

**SOVYET DÖNEMİ SONRASI AZERBAYCAN'DA
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE
GELİŞİMİ**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İktisat**

Rahib YAGUBOV

Dr.Öğr.Üyesi Abdulkadir ATAR

**SOVYET DÖNEMİ SONRASI AZERBAIJAN'DA BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ**

Rahib YAGUBOV

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ATAR

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Temmuz 2021**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ	8
ABSTRACT	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	13
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	14
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	18
1. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL KAVRAMLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	18
1.1. Bankacılık Alanında Kullanılan Temel Kavramlar	18
1.2. Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışına Genel Bakış	18
1.2.1. Bankaların Ortaya Çıkma Sebepleri	19
1.2.2. Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi	20
1.2.3. Dünya Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi	20
1.2.4. Dünya Bankacılık Piyasasında Son Dönem Yaşanan Gelişmeler	24
1.2.5. 20. Yüzyıldan Sonraki Dönem Merkez Bankaları	25
1.3. Banka Yönetiminin Tarihsel Gelişimi	26
1.3.1. Banka Aktif Yönetimi	26
1.3.2. Banka Sermaye Yönetimi	27
1.3.3. Banka Likidite Yönetimi	27
1.3.4. Banka Pasif Yönetimi	28

İKİNCİ BÖLÜM	29
2. AZERBAJYAN'DA BANKACILIK SEKTÖRÜ	29
2.1. Azerbaycan'da Bankacılık Sektörünün Tarihi ve Gelişimi	29
2.1.1. Sovyetler Birliği'nden Önce Çarlık Rusya Dönemi	29
2.1.2. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Dönemi	31
2.1.3. Sovyetler Birliği Döneminde Azerbaycan'da Bankacılık	33
2.1.4. Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Bankacılık Sektörü	40
2.2. Azerbaycan'da Bankacılık Sisteminin Yapısı	44
2.2.1. Azerbaycan Milli (Merkez) Bankası	47
2.2.1.1. Merkez Bankacılığın Serbest Piyasa Geçişinde Önemi	49
2.2.1.2. Merkez Bankasının Kullandığı Para Politikası Araçları	50
2.2.1.3. Merkez Bankasının Uyguladığı Faiz Politikası	53
2.2.1.4. Merkez Bankasının Uyguladığı Döviz Politikası	55
2.2.1.5. Merkez Bankasının Hazine Uygulamaları	59
2.2.2. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Devlet Bankaları	59
2.2.2.1. BUS Bank (Kapital Bank)	60
2.2.2.2. Beynelhalk Bank (Uluslararası Bank)	60
2.2.3. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Özel Bankalar	61
2.2.4. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar	62
2.3. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Diğer Finansal Kuruluşlar	63
2.3.1. Bakü Menkul Kıymetler Borsası	63
2.3.2. Sigorta Kurumları	66
2.4. Azerbaycan'da Banka Faaliyetleri Hakkında Yasal Düzenlemeler	67
2.4.1. Banka Faaliyetlerinin Denetimi	68
2.4.2. Bankaların Verecekleri Kredilere İlişkin Uyguladığı Sınırlamalar	69
2.4.3. Bankaların Kendi Kaynaklarına İlişkin Uyguladığı Sınırlamalar	69
2.4.4. Bankaların Likidite Durumlarına İlişkin Uyguladığı Sınırlamalar	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
3. ULUSLARARASI BANKACILIĞIN AZERBAJYAN'DA UYGULANMASI	71
3.1. Uluslararası Bankacılık Tanımı	71
3.2. Uluslararası Bankacılık Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi	72
3.3. Uluslararası Bankacılığa Geçişini Tespit Eden Etkenler	75
3.4. Uluslararası Bankalar Tarafından Sunulan Hizmetler	76

3.4.1. Fon Transfer İşlemleri.....	77
3.4.2. Mevduat Toplama ve Kredi Verme İşlemleri.....	77
3.4.3. Döviz Ticareti İşlemleri	78
3.4.4. Danışmanlık Hizmetleri.....	78
3.4.5. Yönetim Hizmetleri.....	78
3.4.6. Diğer Hizmetler	79
3.5. Uluslararası Bankaların Örgütsel Yapısı	79
3.6. Uluslararası Bankaların Hizmet Departmanları.....	81
3.6.1. Temsilcilikler	81
3.6.2. Muhabir Bankalar	82
3.6.3. Acenteler	83
3.6.4. Şubeler	83
3.6.5. Konsorsiyum Bankalar.....	85
3.7. Uluslararası Bankaların Ev Sahibi Ülke Ekonomisi ve Bankacılık Sektörü Açısından Olumlu Etkileri	85
3.8. Uluslararası Bankaların Ev Sahibi Ülke Ekonomisi ve Bankacılık Sektörü Açısından Olumsuz Etkileri	86
3.9. Uluslararası Bankacılık Sektörünün Azerbaycan’da Gelişim Süreci.....	86
3.10. Yapılanma Sürecinde Azerbaycan’da Yabancı Sermayeli Bankaların Rolü	87
3.10.1. Yabancı Sermayeli Bankaların Azerbaycan’da Olma Nedenleri	88
3.10.2. Yabancı Sermayeli Bankaların Azerbaycan’da Yaşadığı Sorunlar.....	90
3.10.3. Ev Sahibi Ülkenin Yabancı Sermayeli Bankalardan Beklentileri	91
3.10.4. Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankaların Rolü	92
3.11. Azerbaycan’da Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar.....	94
3.11.1. Azerbaycan’da Faaliyet Gösteren Türk Sermayeli Bankalar	94
3.11.1.1. Royal Bank of Baku	95
3.11.1.2. İş Bankası	95
3.11.1.3. Bank of Bakü.....	95
3.11.1.4. Azer-Türk Bank.....	96
3.11.1.5. KoçBank (Yapı Kredi Bank)	97
3.11.1.6. Ziraat Bank	97
3.11.2. Aktifler	98

3.11.2.1. Krediler	100
3.11.3. Pasifler.....	104
3.11.3.1. Mevduatlar	105
3.11.4. Azerbaycan Ekonomisinde Kredi Miktarındaki Değişimlerin Makroekonomik Göstergelerle Olan İlişkişi	107
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	113
TABLolar ve GRAFİKLER LİSTESİ	119
ŞEKİLLER LİSTESİ	120
ÖZGEÇMİŞ.....	121

TEZ ONAY SAYFASI

Rahib YAGUBOV tarafından hazırlanan “SOVYET DÖNEMİ SONRASI AZERBAIJAN’DA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI ve GELİŞİMİ” başlıklı bu tezin **Yüksek Lisans Tezi** olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ATAR

Tez Danışmanı, **İktisat Anabilim Dalı**

Bu çalışma jürimiz tarafından **Oy Birliği** ile **İktisat Anabilim Dalı**’nda

Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 05.07.2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Kaya GÖKTEPE (İMÜ)

Üye : Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ATAR (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, **Yüksek Lisans Tezi** derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eslere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Rahib Yagubov

İmza :

ÖNSÖZ

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak sunulan bu çalışma Sovyet Dönemi sonrası Azerbaycan'da bankacılık sektörünün ortaya çıkışı ve gelişimini açıklamak amacıyla hazırlanmıştır.

Yapılan bu çalışmayla;

Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nden ayrılması itibari ile bankacılık sektörünün ortaya çıkışının açıklanması için yapılmıştır. Azerbaycan Sovyetler Birliği'ne bağlılığı dolayısı ile bağımsız olamadığı için, tüm kurumları ve halkı bu durumdan etkilenmiştir. Bu durumdan kurtularak kalkınmasını tamamlamak ve ekonomik gelişmesini sürdürmek isteyen Azerbaycan, en önemli adımını bağımsızlığını ilan ederek atmıştır.

Ancak değişen dünya konjonktüründe aktif olarak rol almak ve bağımsızlığını ekonomik açıdan da taçlandırmak isteyen Azerbaycan'ın bankacılık sektöründe ve finansal kurumları arasında da yerli ve köklü değişimleri yapması gerekiyordu.

Hazırlamış olduğum bu çalışmada Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek SSCB'den ayrılması sonucunda bağımsızlık ilkesinin tam anlamıyla sağlanması için ekonomik bağımsızlığın da olması gerektiğinden, bankacılık sektörünün oluşumu, gelişimi ve devamlılığının yanında Azerbaycan ekonomisi ve küresel ekonomiye etkisi ortaya konulmuştur.

Yapmış olduğum bu çalışma üzerinde çalışmanın temel dayanaklarını oluşturan ve genel hatlarını belirlemede yardımcı olan değerli Sayın Prof. Dr. Ali ASKER hocama ve çalışmanın her aşamasında kontrolü sağlayan ve yardımlarını hiçbir zaman benden esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ATAR hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tüm çalışma boyunca manevi olarak desteklerini esirgemeyen değerli aileme ve sınıf arkadaşlarıma da teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZ

Şüphesiz ki geçmişten günümüze kadar herhangi bir ülkenin kendi milli birlik ve beraberliğini tam anlamıyla sağlaması kendi ayakları üzerinde durabilmesi ancak milli bağımsızlığının yanında ekonomik bağımsızlığın da olması ile mümkündür. Ekonomik bağımsızlıklar ile sağlanmayan bağımsızlık tam anlamıyla bağımsız olamaz. Ülkenin ekonomik işlerine karışılması demek bir anlamda ülkenin siyasi işlerinede karışılması demektir.

Azerbaycan, 18 Ekim 1991 tarihine kadar SSCB'nin egemenliği altında var olsa da bu tarihten itibaren kendi bağımsızlığını ilan ederek tarih sahnesinde var olmaya başlamıştır. Bu varoluşunu bağımsızlıkla birleştiren Azerbaycan, ekonomik alanda da milli ve yerli finansal kurumlar oluşturularak bağımsızlığını tam anlamıyla sürdürmek istemektedir. Ekonomik açıdan bağımsızlığın ilk ve en önemli basamağını oluşturan bankalar, Azerbaycan ekonomik özgürlüğü için önem arz etmektedir. Dünya konjonktüründe yer almak, söz sahibi olmak ve diğer ülkeler ile ekonomik iş birliğinin sağlanması için bankacılık faaliyetleri ve finansal kurumlar önem arz etmektedir. Ülkenin bankacılık sisteminin etkin ve verimli bir şekilde kurulması için ekonomik alanda da reformların yapılması gerekliliği unutulmamalıdır. Bu yüzden artık serbest piyasa koşullarının hakim olmasını isteyen Azerbaycan, bu reformları dikkatle yapmalı ve bunun içinde her ülkenin bağımsızlık konusunda bir Merkez Bankası olması kuralı da unutulmamalıdır. Bu reformlar ülkedeki ekonomik istikrarın sağlanmasının yanında Azerbaycan için ülkeye yabancı sermaye girebilmesi içinde önem arz etmektedir. Çünkü bu yatırımcılar yatırımlarını risk düzeyi minimum seviyede olan ülkelere yapmaktadırlar.

Bu tez çalışmasında, banka kavramının ortaya çıkışı ve tarihsel kökeni, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren bankacılık sektöründe meydana gelen değişimler ve yeni bankacılık sisteminin oluşmasının yanında küresel anlamda bankacılık sistemi ve Azerbaycan bankacılık sisteminin bu küresel düzende nerede yer aldığı hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık; Azerbaycan Merkez Bankası; Serbest Piyasa; SSCB; Ekonomi.

ABSTRACT

Undoubtedly, from the past to the present day, any country can fully achieve its national unity and solidarity only if there is economic as well as national independence. A country without economic independence cannot be considered independent in real terms. Interference in the economic affairs of the country means, in a sense, interference in the political affairs of the country.

Although Azerbaijan was under the sovereignty of the USSR, it started to mark its existence in history by declaring its independence on October 18, 1991. Combining this existence with independence, Azerbaijan aims to maintain its independence fully by establishing national and domestic financial institutions in the economic field. Banks, which constitute the first and most important step of economic independence, are important for Azerbaijan's economic freedom. Banking activities and financial institutions are important in order to take part in the world conjuncture, to have a voice and to ensure economic cooperation with other countries. It should not be forgotten that reforms ought to be made in the economic field in order to establish the banking system of the country effectively and efficiently. Therefore, Azerbaijan, having the will to prevail free market conditions, should carry out these reforms carefully, and the rule that every country should have a Central Bank for independence should not be forgotten. These reforms are important for Azerbaijan as to provide foreign capital to the country, as well as to ensure economic stability in the country. Because the investors invest in countries with minimum risks.

In this thesis, information will be given regarding the emergence and historical origin of the banking concept, the changes in the banking sector since Azerbaijan declared its independence, formation related to the new banking system, as well as the global banking system and the position of Azerbaijani banking system in this global order.

Keywords: Banking; Central Bank of Azerbaijan; Free Market; USSR; Economy.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	SOVYET DÖNEMİ SONRASI AZERBAYCAN'DA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI ve GELİŞİMİ
Tezin Yazarı	Rahib YAGUBOV
Tezin Danışmanı	Dr.Öğr.Üyesi Abdulkadir ATAR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	05.07.2021
Tezin Alanı	İktisat
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	123
Anahtar Kelimeler	Bankacılık; Azerbaycan Merkez Bankası; Serbest Piyasa; SSCB; Ekonomi.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE BANKING SECTOR IN AZERBAIJAN AFTER THE SOVIET PERIOD
Author of the Thesis	Rahib Yagubov
Advisor of the Thesis	Asst. Prof. Dr. Abdulkadir ATAR
Status of the Thesis	Master Degree
Date of the Thesis	05.07.2021
Field of the Thesis	Economy
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	123
Keywords	Banking; Central Bank of Azerbaijan; Free Market; USSR; Economy.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devleti
AC	Azerbaycan Cumhuriyeti
ACMB	Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası
AHB	Azerbaycan Halk Bankası
AMKB	Azerbaycan Menkul Kıymetler Borsası
BBDP	Bakü Bankalararası Döviz Piyasası
BDK	Uzun Vadeli Kredi Bankası
BM	Birleşmiş Milletler
BUS	Birleşik Universal Bank
FED	(Federal Reserve) Amerika Merkez Bankası
HCBS	(Hong Kong and Shanghai Banking Corporation) Bankacılık ve Finansal Hizmetler
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MKB	Menkul Kıymetler Borsası
KOBİ	Küçük ve Orta Boylu İşletmeler
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Azerbaycan bir Cumhuriyet olarak varlığını sürdürmüştür. Sosyo-ekonomik bağlamda da Azerbaycan yeni bir paradigmaya (modele) geçiş yapmıştır. Kısmi olarak serbest pazar uygulamalarına başlayan Azerbaycan'ın bu yeni yapıda bankacılık sistemini nasıl oluştuğu ve hangi uygulamalara bağlandığı çalışmanın temel kapsamıdır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı; Azerbaycan'daki bankacılık sektörü hakkında kapsamlı bir araştırma ve açıklama yapmaktır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bir çok ülke kendi bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ülkelerden biri de Azerbaycandır. Azerbaycan 1991 yılında SSCB'den ayrılarak ülke bağımsızlığını ilan etmiştir. 1991 yılında ülke bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ekonomisi çok zor günler geçirmiştir. Bu çalışmada Azerbaycan'ın 1991 yılından başlayarak bankacılık sistemi araştırılacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma Azerbaycan'daki bankacılık verilerine ulaşılarak nicel, diğer kaynaklardan beslenerek nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Nitel araştırma yöntemi ile derinlemesine literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada, öncelikle dünyada bankacılık sektörünün nasıl ortaya çıktığı araştırılmıştır. Sonra ise Azerbaycan'da Çarlık Rusyası döneminden başlayarak bankacılık sektörü ele alınmıştır. Özellikle Azerbaycan'da bankacılık sektörü Demokratik Cumhuriyet döneminde gelişmeye başlamış ancak Sovyetler Birliği tarafından işgal edildikten sonra bankacılık sektörü tahrip olmuş ve gerilemiştir.

Bankacılık sektörünün oluşumuna birebir etki eden olumlu ve olumsuz taraflar tespit edilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Dünya ekonomisinin kalkınması açısından finansal kurumlar büyük önem taşımaktadır. Finansal kurumların içerisinde yer alan bankacılık sektörü, finansal kurumların gelişiminde ve büyümesinde büyük öneme sahiptir. Bu nedenle Bankacılık sektörü ekonomik kalkınma ve ekonomik yatırım açısından iyi bir örnektir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Kapsam olarak Azerbaycan'ın bağımsızlığı ilan edip yani Sovyet döneminin sonlanması itibari ile başlayan dönemden itibaren, bankacılık sektörünün incelenmesidir. Bir ülkenin tam anlamıyla bağımsız olmasının en önemli koşulu ekonomik olarak da bağımsız olmasından geçer. Ekonomik olarak da bağımsızlığın en önemli hususu bankacılık sektörüdür.

Araştırmanın sınırlılıkları ise, bankacılık faaliyetlerinin tam anlamıyla etkin, yerli ve milli olması ile sınırlandırılmıştır. Bu hususta tam olarak Azerbaycan'ın SSCB'den ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Karşılaşılan güçlükler ise, bazı bankaların verilerinin kendilerine özel olması dolayısı ile gerçek verilere ulaşmadaki zorluklardır. Ayrıca bu faaliyetlerin uzun bir geçmişe dayanmamasından ve yakın dönemde olması itibari ile tam ve etkin bir bilgiye ulaşma açısından zorluklar yaşanmıştır.

GİRİŞ

Bilindiği üzere Azerbaycan'da 1990'lı yıllarda başlayan bağımsızlık süreci ile birlikte tüm finansal sistemde yapısal değişiklikler uygulandı; faiz oranları, para birimi ve döviz kuru kısıtlamalarının kaldırılması ile yapısal değişiklikler hızlandırılmıştır. Reform niteliğindeki bu yapısal değişiklikler, bankacılık sektörünün ve finansal sistemin gelişimini büyük ölçekte desteklemiştir.

1980'li dönemden başlayarak bütün dünyada ve SSCB'de (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) devam eden siyasal ve sosyal sürecin akıbetinde, Kafkasya'nın doğusunda ve Hazar denizinin kıyısında bulunan 86,5 bin kilometrekare yüzölçümüne sahip ve nüfusu 10 milyona yaklaşan Azerbaycan, 18 Ekim 1991'de SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını ilan etti.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Komünist Parti'nin artık tarih sahnesinden çekilerek, üye Cumhuriyetlerin hepsinin bağımsızlıklarını ilan etmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan bir ülke olarak 20. yüzyılda tarih sahnesinde uluslararası arenada hem ekonomik hem de politik istikrar aracı olmaya başladı. Henüz geçiş süreci içinde olan Azerbaycan, ekonomik kalkınmasını gerçekleştirebilmesi için siyasette ve ekonomide bağımsız bir yol izlemesi gerekmektedir. Geçiş sürecinde her bir ülkenin karşı karşıya kaldığı siyasi ve ekonomik sorunların giderilmesi icap ediyordu. Sorunların ana kaynağı daha çok yapısal olduğundan, ekonominin yeniden ayakta durabilmesi için bir sıra reformlara gerek duyulmaktadır. Dünya ekonomisine ayak uydurulması için reformların serbest piyasa koşullarına göre yapılması gerekmektedir.

Komünist sistem yasaları bunu yapamadığı için, serbest piyasa ekonomisinin kurulması için yeni yasal düzenlemeler hızlandırılmıştır. Bu yasa ve yönetmelikler arasında bankalar ve finans kurumları alanındaki düzenlemeler çok önemlidir. Çünkü piyasa ekonomisine entegre olmaya çalışan ana unsurlar bankalar ve finans kurumlarıdır. Finansal kurumlar kurulmazsa, piyasa ekonomisine sağlıklı bir geçiş mümkün olmaz.

Azerbaycan'da finansal sistemin temelini oluşturan bankalar tasarrufların, fazla sermayesi olanlardan alınıp sermaye açığı olan kamu veya özel kuruluşlara aktarılmasında arabuluculuk görevini üstlenirler.

Bu açıdan sağlanan kaynakların verimli ve kazançlı alanlara aktarılması, her ekonomide olduğu gibi Azerbaycan ekonomisi üzerinde de olumlu bir etki sağlamakta ve ekonominin kalkınmasında kilit rol oynamaktadır.

Her ülkede olduğu gibi Azerbaycan'da da bankacılık sektörünün yapısı, özellikleri, ekonomik, sosyal ve politik gelişimi ülkenin çıkarları için hayati önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Azerbaycan'da Sovyet dönemi sonrasında bankacılık sisteminin nasıl oluştuğu ve hangi uygulamalara başlandığı incelenecektir. Özellikle Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra bankacılık sisteminin alt yapısı, gelişimi ve ekonomiye katkısı tartışılacaktır.

Yeni Bankalar ve Bankacılık İşlemleri Kanunu Azerbaycan Cumhuriyetinde, Temmuz 1996 yılında yasalaşarak yürürlüğe girmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Merkez Bankası ve diğer bankalardan oluşan ikincil bir bankacılık sisteminin kurulması hedeflenmiştir.

Kurulan bu bankacılık sisteminin dışa açık olması amaçlanmıştır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankaların yabancı ülkelerde şubeleri ve temsilciliklerinin olması, yabancı ülkelerde Azerbaycan bankalarının kurulması ve yabancı ülke vatandaşlarının da Azerbaycan'da banka kurmaları ve var olan bankaların şubelerini sorunsuz bir şekilde açabilmeleri hedeflenmiştir.

Azerbaycan'da, Milli (Ulusal) Merkez Bankasının izni olmadan gerçek ve hukuki kişilerin bankacılık faaliyetinde bulunmaları neredeyse imkansızdır. Ayrıca Milli Merkez Bankası, bankacılık sisteminin kontrolünden ve denetiminden sorumlu olan kuruluşun başında gelmektedir. Azerbaycan Milli Merkez Bankası, Meclise para ve döviz kuru politikaları hakkında yıllık rapor sunmakla yükümlüdür.

Azerbaycan'da sayıları 170'e yakın olan özel bankalar genellikle fon açısından çok zayıftırlar. Azerbaycan'daki özel bankalar tek bir şube özelliği taşımaktadırlar. Azerbaycan'da 1996 yılında şirketlere ve bireylere verilen kredilerin %10'undan az bir kısmı özel bankalar tarafından kullanılmıştır. Bu gelişme sürecinde, bireylerin ve şirketlerin kredi itibarının düşük olması, yasal garantilerin eksikliği, yasaların icra edilmemesi, bankacılık sistemine güven eksikliği, sermaye ve tasarruf kavramlarının oluşmaması ve bunun akabinde özel bankalar için mevduat temeli sisteminin

eksikliğinden söz edebiliriz. Bu nedenle Azerbaycan Milli Merkez Bankası özel bankalara finansman sağlamakta zorlanmaktadır. Ayrıca Azerbaycan'ın Bankalar arası Döviz Ticareti Departmanında bankalar, Milli Merkez Bankası tarafından belirlenen döviz kuru üzerinden spot (ikincil) işlemler gerçekleştirilmektedir.

Bu araştırmanın amacı, konuyu kapsamlı bir şekilde incelemek, sistemdeki sorunlara dikkat çekmek ve bu sorunlara çözüm geliştirmek amacıyla Azerbaycan'ın bankacılık sistemi hakkında genel bilgi edinmektir.

Tez çalışmam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak Dünya Bankacılık tarihinin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde Azerbaycan'ın bankacılık sisteminin tarihi hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü bölümde ise Uluslararası Bankacılığın ortaya çıkışı ve Azerbaycan'da uygulanması hakkında bilgi verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL KAVRAMLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Bankacılık Alanında Kullanılan Temel Kavramlar

MUDİ: Bir bankada adına hesap açan ve kişisel mevduat hesabına para yatıran, bankada mevduat sahibi olan gerçek kişilere verilen addır.

MORALİTE: Kökü, sürekli davranış anlamına gelen "karakter" kelimesinden gelmektedir. Bankacılık sektöründe, müşteriye tanımaktan kaynaklanan ahlaki risk seviyesini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır.

CARİ HESAP: Haber verilmeksizin paranın önceden çekilebileceği banka hesabı veya bina topluluğuna sahip bir hesap, genel olarak çekle para çekme ve aktif mevduatlar için kullanılan hesaptır.

PLASMAN: Bankaların yarattığı kaynakları (mevduat, sermaye, reeskont fırsatları gibi) kâr elde etmek için varlıklara (menkul kıymet, gayrimenkul kıymet veya krediler için) dönüştürülmesi işlemidir.

TEMERRÜT: Alınan kredi borcunun herhangi bir nedenle ödenmemesi ve bu yüzden mahkemeye kadar gidilmesi.

VADE UYUMSUZLUĞU: Vade uyumsuzluğu, fon yaratma ve plasman arasındaki kısa ve uzun vadeli bir problemdir. Uzatılmış kredi süresi toplanan fonlardan daha kısadır. Bu temel problem, aslında bankacılığın var oluş sebebidir.

1.2. Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışına Genel Bakış

Genellikle bankalar, mevduat kabul eden, sermaye toplayan ve topladığı bu kaynakları hükümete ve vatandaşlara kısa ve uzun vadeli kredi vermek için kullanılan finansal kuruluşlardır.

Günümüz itibariyle bankalar mevduat ve kredi işlemlerinin yanında başka işlemleri de yapmaktadırlar. Bunlar hakkında aşağıda kısaca bilgi verilmiştir;

- Ülkenin kredi ve para politikalarını destekler,
- Finansal işlemler sırasında aracılık görevi yaparlar,
- Menkul kıymet alım ve satım işlemleri yaparlar,
- Değerli varlıkların, kiralık kasalarla korunmasını sağlar,
- Kredi kartı, banka kartı gibi ödeme araçlarının kullanımını sağlarlar,
- İç ve dış ticaret işlemlerinde aracı olma görevini üstlenirler,

Bankalar sadece yukarıda bahsettiğimiz konularla ilgili işlem yapmazlar. Bankalar ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptirler. Bankalar sayesinde ülkenin finansal yapısı istikrar kazanmaktadır. Bankalar uzun dönemli makroekonomik dengenin sağlanmasına yardımcı olan kuruluşlardır. Finansal sistemde çok önemli olan bankacılık sektörü, ekonomik sistemle etkileşimini açık ve net bir şekilde gösterebilmeli ve sağlıklı bir yapıda çalışabilmelidir. Bankacılık sektörü, ekonomik büyüme ve gelişme sağlamak için kullanılan önemli bir araç görevini üstlenmektedir. (Yıldırım, 2004, s.12).

1.2.1. Bankaların Ortaya Çıkma Sebepleri

Bankacılık sektörünün başlangıcı, ekonomilerde değişim aracı olarak adlandırdığımız para biriminin henüz kullanılmadığı zamanlara kadar uzanmaktadır. Bankacılık fikri ilk olarak M.Ö. 1800’li yıllarda Babil’de ortaya çıkmıştır. Bu dönemde insanlara borç vermek için tefeciler ortaya çıkmıştı. Roma ve Yunanistan’daki bankalar kredi kullandı ve mevduat kabul etti. Para değişim işlemleri ilk olarak Yunanistan ve Roma’da gerçekleşmiştir. Ama Roma İmparatorluğunun çökmesi ile birlikte ticaret çöktü ve bankalar geçici olarak işlevlerini yapamayarak ortadan kayboldu. Ancak bankacılık sektörü 12. ve 13. Yüzyıllarda İtalya’nın Floransa ve Cenova kentlerinde tekrardan canlanmaya başladı.

Tarihteki en eski bankalar Tapınak bankalarına ait olmuştur. Tapınaklarda çalışmakta olan ilk bankacılar da, tapınaklara bağlı olan din görevlileri olmuştur. Sonraki dönemlerde ise bankacılık faaliyetini tapınaklar değil, ülkelerin başındaki hükümdarlar yönetmeye başlamıştır. Zaman geçtikçe, insanlar kendi aralarında alışveriş yapmaya başlamış ve sahip oldukları malları ihtiyaç duydukları diğer mallarla değiştirmişler bu da ödeme araçlarına olan ihtiyaca yol açmıştır. Ardından ise ödeme gerçekleştirmek için aracı olan para kullanımına başlanmıştır. İnsanlar tarafından

bankalara güven ise diğer yerlerde saklanan paraların çalınması ile başlamıştır. (Yetiz, 2009, s.9).

1.2.2. Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi

''Banka'' kelimesinin kökeni İtalyanca ''banco'' sözünden gelmektedir. Sümerler, Babiller ve eski Yunan uygarlığı arasında bankacılığa benzer işletmelerin yapıldığı tespit edilmiştir. Bankacılık sektörünün gelişmeye başlaması, paranın icat edilmesinden ve ticaretin gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Modern bankacılık sistemi 1900'lü yılların başlarında uygulanmıştır. (Aydın, 2006, s.16).

1.2.3. Dünya Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Uluslararası bir nitelik kazanan ticaretin gelişmesi, finansal kurumların oluşumunu zorunlu hale getirmiştir. Bu yüzden ilk olarak ortaya sarraflar çıkmış ve bankerlerin ve bankaların öncüsü olmuşlardır. Bildiğimiz üzere banka kelimesi, para kazananın işlem yaptığı ''masa'', ''sıra'' kelimesi olan İtalyanca ''banco'' sözcüğünden gelmektedir. Sarraflardan bazıları verdiği taahhütleri yerine getirmeyerek iflas ederdi ve bunun sonucunda da halk sarrafların ''banco''sunu kırmakla tehdit ederdi. Bu nedenle iflas eden kişilere batı dilinde ''banco'' kelimesinden türetilen ''bankrupt'' denilmekteydi. Sarraflar para kazanma faaliyetlerini genişletmek için sadece mevduat kabul etmekle yetinmeyip transfer işlemleri de gerçekleştiriyorlardı. Müşterilerine kredi vermeleri, sarrafların işletmelerini ''mevduat ve transfer bankaları'' haline getirmişti. Para ticareti, gerçek anlamda mal ve sermaye ticaretine katılan tefeciler ve tüccarlardan oluşan burjuvaziye sınıfı ile ortaya çıkmıştır. Ticaretin gelişmesi ve sermayenin artması, banka olarak adlandırılan kurumları ekonominin önemli bir parçası haline getirmeye başlamış ve Sanayi devrimi ile yaşanan süreçte bankacılık sektörü hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. (Aydın, 2006, s.18).

Tarihte ilk defa yapılan bankacılık hizmetinin geçmişi Sümer ve Babil'e dayanmaktadır. Banka hizmetleri genellikle dini yapıların içerisinde yer alan rahipler tarafından gerçekleştirilmiştir. ''Kızıl Tapınak (M.Ö. 3400-3200)'' bugüne kadar bilinen en eski bankadır. M.Ö. 400-300 dönemlerde kamu bankaları ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323) Mısır'ı işgal etmesinden sonra Mısır'da bankacılık sistemi gelişmeye başlamıştır. (Urgancı, 1982, s.7).

Dünyanın ilk bankerleri Lombardiyalı Yahudilerdir. Onlar piyasada bankacılık işlemlerini bir tane masa yani banco üzerinde gerçekleştirmişlerdir.(Eyüpgiller, 2000, s.15).

Tablo 1. Bankacılığın Gelişimi

Tarihte İlk Banka	İlk Bankacılık Yasaları	Bankacılığın Gelişmesi ve Denetlenmesi	Milad	İlk Modern Banka	Çek ve Banknot Kullanımı	Goldsmith Leve Sertifika	İlk Merkez Bankası	Modern Bankacılığın Başlaması
3500'de	2000'de	1000'de	0	1609'da	1637'de	1640'da	1694'de	1907'de
MÖ.3500'de	Sümer ve Babil'de rahiplerin mabetlerde borç verdiği dair bankacılık belgeleri bulunmuştur.							
MÖ. 2000'de	İlk bankacılık yasalarını Eshunanca krallığı düzenlemiş ve faiz oranını %20 olarak belirterek hükme bağlamıştır. Kredi verme ve mevduat toplama ise Hammurabi yasaları ile belirlenmiştir. Kredi senet işlemleri killer üzerine 2 nüsha yazılarak düzenlenmiştir.							
MÖ. 1000'de	Yunanlılar, Romalılar ve Mısırlılar İlk ve Ortaçağda bankacılık işini geliştirmeye başlamışlar. Eski Mısır'da faiz işlemlerine kısıtlama gelmiştir. Bankacılık denetimlerine eski Yunan'da başlanmıştır.							
1609'da	'Amsterdam Bankası' ilk modern banka olarak kurulmuştur.							
1637'de	Çek ve banknot işlemleri Venedik bankasının kurulmasıyla başlamıştır.							
1640'da	Tüccarların altınına İngiltere Kralı tarafından el konulmasından sonra altınlar 'goldsmith' sertifikası altında tüccarlara verilmeye başlandı.							
1694'te	İlk Merkez Bankası, 'İngiltere Merkez Bankası' olarak kurulmuştur.							
1907'de	ABD Merkez Bankası olan 'Federal Reserve Bank' ile Merkez Banka sistemi olgunla ulaşmıştır ve akabinde modern bankacılık sistemi oluşmuştur.							

KAYNAK: Aydın Nurhan, Bankacılık Uygulamaları, Anadolu Yayıncılık, 2006, s.21.

Eski Yunan krallarının M.Ö. VII. Yüzyılda kendi adlarına para bastırdıkları ortaya çıkmıştır. Bankacılık Ortadoğu'ya Sicilya, Sinop ve Lidya'yı işgal eden Persler tarafından yayılmıştır. (Aydın, 2006, s.21).

M.Ö. III. Yüzyıldan M.S. II. Yüzyıla kadar dünyada büyük güce sahip olmuş ve hüküm sürmüş olan Roma'da bankacılığın bir hayli gelişme gösterdiği görülmektedir. Roma'da bankacılığın bu kadar ilerlemesine rağmen aristokratlar hiç bir zaman bankacılık sistemine ilgi duymamıştır. Roma'da genellikle bankacılık işlemlerini alt sınıftan olan sosyal amatörler ve tacirler yapmışlardır.

Ortaçağ'da denizcilik sektörünün gelişmesi, kıymetli madenlerin yeni ele geçirilen yerlerden getirilmesi, Avrupa'da bankacılık sisteminin oluşmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Bu dönemde sadece bankacı olan kişilere vatandaşlık hakkı verilmiş, Rönesans (yeniden doğuş) döneminde de sosyal topluluk içinde büyük öneme sahip olmuş ve kendisini herkese kabul ettirmeyi başarmıştır. (Kaya, 2003, s.38).

Özellikle Ortaçağ'ın sonlarına doğru birçok yerde bankalar yaranmaya başlamıştır. Barcelona bankası yaranan bu bankaların en büyüğü olmuştur. 13. ve 14. Yüzyıllarda, bankalarda mevduat ve kredi işlemleri tanıklar eşliğinde sözlü şekilde yapılırken sonradan bu işlemler 'Holograp' adı verilen belgeye yazılarak gerçekleştirilmiştir. (www.slideshare.net, 2020).

Modern bankacılığın esası 1609 yılında Amsterdam bankasının kurulmasıyla başlamıştır. 1637 yılında Venedik'te, Venedik bankasının esası konulmuştur. 1640 yılında İngiltere kralı, Londra Kulesi'nde saklanan tüccarların altın külçelerine el koymuş ve bunun sonucunda tüccarların krallığa olan güveni sarsılmıştır. Tüccarlar yaşanan bu olaylardan sonra altınlarını 'goldsmith' adı altında faaliyet gösteren tüccarlara vermeye başlamıştır. Goldsmithler bir süre sonra kasalarındaki altınların atıl (kullanılmayan) vaziyette olduğunu görerek borç isteyenlere 'goldsmith notes' adı altında kendi senetlerini vermeye başlamışlar. Bu senetlerin, piyasadaki alışverişlerde zamanla dolaşır olması ilk banknot sisteminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Aydın, 2006, s.22).

17. yüzyılda İngiltere'de bankalar gelişmeye başlamış ve 1694 yılında hükümete kredi sağlamak amacıyla İngiltere bankası kurulmuştur. İngiltere bankasını kurmak için bir grup finansör bir araya gelmiş ve aralarında 1,2 milyon sterlin toplayarak hükümete borç vermişlerdir. (1.2 milyon sterlin o günler için küçük sayılmayacak bir miktar). Bu yaşananlardan sonra banka kredi verirken %8 faiz uygulayabilecekti. Ayrıca İngiltere Merkez Bankasının borç para vermesine, altın işlemlerinde alım-satım yapmasına da izin verildi. Ayrıca 17.yy'ın sonlarında 1695 yılında kurulan İskoçya Bankası günümüzde hala en önemli bankalardan biridir. (Aydın, 2006, s.24).

1708'de çıkarılan bankalar hakkında yasayla, 6'dan fazla ortağı bulunan bankaların kendi notlarını yayınlanması yasaklandı. İngiltere Merkez Bankasının yönetim merkezi Londra şehrinde bulunmaktaydı. 18. yüzyılın sonlarından itibaren, il

kasabalarında birden çok küçük banka kuruldu. İngiltere, 1722 yılında ilk seyahat çeklerini yayınlamaya başladı.

1814, 1816'da ve 1825 yıllarında yaşanan bankacılık krizleri, insanların bankalara olan güvenini sarmış ve insanlar hızlı bir şekilde bankalarda bulunan paralarını çekmeye başlamıştır. 1826 yılında çıkarılan bir başka yasayla küçük bankaların büyük bankalarla birleşmesine izin verildi.

1800'lü yıllarda sanayi ve ulaşım imkânlarının büyümesine bağlı olarak bankacılık sektörü büyük ölçüde genişlemiştir. 1800'den önce kurulan tüm büyük bankalar 'şahsi işletme' kapsamında kurulmuşken, 1800'den sonra kurulan büyük bankalar ise genellikle 'sanayi işletme' tarzında kurulmuştur. Bankacılık sektörünün son dönemlerde en büyük özelliği, bankaların 'anonim olarak oluşturulması ve örgütlenmesi' özelliğinin ilk kez bu yüzyıllarda hayata geçirilmiş olmasıdır. Bu nedenle, neredeyse tüm ülkelerde, önceki dönemlerde sınırlı ve karmaşık bütçeleri olan bankalar yerine, büyük ölçekli fon ve geniş sermaye imkânlarına sahip, dağıntık şubeli "büyük bankalar" kurulmuştur. Bankalar günümüze kadar birçok değişiklik ve gelişme yaşamış olsalar da, yüzyıldaki pozisyonlarını hala en iyi şekilde korumaktadır. Sanayi devriminden önceki bankacılık faaliyetleri ticaretin büyümesine bağlı olarak yürütülse de 19.yy da ABD ve Avrupa'da kurulan büyük ölçekli sanayi işletmelerinin kurulmasından sonra ticaret assıllığı da son bulmuştur. (<https://documents.tips>, 2020).

Modern bankacılık sektörünün geliştirilmesinde ikinci sırada ABD gelmektedir. Burada, ilk modern banka 1782 yılında Kuzey Amerika'da inşa edilen 'Bank of North America'dır. Banka savaş dönemlerinde Amerika'ya finans sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1791'de devlete ait özel banka olan 'Bank of the United States' bank kurulmuştur.

Sanayileşmiş ülkelerde, bankalar 1850'de yeni düzenlemeler kabul etti. Bu düzenlemelerden en esaslı, Merkez bankasıyla ticari bankalar arasında yaşandı. Merkez bankaları ülkenin para politikasını belirleme görevini üstlenirken, ticari bankalar ise belirli bir dönemde vatandaşlara verilebilecek kredilerin oranlarını belirleme görevini üstlenmişti. Para basma yetkisi sadece merkez bankalarına aitti. Merkez bankaları, mevduat bankalarını denetleme gücüne sahipti.

1850'li yılına gelindiğinde ise bankalar, birinci ve ikinci bankalar olarak ikiye ayrılmıştır. Birinci bankalar, para basma yetkisine göre ikinci bankalardan ayrılmaktaydı. Yani kısacası para basma yetkisi, birinci bankayı ikinci bankadan üstün kılmaktadır. Birinci bankalar piyasaya para sürme yetkisini de elinde bulundurmaktadır. İkinci bankalar yalnızca kredi sağlama ve verme yetkisine sahipti. İkinci bankaların piyasaya para sürme yetkisi yoktu. (Öcal, Çolak, 1999, s.14-18).

Bankalar İkinci dünya Savaşına kadar kendi faaliyetleri doğrultusunda çalıştılar. İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle, bankalar faaliyet alanlarını genişleterek 3'e ayrılmıştır.

- Ticaret bankaları,
- Tasarruf bankaları,
- Kredi Bankaları,

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte, ülkelerdeki banka sayıları ve şubeleri hızla artmaya başlamış, bu da bankacılık sektöründe rekabetin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Rekabetle birlikte bankalar gelişmeye başlamıştır.

Amerika'da 1929 yılında yaşanan ve dünyayı etkisi altına alan Büyük Buhrandan sonra bankalar büyük oranda gelişim göstermiştir. Bankalar devlet tahvillerine yönelerek daha az riskli likit ürünleri tercih etmeye başladılar. Büyük Buhran sonrasındaki yıllarda ekonomik toparlanma ile bankaların risk alma eğilimi artmış ve savaş sonrası kalkınma önlemleri sermayeye olan talebi artırmıştır.

Bu dönemde, geleneksel yöntemler gerekli kaynakları sağlamada yetersiz kalmıştı. Durumun böyle devam etmesi, bilançonun pasif yönünün yönetilmesi gerektiğini göstermekteydi. 1973'teki yaşanan petrol krizine kadar bankalar, kendi koşulları altında, istedikleri zaman ekonomiye sermaye tahsis ediyor ve bu şekilde gelirlerini arttırmayı hedefliyordular. Petrol krizinden sonraki dönemde bankacılık sektörü büyük değişikliğe uğramıştır. (Eyüpgiller, 1985, s.6-8).

1.2.4. Dünya Bankacılık Piyasasında Son Dönem Yaşanan Gelişmeler

20. yüzyıldan itibaren dünya bankacılık sistemi gelişme göstermeye başlamıştır. Yeni finansal ürünlerin hukuki değişiklikleri ile dünya bankacılık sektörü daha da gelişmiştir. Rekabet oranındaki artış, bankacılık piyasasının gelişim göstermesine neden

olmuştur. Rekabet piyasalarında arz ve talep hâkim olmuş ve ürün sayısındaki çok çeşitlilik bankaların kredi piyasalarındaki tekelci faaliyetlerini azaltmış ve yatırım yapan kişilere birçok seçim yapma şansı tanımıştır. Derecelendirme şirketleri sayesinde, güçlü sermayeli şirketlerin finansman ihtiyaçları sermaye piyasasından sağlanırken, geride kalan küçük ve orta ölçekli şirketlerin finansman ihtiyaçları kendi fonlarından sağlanmıştır. Rekabet artık müşteri odaklı bir bilanço sistemine geçmiştir. Bankalar kredi verirken istedikleri faiz oranlarını uygulayamadığı için zorlanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda farklı alanlara yönelmeye mecbur kalmışlar. 1980'lerde bilgisayar teknolojilerinin yaygınlaşması ile bankacılık sektörü de yaygınlaşmaya başlamıştır. 1990 yılında internet bankacılığının esası konulmuş ve internete bağlı olarak elektronik bankacılık sistemi yaranmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda bankacılık faaliyetlerinde ölçek ekonomisi gündeme taşınmış ve bunun sonucunda dünyanın en uluslu bankaları bile birleşme yoluna gitmiştir. 2000'li yıllar bankacılık sektörünün yoğun bir rekabet içine gireceği, bireysel bankacılığın ve elektronik bankacılığın önem kazanacağı bir dönem olacaktır. (Tarlan, 1986, s.7).

1.2.5. 20. Yüzyıldan Sonraki Dönem Merkez Bankaları

Merkez Bankaları, Lidyalıların parayı bulmasından sonra önemini ve görev anlayışını geliştirerek günümüze kadar gelmiştir. Sosyo ekonomik gelişme, karmaşık insanlar arası ilişkiler, bilim ve teknolojik alanının gelişimi, yasal dayanaklardaki değişiklikler, ekonomikdeki politik değişiklikler zaman açısından sekteye uğramış ve bu da merkez bankalarının kurulması gerektiği olgusunu oluşturmuştur. Ayrıca bu değişim süreci çok önemlidir. Merkez Bankalarının ilk temel amacının fiyat istikrarını sağlamak ve bu istikrarı bozmadan sürdürmek olduğu kanıtlanmıştır. Kısacası değişen süreç günümüz modern bankacılığın gelişmesine olanak sağlamıştır.

Merkez bankaları, modern bankacılığın gelişmesine öncülük eden kuruluşlardır. Gerçek anlamda buna en açık örnek 1913 yılında kurulan Amerikan Merkez Bankası FED'dir(Federal Reserve). FED'in uyguladığı politikalar hem insanların yaşam tarzlarına hem de yeni kurulması planlanan merkez bankalarının kurulmasına ilham kaynağı olmuştur. Bu nedenle, FED modern merkez bankacılığının ve para politikasının tarihini oluşturmada önemli bir yere sahiptir. (Alparslan, 1997, s.34-51).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan işsizlik, fiyat ve piyasa dengesizlikleri dünyadaki tüm merkez bankalarının önemini artırmıştır. Merkez bankalarının faaliyetleri 1929-1934 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra daha da artmıştır. 1950 yılına kadar merkez bankalarının görev kapsamı, Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının yol açtığı zararlara mali destek sağlamaktır. Ülkelerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra merkez bankalarına olan ilgisi daha da artmıştır. Çünkü merkez bankasının hedefi gelir ve istihdam imkânlarının sürekliliğini korumaktır.

Günümüz itibariyle merkez bankalarının esas olan üç ana hedefi vardır. Bunlardır;

- Fiyat istikrarını sağlamak,
- Ekonomik ve finansal istikrarı sağlamak,
- Gelir sürekliliğini sağlamak,

Yukarıda sıraladığımız gibi merkez bankalarının ilk önceliği fiyat istikrarını sağlamak ve korumaktır. 2006 yılından bu yana artan mali krizler, yukarıda sıraladığımız hedefleri gerçekleştirmeyi zorlaştırmıştır. (Oktar, 1996, s.37-44).

1.3. Banka Yönetiminin Tarihsel Gelişimi

Bilançolarda Aktif Yönetimin gittikçe önem kazanmasından sonra bankalar yüksek mevduatları bulmakta zorlanmıştır. Bununla birlikte bankalar fonlama ihtiyaçlarına odaklanmış ve yüksek faiz oranlı ekonomilere mevduat yatırmışlardır. 1980 yılında kârsız yatırımlar, kullanılmayan krediler ve kredi türevlerinden sonra şirketler iflas eşğine sürüklenmiştir. Bu da bankacıları farklı yöntem kullanmaya zorlamıştır. Bu yöntemlere aşağıdaki bölümlerde yer verilmiştir.

1.3.1. Banka Aktif Yönetimi

Bankanın aktif yönetimi literatürde düşük riskli ve yüksek getirili varlıklara yaptığı yatırım olarak tanımlanmaktadır. Bankalardaki, aktif yönetimin temel amacı, kaynakların(fonları) varlıklara en iyi şekilde bağlanmasını sağlamaktır.

Bankalardaki aktiflerin getiri oranlarının çok yüksek olması gibi geri ödememe oranları da çok yüksektir. Bankalar hedeflenen yüksek getirinin sağlanması durumunda, alınan riski azaltmak için portföy mantığı uygulayarak aktif seviyenin farklılaşmasını

hedeflemektedir. Aktif yönetimi, banka tarafından kabul edilen risk seviyesine en yüksek getiriye sağlamaktadır. Aktif yönetiminin profesyonel alanları “kredi yönetimi” ve “menkul kıymetler portföyü yönetimi”dir. (Bayırlı, 2013, s.123).

1.3.2. Banka Sermaye Yönetimi

Faaliyetlerini olabildiğince en az sermaye ile gerçekleştirerek beklenen kârın elde edilmesine sermaye yönetimi denir. Sermayenin herhangi bir ticari işletmede iki temel işlevi vardır. Bunlardır;

- Sermaye kurumsal mülkiyeti temsil eder, sermayeyi temsil eden hisseler el değiştirdiğinde kurumsal sahiplik de değişir.
- Sermaye operasyonel faaliyetleri için fon sağlar.

Bankalar genellikle ticari işlemler için gereken asgari sermayeyi bulundurmakla yükümlüdür. Bankalar aynı zamanda ticari işletmelerdir. Yukarıda belirttiğimiz iki temel işlev bankalar için de geçerlidir. Bankacılık sektöründe sermayenin en önemli işlevi, alınan risklerden doğabilecek yüksek miktarda zararları karşılamaktır. Sadece tek bir banka değil, bir ülkenin tüm bankacılık sektörü yeterli sermaye ile temin edilmelidir. Bu da bankalarda sistematik kriz riskini azaltmaktadır. Çünkü sektörde sadece bir banka bile zayıf olsa, tüm sektör için risk oluşmaktadır.

Aktif kalemlerde riskler farklılık gösterdiğinden, risk ağırlıklı sermaye tabanı her zaman hesaplanarak takip edilmelidir. (Altıntaş, 2018, s.95-96).

1.3.3. Banka Likidite Yönetimi

Genel anlamıyla Likidite bir işletmenin sahip olduğu nakit veya nakit benzeri varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Likidite beklenen ve beklenmeyen sorumlulukların karşılanması amacıyla işletmeler için hayati önem taşımaktadır.

Ekonomik anlamda likidite kavramı, birimlerin sahip olduğu servetin bir mal, bir hizmet veya diğer bir varlıklarla değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. İyi işleyen bir finansal sistemde Likidite büyük önem taşımaktadır. Likiditenin önemi, özellikle finansal kriz dönemlerinde hayati öneme sahiptir. Kriz dönemlerinde genellikle merkez bankaları piyasaya girerek likidite enjekte etmektedir. Piyasa likiditesi finansal piyasalarda, bankalararası piyasa ve varlık piyasası olarak fonlanmaktadır. Çalkantılı

dönemlerde merkez bankaları likidite sorunu yaşayan banka ile batık banka arasında ayırım yapmakta güçlük çekmektedir. Bu yüzden, merkez bankalarının finans sektörüne fon sağlama konusundaki kararı her zaman tartışılmaktadır. (Ozan, 2018 s.5-7).

Likidite, bankanın varlığını ve gücünü göstermektedir. Bu bankanın sürekliliği ve imajı açısından da çok önemlidir. Likidite, bilançoda kısa vadeli nakit karşılığı hesap hareketlerini ifade etmektedir. Likidite, bir bankanın gerekli kaynakları zamanında teslim etme kabiliyetinin göstergesidir. (Delikanlı, Kutlukaya, ve Kutlukaya, 2013, s-41-66).

1.3.4. Banka Pasif Yönetimi

Pasif yönetimi, en uygun olan kaynak kompozisyonunu sağlamak için bankanın sahip olduğu finansal kaynakları oluşturma işlemidir. Bankanın pasif kaynakları sağlanan kredilerden ve mevduatlardan oluşmaktadır. Pasif yönetim, düşük maliyetli kaynak bularak ve bulunan kaynakla mevcut kredi oranlarından daha yüksek getiri elde etmek için avantajlı kaynaklar kullanılarak elde edilmektedir. Ayrıca maliyet avantajları nedeniyle kredi portföyünün rekabetçi fiyat politikası ile geliştirme olanağına sahiptir. Pasif yönetimi, likidite sağlamak amacı ile satın alınan fonların arttırılmasını hedeflemektedir. (Bayırlı, 2013, s.120-125).

İKİNCİ BÖLÜM

2. AZERBAYCAN'DA BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. Azerbaycan'da Bankacılık Sektörünün Tarihi ve Gelişimi

18 Ekim 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti (AC), içinde bulunduğu merkezi ekonomiden vazgeçerek serbest ekonomiye geçmek için çalışmalar başlatmıştır. Hiç şüphesiz, piyasa ekonomisi ve serbest dünya kurumlarının birleştirilmesi ile ilgili konularda karşımıza çıkan en önemli sorun, bankacılık ve finans kurumlarındaki düzenlemelerdir. Finansal kurumlar oluşturulmadan ve serbest bir bankacılık sisteminin uygulanması gerçekleştirilmeden, sağlıklı bir piyasa ekonomisine geçiş mümkün değildir. Doğal olarak, Azerbaycan'da ilk yenilikler bankacılık ve merkez bankacılığı alanlarında yapılmıştır. Yasaların art arda yürürlüğe girmesiyle birlikte, Azerbaycan'da modern anlamda bir merkez bankası kurulmaya başlanmış ve özel banka sektörünün teşviki için tek sektörlü bankacılık sisteminden iki sektörlü bankacılık sistemine geçiş yapılmıştır. Azerbaycan'da var olan bankacılık sisteminden bahsetmeden önce, Azerbaycan'daki kurumların tarihsel gelişimini açıklamamızda fayda var.

2.1.1. Sovyetler Birliği'nden Önce Çarlık Rusya Dönemi

1860'larda Çarlık Rusya'sının bir parçası olan Azerbaycan'da petrol endüstrisinin ve tarım sektörünün gelişimi çok fazla sermaye gerektiriyordu. Sanayi ve tarım sektörünün gelişmesiyle birlikte, bankaların ve finansal kurumların varlığı zorunlu hale gelmiştir. Finansal kurumların zayıflığı, tefecilerin ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Bakü'de 1860-1870 yılları arasında tefecilerin uygulamış olduğu faiz oranı yıllık yaklaşık olarak %36'lara ulaşmaktaydı. Kırsal kesimlerde ise bu oran yılda yaklaşık %60 civarındaydı. (Mikayılov, 2007, s.14).

Azerbaycan'da düşük maliyetli kredilere olan talep, finansal kurumların gelişimini hızlandırmıştır. Buna bağlı olarak finansal sistem iki yönde gelişme göstermiştir:

- Ticari bankaların şubelerini açması ve kredi kurumlarına teminat karşılığı kredilerin verilmesi.
- Finansal kurumlardan olan Gosbank'ın şube açması.

Azerbaycan'da 1900'lü yıllarda bankacılık sektöründe en çok yapılan işlem, kredilerin teminat karşılığı verilmesi işlemidir. Mallar, genellikle teminat olarak gösterilmekteydi. Kredilerin bu tür artması, ekonominin hızla canlanmasına ve gelişmesine sebep olmuştur. (İsmayılov, 1997, s.6).

Azerbaycan'da, 1914 yılı finansal kredi sistemi açısından "özel" bir yıl olarak kabul edilmektedir. Bu yılda, Azerbaycanlı hayırsever ve petrol milyoneri olarak dünyada tanınan Hacı Zeynalabdin Tağıyev tarafından bankacılık alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, Azerbaycan ilk defa olarak kendi milli (ulusal) bankası olan Bakü Tacir Bankasını kurmuştur. Bakü Tacir bankasını merkezi yönetimi Bakü'de, acenteliği ise Petrovs'te (yeni adıyla Mahaçkala) bulunmaktaydı. Bankanın en önemli kuruluş amacı, ülke içerisinde faaliyette bulunan yerli sanayi kuruluşlarına yatırım yapmak ve yerli yatırımcılara istenilen her türlü mali yardımları sağlamak olmuştur. 1913 yılında Bakü Tacir Bankasının kendi sermayesinden 20 hisse senedi alan kişi 1 yönetici oy, 50 hisse senedi alan kişi 2 yönetici oy, 80 hisse senedi alan kişi 3 yönetici oy, 120 hisse senedi alan kişi ise 4 yönetici oy kullanma yetkisine sahipti. Ancak, sayı 120'yi geçince, her 40 hisse senedi alan kişiye 1 oy kullanma hakkı verilmekteydi. 20'den az hisse senedi bulunan menkul kıymet sahipleri toplanarak bir veya daha fazla menkul kıymet sayısına ulaştığında daha fazla oy kullanma hakkını elde etmekteydi.

Bakü Tacir Bankası 26 Şubat 1917 yılında yeni ortaklarla toplanarak, bankanın 1916 ve diğer üç yıldaki faaliyeti teftiş komisyonu tarafından araştırılmış ve araştırmanın sonucunda bankanın yönetim kuruluna rapor sunulmuştur. Yönetim kurulunun toplantıda açıklamasına göre, cari giderler ve çeşitli gelirler hesaplanarak Bakü Tacir Bankasının net kârı 70.179.32 Rubleye ulaşırken, bazı gelir hesaplaması yapıldıktan ve kayıt işlemlerinden sonra gelir miktarı 254.597.16 Ruble olarak gerçekleşmiştir. (Aliyev, 2007, s.45).

2.1.2. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Dönemi

Çarlık Rusya'sında, 1917 yılında başlayan kriz, Kafkasya'da Traskafkasaya Konfederasyonun kurulmasına zemin hazırlamıştır. Konfederasyon Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistandan oluşan üç cumhuriyetin bir araya gelip birleşmesi ile kurulmuştur. 27 Mayıs 1918 yılında Konfederasyon birliği içinde yer alan Gürcistan Cumhuriyeti'nin kendi bağımsızlığını ilan etmesiyle, kurulmuş olan birlik sona ermiştir. 28 Mayıs 1918 yılında Mehmet Emin Resulzade tarafından ilk Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti kurulmuştur. Güçlü ekonomik oluşumuna, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti çok fazla önem vermiştir. Meclis tarafından parlamentoda görüşülen 215 kanun yarasından 82'si finansal düzenlemelerle ilgili olup, varılan karar sonrası Maliye bakanlığına rapor sunulmuştur.

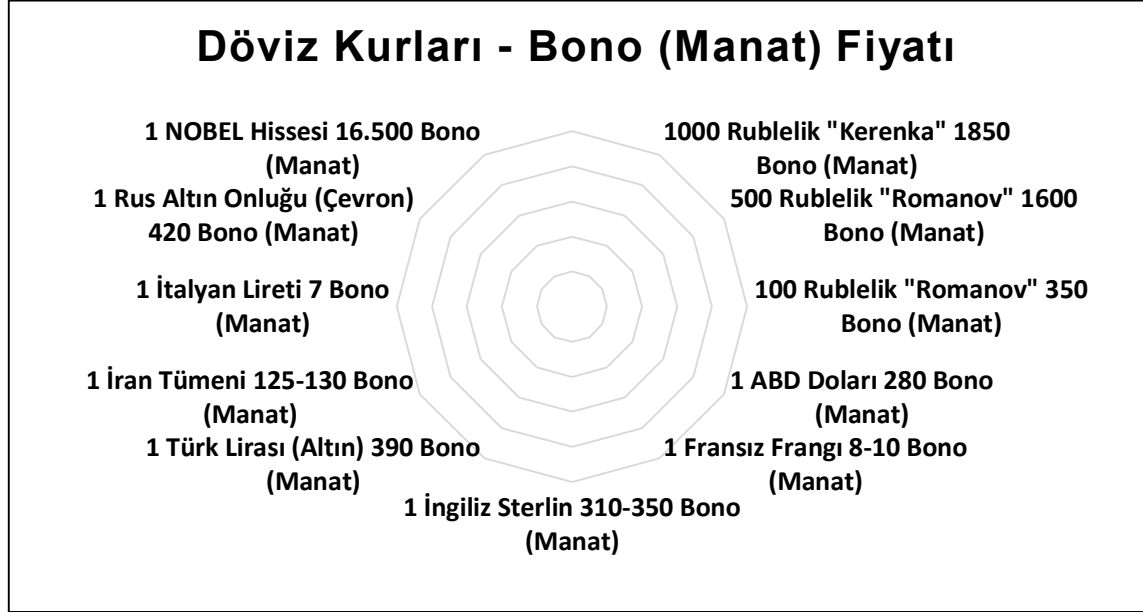
Verilen ana görev sayesinde Maliye Bakanlığı, Birinci Dünya Savaşı sırasında kontrolden çıkmış para dolaşımını düzene sokmaya çalışmış ve bunun için bazı düzenlemelere gitmiştir. Düzenlemeler şunlardır:

- I. Devlet tarafından vergi gelirlerinin artırılması, harcamaların ise azaltılmaya çalışılması.
- II. Devlet tarafından, kontrol dışı para ve kredi akışının denetlenmesi.
- III. Devlet tarafından finansal yasaların düzenlenmesi.

Yukarıda saydığımız kanun tasarıları ile Maliye Bakanlığı'nın konumu güçlendirilmeye çalışılmıştır. (Aliyev, 2007, s.46-48).

Azerbaycan'da, 1918 yılında piyasada bulunan dolaşımdaki para birimi Ruble "Nikolay" ve "Kerensky" idi. Buna ek olarak, 1918 yılında "Bakü bonoları" adı verilen kağıt para piyasaya sürülmüştür. Ayrıca devlet emisyon(piyasaya para sürülmesi) görevini, Bakü Şurası ve Bakü Şehir İdaresine havale etmiştir. Bu iki kuruluş tarafından 1919 Eylül ayına kadar sırasıyla 172 milyon ve 117 milyon Ruble basılmıştır. Azerbaycan Hükümeti 1918 yılının ortalarına doğru ise kendi parasını basmaya başlamıştır. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, 23 aylık Cumhuriyet döneminde toplam 2 milyar 345 milyon Manat para basmıştır. Azerbaycan Hükümeti 1918 Eylül ayında piyasada olan "Bakü Bonoları"nın değerini belirlemek için iki önemli karar kabul etti. Birincisi, bu bonoların değerinin aynı miktarda Rus Rublesine sabitlenmesi, ikincisi Türk Lirasının 40 Rublelik bonoya sabitlenmesi öngörüldü.

Şekil 1. Azerbaycan'da 1919 Haziran Ayı Döviz Kurları

KAYNAK: İsmayılov, Zöhrab, "Azerbaycan' da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi", Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yayınları, Bakü, 1997,s15

1919 5 Mayıs'ta Azerbaycan Parlamentosu'nun para konusunu tartıştığı bir konuşmada, Devlet Başkanı Mehmet Emin Resulzade konuşmasında, İngiliz müteşebbiscilerin ricası üzerine İngiltere'ye olan borçtan bahs etmiş ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sağlanan ekonomik başarıdan gururla söz etmiştir.

Azerbaycan Maliye Bakanlığı Kredi Departmanı, Azerbaycan Milli (ulusal) Bankası hakkında bir yasa tasarısı hazırlayarak Meclise sunmuştur. Meclis'e sunulan yasa tasarısı 16 Eylül 1919 yılında kabul görmüştür. Azerbaycan Milli Bankası (Merkez Bankası) 30 Eylül 1919'da resmi törenle açılmıştır.

AMB'nin kurulması para ve kredi politikalarının denetimini büyük ölçüde teşvik etmiştir. Azerbaycan Milli bankasının ilk şubesi 1 Aralık 1919 yılında Gence'de açılmıştır.

Ne yazık ki, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti gibi aynı kaderi Azerbaycan Milli bankası da yaşamış oldu. Yani ömürleri uzun olmadı. Çarlık kuvvetlerine bağlı Kızıl Ordu 28 Nisan 1920 yılında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetini işgal ederek bağımsızlığına son verdi. Azerbaycan işgal sırasında yağmalandı ve ülkenin altın, gümüş ve diğer değerli rezervleri ordu tarafından Rusya'nın Astrahan bölgesine

götürüldü. Ayrıca buna ek olarak, İngilizler de ülkeyi terk ettiklerinde, bir çok kıymetli eşyayı kendileri ile beraber götürdü. (İsmayılov, 1997, s.58).

2.1.3. Sovyetler Birliği Döneminde Azerbaycan'da Bankacılık

Sovyetler Birliği önderliğinde 28 Nisan 1920'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulduğu açıklandı. Böylelikle Azerbaycan için artık yeni bir dönem başlamış oldu. Azerbaycan Milli Bankası, Sovyet Maliye Komisarlığı tarafından 31 Mayıs 1920'de çıkarılan karar ile Azerbaycan Halk bankası olarak adlandırıldı. S.S.C.B. Maliye Komisarlığı tarafından 9 Haziran 1920'de çıkarılan bir başka "Bankaların Millileştirilmesi Kanunu" ile bankacılık sistemi tamamen devlet kontrolüne bırakıldı. 9 Haziran 1920'de Azerbaycandaki tüm özel, ticari, yabancı ve kamu bankaları Azerbaycan Halk Bankası (AHB) çatısı altında birleşerek kamulaştırıldı. Azerbaycan'da bu tarihten itibaren kapatılan tüm bankaların ve kredi kuruluşlarının borçları silinmiştir. Kapatılan bankaların kamulaştırılması süreci aşağıdaki gibidir:

- I. Kapatılan tüm bankalar AHB'nin şubesi ilan edildi ve şubeler dört şubeyi geçmeyecek şekilde birleştirildi.
- II. Kapatılan tüm bankaların yöneticileri ve çalışanları geçici olarak görevlerine devam edecek ve onlardan istenilen aktif, pasif hesap işlemleri ve 1917-1920 yıllarına ait bilançolar talep edilerek bilgi toplanması istendi.
- III. Halk Komiserliği, bankaların kamulaştırılması için en yetkili kurum olan Finans Komitesini Kurdu.

Bahsettiğimiz düzenlemelerle, bankacılık sektöründe millileşmenin yolu açılmıştır. (Memmedli, 1997, s.20-30).

Bolşevikler 1920'lerin sonlarına doğru Azerbaycan Halk Bankası'nın gereksiz olduğunu ileri sürerek kapattılar. Ancak, 1 yıl sonra Azerbaycan Merkez Bankası kuruldu.

Parlamento 16 Ekim 1920'de, Gosbank'ın Azerbaycan'da şubesinin açmasına izin veren kanun tasarısı kabul etti. Mali Komite, Gosbank'a ana sermayesinin sağlanması için 100 milyon Rublelik kredi verilmesine karar verdi. Azerbaycan'da 1922'de piyasadaki para dolaşımını sağlayan tek emisyon merkezi Gosbank'dı. Ancak piyasada Gosbank tarafından basılan paranın yanı sıra, bütçe açığının kapatılması

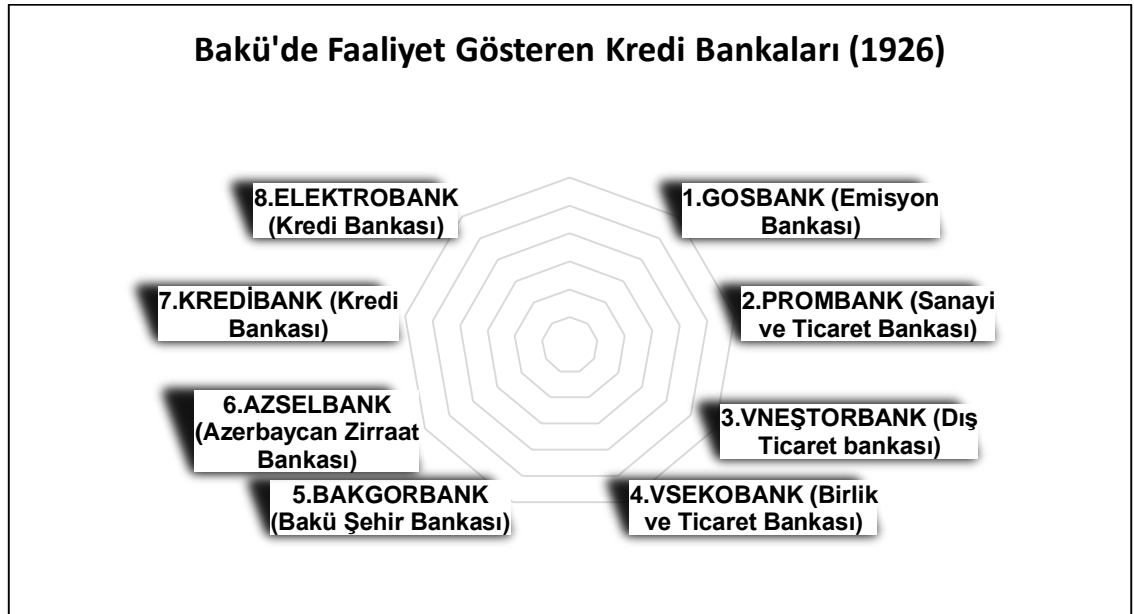
amacıyla Mali Komite tarafından da para basılmaktaydı. Piyasada, basılan iki para birimi de paralel olarak dolaşmaktaydı.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren Gosbank Azerbaycan Şubesinin aktif bilançosu 32 kalemden, pasif bilançosu ise 16 kalemden oluşmaktaydı.

12 Mayıs 1925'te Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Ekonomi Komitesi'nin kararıyla, Sheki, Kuba, Ağdam ve Nahçıvan'da Gosbank Azerbaycan şubesinin temsilciliklerinin açılmasına karar verildi. Azerbaycan'da dış ticaretin gelişmesi ve döviz hesaplarının ortaya çıkması, döviz ticaretinde sorunlara yol açmıştır. Döviz ticareti gerçekleştirmek için Bakü dahil 10 şehirde döviz borsaları kuruldu. 1925 yılında kurulan bu borsalarda döviz işlemlerinde %38 oranında alım-satım gerçekleşti. (Nuriyev, 1998, s.15-24).

Bakü'de 1926 yılının başında 8 kredi kuruluşu faaliyetini sürdürmekteydi. Aşağıdaki şekil 2'de bankaların isimlerine yer verilmiştir.

Şekil 2. 1926 Yılında Azerbaycan'daki Kredi Kuruluşları

KAYNAK: Nuriyev, Z, Tolko u Silnih Bankov Mojet Bit Silnaya Assosiasiya, Bakü,1998, s.18

Gosbank'ın Azerbaycan bankacılık sistemi üzerindeki kontrolünü güçlendirmek için 15 Temmuz 1927'de "Kredi Sisteminin Kurulması Hakkında Kanun" çıkarıldı. Bankalar Kurulu tarafından 4 Şubat 1928'de alınan karar ile bankalararası ilişkiler sınırlandırılmaya başlandı. Elektrobank ve Prombank birleştirilerek Uzun Vadeli Kredi

Bankası (BDK) kuruldu. Bankaların bütün kısa vadeli işlemleri Gosbank'a havale edildi. Ayrıca, Gosbank da dahil olmakla bütün bankaların uzun vadeli kredi işlemleri BDK'ya havale edildi.

1927 yılında bazı kredi kuruluşlarının bankacılık faaliyetleri yetersiz bulunarak kapatıldı. Bakü'de bulunan Vneştorbank ve Prombank şubeleri Gosbank'ın Azerbaycan Şubesine devredildi. Azselbank'ın Şeki, Lenkeran ve Kuba şehirlerinde bulunan şubeleri iflas ettiği için kapatıldı.

1929'da Gosbank'ın ilk tüzüğü Sovyet Halk Komisarlığı tarafından onaylandı. Gosbank Azerbaycan Şubesi'nin 1 Ekim 1929 yılı itibari ile bilanço aktifleri ve bilanço pasifleri 108.681.116 Ruble 65 kuruş, bilanço dışı varlıkları ise 124.092.415 Ruble 98 kuruş olarak açıklandı.

7 Aralık 1931'de Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Halk Komisarlığı tarafından alınan kararla "Azkombank (Azerbaycan Emlak Bankası)"kuruldu. Azkombank'ın sermayesi 20.702.300 Ruble olarak belirlendi. (İbrahimov, Kerimov, 1997, s.5-7).

15 Ocak 1937'de Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Halk Komisarlığı'nın kararına uygun olarak, Gosbank'ın Azerbaycan Şubesi'nin Zerdab, Deveçi, İsmayılı, Karadağ ve Zengilan şehirlerinde temsilcilikleri açıldı. 5 Temmuz 1938'de Gosbank'ın Azerbaycan Şubesi, Azerbaycan'ın kredi sistemini ve müşterilere sunulan kasiyer hizmetlerinin kalitesini iyileştirmek ve il temsilcilerinin kontrolünü geliştirmek için bağımsız iki birime ayrıldı. Gosbank'tan ayrılan iki birim Bakü Şehir Şubesi ve Azerbaycan Şehir Şubesi idi. Her iki şube de bir birinden bağımsız olarak Gosbank'a sorumlu tutuldu.

Gosbank Azerbaycan Şubesi'nin bir diğer temsilciliği 20 Ocak 1929'da Bakü'nün Hızı kentinde açıldı. (İbrahimov, Kerimov, 1997, s.11).

Gosbank, 1945-1952 yılları arasında savaşa bağlı olarak mahvolmuş ekonomiyi canlandırmak için gerekli tüm mali önlemleri almakla yetkilendirildi. Gosbank'ın 30 Aralık 1949'da yeni ikinci tüzüğü Sovyet Halk Komisarlığı tarafından onaylandı. Gosbank'ın kabul edilen yeni tüzükle görev ve yetki kapsamı daha da genişletildi.

Sovyetler Birliği 1947'de yeni bir para birimi reformu gerçekleştirdi. Yapılan reform neticesinde piyasaya yeni banknotlar sürüldü ve piyasadaki eski ve sahte banknotlar toplatıldı. Uluslararası arenada, yeni Rublenin değeri artırıldı. Yeni Ruble 1 Mart 1950 yılında altına sabitlendi. 1 Ruble 0,222168 gr altın saflığında değerlendirildi.

Sovyet Halk Komisarlığı tarafından 21 Ağustos 1954 yılında Gosbank'ın yeni, üçüncü tüzüğü onaylanarak yürürlüğe girdi. Gosbank'a yeni tüzükle, piyasada para arzındaki kontrolün güçlendirilmesi, piyasada para dolaşımında kontrolün sağlanması ve ekonomik kalkınma konularında yeni sorumluluklar verildi. Gosbank şubelerine ayrıca kredi limitlerini belirleme yetkisi verildi. Amaç kredi belirlemede yaşanan sorunlara zamanında doğru ve pratik çözüm sunmaktı. Hizmet kalitesinin artırmak ve deneyimli personelle çalışmak için Gosbank Azerbaycan Şubesi, bazı temsilciliklerini kapatmaya karar verdi.

Sovyetler Birliği 7 Nisan 1959'da Yüksek Sovyet kredi sistemini yeniden düzenlemek için bazı önemli kararlar aldı. Karar sonrası, Çekombank(Emlak Bankası) ve Shelhozbank(Ziraat Bankası) kapatıldı ve tüm işlemleri Gosbank'a havale edildi. 7 Nisan 1959 yılında SSCB Yüksek Sovyeti kararları doğrultusunda Azerbaycan Yüksek Sovyet kurumunda aşağıdaki bazı kararlar aldı. Bunlar aşağıdakilerdir:

1. Azkombank 1 Temmuz 1959 yılında kapatıldı. Azkombankın işlevleri Stroybank Azerbaycan şubesine ve Gosbank'a havale edildi. Görev ve yetki kapsamının genişletilmesi amacıyla Stroybank'a, Karadağ'da, Bakü'nün Nerimanov ilçesinde ve Ali Bayramlı'da şube açma yetkisi verildi. Nahçıvan ve Hankendi'nde bulunan Azkombank'ın şubeleri de Stroybank'ın o illerde bulunan şubelerine dönüştürüldü.
2. 1 Temmuz 1959 yılında Azerbaycan Sovyet Maliye Bakanlığı tarafından kapatılan Azkombank'ın aktif ve pasif bilançolarının düzenlenip, Gosbank ve Stroybank arasında bölüştürülmesi kararlaştırıldı.

Gosbank'ın 29 Ekim 1960 yılında yeni, dördüncü tüzüğü onaylandı. SSCB, 1960'da yeniden para reformu gerçekleştirmeye karar verdi. Yeni banknotlar 1 Ocak 1961'den itibaren piyasaya sürüldü. Genel itibariyle yeni banknotlar 1, 3, 5, 10, 25, 50 100 Rubleden ve 1, 3, 5, 10, 25, 50 kuruşluk madeni paradan oluşmaktaydı. Devlet tarafından Nisan ayına kadar eski banknotların değiştirilmesine izin verildi. (Varış, 1997, s.87-90).

Sovyet Hükümeti, 4 Ekim 1965'te sanayi sektörünün gelişimini finanse etmek için gerekli kaynakları tahsis etti. 3 Nisan 1967'de üretim planlamasında kredilerin rolünü artırdı. 28 Mayıs 1969'da, kalkınma planlanması için gerekli yasaların doğru

belirlenmesi ve etkin kullanımını konusunda birçok karar aldı. Bu yıllarda ayrıca Gosbank, üç aylık bilançoların yanı sıra yıllık bilançolar da yayınlamaya başladı.

1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında, finansal sistemi yeniden düzenleme kararlarına rağmen, bankaların üretimi ve diğer ekonomik gelişmeleri artırmadaki rolü pasifti. Bankaların, ekonomiye olan katkısı çok zayıflamıştı. Bu durum Gosbank'la Stroybank'ın kredi sisteminin ve ödemeler sisteminin işleyişindeki kusurlardan kaynaklanmaktadır.

M.S.Gorbaçov'un 1986'da ülkedeki yönetimin başına geçmesi ile SSCB yeni bir döneme girdi. Sovyetler Birliği ve Gorbaçov'un sonun getirecek Perestroyka (Yeniden Yapılanma) düzenlemeleri ülkenin finansal sistemi üzerinde de etkili oldu. Bankacılık sistemi, Perestroyka düzenlemelerinden sonra aşağıdaki gibi gerçekleşti:

Şekil 3. Perestroyka Sonrası Bankacılık Sistemi

KAYNAK: Meral Varış, "BDT'de Finansal Yapının Dünü ve Bugünü", BDT ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İTO Yayın No: 1992/11, s. 95

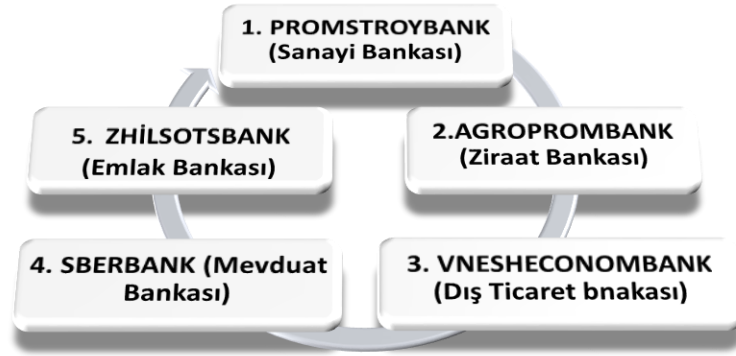
Geçmişte, bankacılık sektöründeki kontrol fonksiyonları Gosbank'ın tekeli altında idi. Gosbank'ın iki planı var idi. Bunlar, kredi ve nakit planları idi. Maliye Bakanlığı tarafından ülkedeki mali konularla ilgili kararlar alınmasına rağmen, Gosbank bütçeden fon ayırıp kullanabilmekteydi. (Varış, 1997, s.95).

1987-1988 yıllarında Sovyet bankacılık sisteminde köklü düzenlemeler hayata geçirildi. Yapılan bu düzenleme ile Gosbank piyasa ekonomisinin merkez bankası oldu.

Gosbank'ın tanımı, yetki ve görev kapsamı yeniden belirlenmeye başlandı. Gosbank, ülkedeki bütçe düzenlemelerini, finansal politikaların yürütülmesini ve para arzının kontrolü vb. birçok görevleri üstlendi. Düzenlemenin en belirgin tarafı ise ülkede kurulan beş ihtisaslaşmış bankaya ayrı ayrı özel görevlerin verilmesi idi. İhtisaslaşmış bankalar, kısa vadeli kredilerin sağlanması, sağlanan bu kredilerin kullanımının kontrol edilmesi ve finansal belgelerin kontrolü gibi sorumlulukları üstlendi.

Düzenleme sonucu Azerbaycan'da beş ihtisaslaşmış devlet (kamu) bankası kuruldu. Bunlar aşağıdakilerdir:

Şekil 4. Azerbaycan'da Kurulan İhtisaslaşmış Bankalar

KAYNAK: Memmedov Zahid, “Türk Cumhuriyetlerinde Bankacılık Sistemi ve Türkiye ile Ticari İlişkilerin Geliştirilmesinde Bankacılığın Önemi” İstanbul, (1999), s.206

1.Promstroybank (Sanayi Bankası), genellikle sanayi sektörü ile bağlı alanları finanse etmektedir. Bankanın finansman kaynağı, kamu kurumlarından elde edilen mevduatlardan ve Sberbank'tan sağlanan kredilerden sağlanmaktadır.

2.Agroprombank (Ziraat Bankası), ülkedeki tarım alanlarına finansman kaynağı sağlamaktadır. Devlete ait tarım kooperatiflerine ve çiftliklere kısa vadeli krediler sağlamış ve ülkede düzenli tarım tesislerinin kurulmasında önemli katkıda bulunmuştur. Banka kendi fon kaynağını Gosbank Azerbaycan Şubesinden ve Moskova'da bulunan merkezi şubesinden karşılamaktadır. Azerbaycan'da 69 şubeye sahip olan banka, şube sayısına göre Azerbaycan'da en büyük banka konumunda idi.

3. Vnesheconombank (Dış Ticaret Bankası), döviz işlemlerinde Azerbaycan devletini temsil etmekte, yurtdışı ödemelerini yapmakta ve Cumhuriyetin temsilciliğini üstlenmektedir. Bankada sadece döviz işlemleri yapılmakta idi. Banka, dış ödemelere aracılık etmek ve uluslararası finans kurumlarıyla kredi dahil birçok konuda işbirliği yapmak amacıyla kurulmuştur. Bankanın birçok batılı banka ve şirketle ilişkisi vardı. Banka ayrıca Gosbank ile yakın ilişkiler içinde olmuştur.

4. Sberbank (Mevduat Bankası), banka ülke vatandaşlarının kişisel mevduatlarını toplamak ve toplanan mevduatları ülke ekonomisine kazandırmak amacıyla kurulmuştur. Bankanın en üstün özelliği, vatandaşlardan toplanan mevduatların devlet garantisi altında güvende tutulmasıdır.

5. Zhilsotsbank (Emlak Bankası), banka belediye, konut ve altyapı hizmetleri için lazım olan finansman kaynağını sağlamak amacıyla kurulmuştur. (Memmedov., 1999, s.206).

Gosbank'ın hedefi, bu yeni kurulan bankalarla birlikte temel ekonomi politikalarına ve sanayi endüstrisinin yeniden yapılandırılmasına ulaşmak için güçlü bir maliyet muhasebesi oluşturmaktı. (Mikayılov, Muhtarov, 2013, s.77).

Tablo 2. Bankalardaki Mevcut Kredi Sistemi (Milyon Ruble)

	1990- Aralık	1991-Mart	1991- Haziran	1991- Eylül	1991- Aralık
TOPLAM KREDİ	8,199	8,865	9,313	11,334	14,438
Agroprombank	4,714	4,751	4,829	6,049	7,571
Promstroybank	1,806	2,434	2,453	2,662	2,951
Sberbank	748	753	1,008	1,169	1,381
Gosbank	7	773	822	1,101	1,396
Zhilsotsbank	767				
Ticari Bankalar	157	154	201	353	1,139
Uzun Vadeli Kredi	1,644	1,614	1,917	2,043	2,347
Kısa Vadeli Kredi.	6,555	7,251	7,396	9,291	12,091
Top. Gec. Kred	368	414	444	471	541

KAYNAK: "Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna", ISO Araştırma Dairesi Yayını No: 1993/3, s.21

1988'de Ağustos ayında yeni çıkarılan "Bankalar Kanunu" ile ,devlete ait olan ticari ve sanayi kuruluşlarına, kooperatif bankalar kurma yetkisi verildi. Mayıs 1989 yılı itibariyle, Gosbank'a kayıt olan yeni bankaların sayısı 51'e ulaşmıştı. Bu bankalar farklı sektörlere hizmet sağlayan kurumlar tarafından kurulmuştu(Uludağ, 1990, s.445).

Sovyetler Birliği üyesi olan Azerbaycan'da bankacılık sistemi genellikle Sovyet bankacılık sisteminin bir parçası olarak sürdürülmekteydi. Sistemin tümünü neredeyse beş ihtisas bankası ve Gosbank oluşturmaktaydı. Sistem içerisinde ayrıca, çok az işlem gerçekleştiren 40'a yakın kooperatif ve ticaret bankası bulunmaktaydı. İşlem hacimleri nedeniyle, bu bankaların bağımsız hareket etmeleri kısıtlanmıştır.

Gosbank'ın denetimine tabi olarak 1991 yılında Azerbycan'da ticari bankaların faaliyet göstermesine izin verildi. Bu alanda faaliyet gösteren en önemli bankalar Azbank ve İlkbank'tır. Ayrıca bu bankalara döviz işlemleri yapma hakkı da tanınmıştır. (Ahmet, 2006, s.14).

2.1.4. Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Bankacılık Sektörü

1989 yılından başlayarak Mihail Gorbaçov tarafından Sovyetlerin parçalanması ile birlikte, Azerbaycan bağımsızlığını 1991 yılında ilan etmiştir. Meclis tarafından ilan edilen 18 Ekim 1991 kararnamesiyle resmen bağımsızlığına kavuşmuştur. Bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra serbest piyasa ekonomisine geçiş için de hazırlıklar başlamıştır.

Tüm kurumların piyasa ekonomisinde sağlıklı bir şekilde çalışmasının temel nedeni, bankalar ve finans kuruluşları tarafından oluşturulan düzenlemelerdir. Piyasa ekonomisinin genel olarak ana unsurları bankalar ve finans kurumlarıdır. Finansal kuruluşları oluşturmadan ve serbest bankacılık sistemi uygulaması olmadan, sağlıklı piyasa sistemine geçişten bahsetmek doğru olmaz.

Doğal olarak, ilk yenilikler Azerbaycan'da bankacılık ve merkez bankacılığı alanlarında gerçekleşmiştir. Kanunların arka arkaya yürürlüğe girmesiyle birlikte, Azerbaycan'da modern anlamda merkez bankasının temelleri atılmıştır. Azerbaycan'da özel bankacılık sektörünün yaygınlaşması için tek aşamalı bankacılık sisteminden iki aşamalı bankacılık sistemine geçiş yapılmıştır. (Aliyev, 2007, s.54).

7 Ağustos 1992 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebülfez Elçibey, rekabetçi bir modern merkez bankası için Azerbaycan piyasa ekonomisi ilkelerine uygun yasal çerçeveler içinde iki önemli kanun tasarısını onaylamış ve derhal yürürlüğe girmesini emir etmiştir. Yürürlüğe giren kanunlar bunlardır:

- I. Azerbaycan Merkez Bankası Hakkında Kanun
- II. Azerbaycan'da Bulunan Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri hakkında Kanun

Azerbaycan parlamentosu bu yasalara ilave olarak bir yetki yasası daha kabul etmiştir. Yetkilendirme yasasına göre, Merkez Bankası aşağıdaki düzenlemeleri acilen yaparak Meclise rapor sunmalıdır.

- ✓ Merkez Bankasının kendi kurumu ile ilgili düzenlemelerin biran önce tamamlanması.
- ✓ Merkez Bankası tarafından 1992 yılı ve sonrası için para politikaları hakkında detaylı raporun hazırlanması.
- ✓ Yatırımlar, emeklilik fonları, kiralama ve diğer mali kuruluşlar hakkında ayrıntılı rapor hazırlamak için Merkez Bankasının Bakanlar Kurulu ile birlikte çalışması.

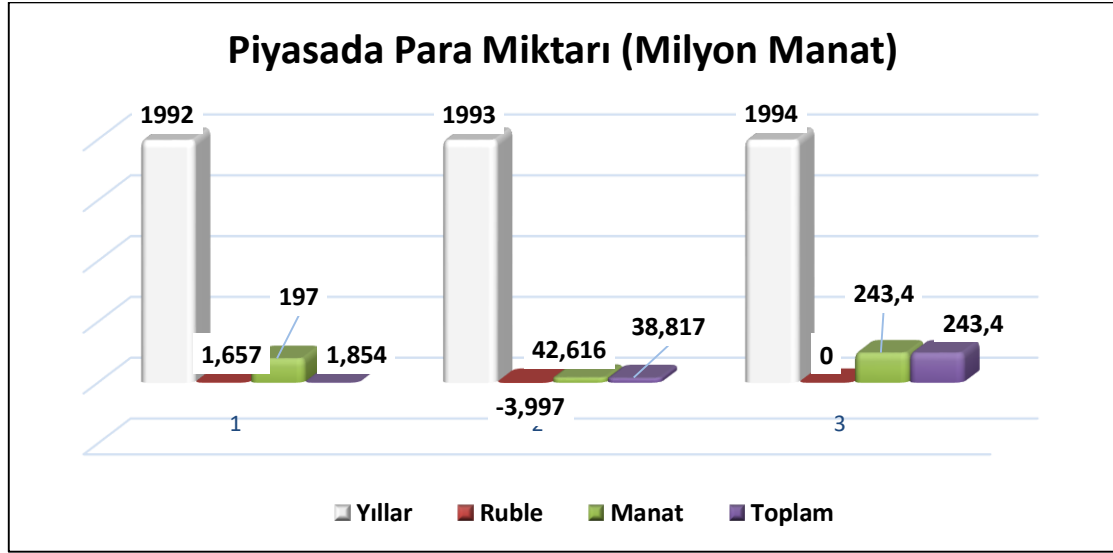
Sovyetler Birliği parası olarak bilinen Ruble, uluslararası arenada konvertibilitesi(değiştirilebilirliği) olmayan bir para birimidir. Ruble sadece SSCB ülkeleri tarafından kullanılmaktaydı. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlık kazanan ülkeler dış ticaretle zorluklarla karşılaşmıştır. (Selçuk, 1996, s.16).

Döviz kullanımının ülkede ekonomik baskı haline gelebileceği endişesi üzerine, Azerbaycan makamları 1992 yılında Manat'ın para birimi olarak kullanılması için bir dizi gerekli önlemler aldı. Önlemler sayesinde 1992 yılında piyasaya az miktarda Ruble sürüldü. Ruble'nin piyasada çok az miktarda olması ve talebin karşılanamaması neticesinde, para arzına bağlı olarak sorunlar yaşanmıştır. Para arzına bağlı olarak yaşanan bu sorunların giderilmesi için Azerbaycanlı yetkililer, 15 Ağustos 1992'de Azerbaycan'ın ulusal para birimi olan Manat'ı Fransa'da bastırarak piyasa sürmüştür. Piyasaya yapılan bu hamleyle talebin karşılanması amaçlanmıştır. Böylelikle piyasa bir nevi rahat nefes almıştır.

Manat'ın Rubleye değişim oranı, Azerbaycan yetkili makamlarca (1 Manat=10 Ruble) belirlenmiştir. Yapılan işlemle Rublenin tedavülden kalkmasının önü açılmıştır.

1993 yılı itibariyle piyasada bulunan para arzının %70'i Manat'tan oluşmaktaydı. 1993 yılında Rus yetkililerin girişimleri sayesinde Ruble tedavülden kaldırılmıştır. Böylelikle Azerbaycan'da Manat'ın tek para birimi olmasının yolu açılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından 14 Haziran 1993'te çıkarılan yasayla Manat'ın ülkede tek geçerli para birimi olduğu ilan edilmiştir. Rubleler tedavülden tamamen 1 Ağustos 1994 yılında kaldırılmıştır. (Selçuk, 1996, s.18-20).

Tablo 3. Merkez Bankasının Yıllar İtibariyle Piyasa Sürdüğü Para Miktarı (Milyon Manat)

KAYNAK: Ekonomik Review, IMF September 1994 s.63.

Azerbaycan tarafından Manat'ın tek para birimi olarak kullanılması, Manat'a olan talebi artırmıştır. Tablo 3'den görüldüğü üzere 1992 yılında piyasaya 197 milyon Manat sürülmüş, ancak 1993 yılında bu rakam artarak 42,616 milyon Manat'a ulaşmıştır. Ağustos 1994 yılında Ruble'nin Azerbaycan'da tedavülden tamamen kaldırılmasından sonra piyasaya sürülen Manat bir önceki yıla göre yaklaşık altı kat artarak 243,4 milyon Manat'a ulaşmıştır. Ayrıca tablodan da görüldüğü üzere 1994 yılında piyasaya hiç Ruble sürülmemiştir. Manat artık Azerbaycan'da kullanılan tek para birimi olma özelliğini taşımaktadır.

10 Haziran 1996 yılında Merkez Bankası ve Bankalar hakkında yeni kanun tasarısı onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 7 Ağustos 1992 yılında yürürlüğe giren yasa tasarısı ile aralarında fazla fark yoktu. Sadece yeni bazı önemli eklemeler yapılmıştır.

- ✓ Merkez Bankasının devlet kontrolüne alınarak Cumhurbaşkanına bağlanması.
- ✓ Merkez bankasına yapılan herhangi bir müdahalenin derhal Cumhurbaşkanı'na detaylı rapor şeklinde sunulması.
- ✓ Merkez Bankası mevcut Yönetim Kurulu üyelerinin 9'dan 7'ye indirilmesi.
- ✓ Merkez Bankası fonunun 15 milyar Manat'ın altına düşmemesi.
- ✓ Kanunda belirtildiği üzere bankalara "kredi kurumu" olarak yeni adın tahsis edilmesi.

Yapılan bu eklemelerle Merkez Bankasının faaliyet alanının genişletilmesi amaçlanmıştır.

Azerbaycan'da bankaların kuruluş fonunun düşük seviyede tutulması nedeniyle, bankaların sayısında hızlı artış yaşanmıştır. Merkez Bankası bu duruma müdahale ederek bankaların kuruluş fonunu kademeli olarak artırmıştır. 23 Aralık 1997 yılında Merkez Bankası 010/991 sayılı kararnamesiyle bankaların asgari fonunu 7 Temmuz 1998 yılına kadar 1.250.000\$ milyon dolar olarak belirlemiştir. Merkez Bankasının 1 Ocak 1999 yılında çıkardığı bir başka kararnameyle bu meblağ artarak 1.500.000\$ milyon dolara çıkarılmış ve yatırılan meblağın 2001 yılına kadar 5.000.000\$ milyon dolara ulaştırılması hedeflenmiştir. Merkez Bankasının yaptığı bu müdahalelerden sonra bankaların sayısında yavaş-yavaş düşüşler yaşanmıştır. (Oğan, 2000, s.67).

Azerbaycan'da, Türk bankaları gibi birçok yabancı bankalar da şubeleri ile faaliyet göstermekteydi. Özellikle, hem yerel hem de yabancı bankalar, kurdukları "muhabir" bankacılık ilişkileri sayesinde dünyanın birçok ülkesi ile döviz işlemleri gerçekleştirebilmekteydi. Azerbaycan'da ekonominin büyük bir bölümünü oluşturan yerel kamu bankaları özelleştirme kapsamında özelleştirme işlemine tabii tutulmuştur.

Azerbaycan'da bankacılık sisteminin oluşturulmasında ilerleme kaydetmesine rağmen, kamu bankaları yeniden yapılanma sürecine alınmıştır. Bankacılık sektöründe yeterli kadar ticari banka bulunmuş ve genel itibariyle bu bankalar yetersiz fon yapıları nedeniyle her zaman dikkat çekmişlerdir. (Oğan, 2000, s.68).

2.2. Azerbaycan'da Bankacılık Sisteminin Yapısı

Azerbaycan 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra planlanmış merkezi ekonomiden serbest ekonomiye geçmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda çalışmalar başlatmıştır. Merkez Bankası ve bankacılık düzenlemeleri, serbest piyasa ekonomisine geçişte en önemli girişimlerden birisini oluşturmaktadır. Böylelikle Azerbaycan'da Merkez bankası ve diğer bankalardan oluşan iki seviyeli bankacılık sisteminin kurulması hedeflenmiştir. Hedef doğrultusunda kurulan bankaların dünyaya açık olması amaçlanmıştır. Asıl amaç, Azerbaycan bankalarının yurt dışında şubeleri ve acenteleri olması ve bu ülkelerde bankalarının kurulmasıdır. Ayrıca yabancı vatandaşların da Azerbaycan'da banka kurabilmelerinin yolu açılmıştır.

Azerbaycan bankacılık sektöründe 7 Ocak 2002 tarihi itibarıyla 47 banka faaliyet göstermekteydi. Bu bankalardan ikisi devlet tarafından sağlanan finansmanla, 31 yerli finansmanla ve 14'dü de yabancı finansmanla kurulmuştur. Yabancı banka olan HSBC bankasının 2002 Mart ayı itibarıyla faaliyetine son verilmiştir.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankalar, döviz işlemlerini Bakü Bankalararası Döviz Borsası olan İnterbank aracılığıyla gerçekleştirmektedir. İnterbank'ta bankalar, Azerbaycan Merkez Bankası tarafından belirlenen döviz kuru üzerinden spot alış ve satış gerçekleştirmektedir. Bu piyasada satış hacmi ve döviz kurları ile ilgili işlemler tamamen Merkez Bankasının kontrolü altındadır. Satın alınan mallar, uluslararası bir bankanın veya Merkez Bankasının banka hesabına spot değeri üzerinden aktarılmaktadır.

Ticari bankaların çoğu döviz işlemleri yapma yetkisine sahip olmasa da, yabancı bankalar menkul kıymetler işlemlerini Beynelhalk Bank aracılığıyla gerçekleştirmek zorundadır. Bankalar buna ek olarak ikincil piyasada (yani bankalararası döviz piyasasında) spot veya vadeli işlemler yapma yetkisine sahiptirler. Bu piyasada sağlanan döviz kuru borsadaki döviz kurundan yüksek olamaz. Satın alınan döviz, alıcının talebi üzerine, satın alınan banka hesabındaki nostro (uluslararası döviz hesabı) hesabına aktarılabilir. Alıcı ve satıcı olarak piyasayı Merkez Bankası denetlemektedir. (Tacis Yayını, 2001, s.77).

Tablo 4. Azerbaycan'da Faaliyette Bulunan Bankalar (1994 -2020)

Yıllar	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam
1994	4	195	11	210
1995	4	165	11	180
1996	4	119	13	136
1997	4	82	13	99
1998	4	63	12	79
1999	4	53	13	70
2000	4	41	16	59
2001	2	35	16	53
2002	2	30	15	47
2003	2	28	16	46
2004	2	26	15	43
2005	2	25	15	42
2006	2	22	20	44
2007	2	23	21	46
2008	1	22	23	46
2009	1	22	23	46
2010	1	22	22	45
2011	1	20	23	44
2012	1	20	22	43
2013	1	20	22	43
2014	2	20	23	45
2015	2	20	21	43
2016	2	15	15	32
2017	2	13	15	30
2018	2	13	15	30
2019	2	14	14	30
2020	2	12	12	26

KAYNAK: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası / İstatistik Bulteni . **07.08.2020**

Tablo 4’de görüldüğü üzere Azerbaycan’da 1994 yılı itibariyle 4 kamu bankası, 195 özel bank ve 11’de yabancı banka olmakla toplam da 210 banka faaliyet göstermekteydi. 1995 yılına gelindiğinde bankaların sayısında azalış yaşanmıştır. 1995 yılında 4 kamu bankası, 165 özel banka ve 11 yabancı banka faaliyetlerini sürdürmekteydi. Özellikle 1995 yılından 2000 yılına kadar olan dönem de, Azerbaycan’da faaliyet gösteren özel bankaların sayısında yüksek denecek kadar düşüşler meydana gelirken, yabancı bankaların sayısında artışlar yaşanmaktadır. 2000 yılında Azerbaycan’da 4 kamu, 28 özel, 16 yabancı banka bulunmaktaydı. Özel bankalar genellikle fonlarında bulunan finansman kaynağını etkin bir şekilde kullanamamaktaydı. Bu nedenle de kapanmaları kaçınılmazdı. 2001 yılında özel

bankalarla yarışır bir şekilde kamu bankalarının da sayısında düşüşler yaşanmıştır. Ülkede bulunan yabancı banka sayısı ise sabit kalmıştır. 2001 yılında 2 kamu bankası, 35 özel banka ve 16 yabancı banka ülkede faaliyetlerini sürdürmekteydi. 2001-2007 yıllarını kapsayan dönemlerde kamu bankalarının sayısı sabit kalmış, özel bankaların sayısında düşüşler devam etmiştir. Ancak Azerbaycan'da bulunan yabancı banka sayısında artışlar yaşanmıştır. 2007 yılında ülkede 2 kamu bankası, 23 özel banka ve 21 yabancı banka faaliyette bulunmaktaydı. 2008 – 2013 yıllarını kapsayan dönemlerde kamu bankası sayısında düşüş yaşanırken, özel banka sayısı neredeyse aynı kalmıştır. Ülkedeki yabancı banka sayısında artışlar yaşanmıştır. 2013 yılında ülkede 1 kamu bankası, 20 özel banka ve 22 yabancı banka faaliyetlerine devam etmekteydi. 2014 yılında kamu bankası sayısında artış yaşanmış, özel ve yabancı banka sayısı neredeyse aynı kalmıştır. 2015 yılından başlayarak ülkede yabancı banka sayısında düşüşler yaşanmaya başlamıştır. 2016 yılına gelindiğinde ülkede faaliyet gösteren kamu banka sayısı değişmezken, özel ve yabancı banka sayısında düşüşler yaşanmaya başlamıştır. 2016 yılında özel ve yabancı banka sayısı eşitlenmiştir. 2016 yılında ülkede 2 kamu bankası, 15 özel banka ve 15 yabancı banka faaliyetlerini sürdürmekteydi. 2016-2018 yıllarını kapsayan dönemlerde ise ülkede bankacılık sektöründe, kamu ve yabancı banka sayısı sabit kalırken, özel banka sayısında düşüşler yaşanmaya devam etmiştir. 2018 yılı itibariyle ülkede 2 kamu bankası, 15 yabancı banka ve 13 özel banka faaliyette bulunmaktaydı. 2019 yılında ise yine kamu banka sayısı sabit kalmış, yabancı ve özel banka sayısında düşüş yaşanmıştır. 2019 yılı itibariyle ülkede bankacılık sektöründe 2 kamu bankası, 14 yabancı banka ve 14 özel banka faaliyetlerini sürdürmektedir. 2020 yılında yani günümüz itibariyle ülkede bankacılık sektöründe 2 kamu bankası, 12 yabancı banka ve 12 özel banka faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bankacılık sektörü, serbest piyasa ekonomisinin kurulmasında hayati önem taşımaktadır. Bankalar bir nevi tasarruf verenler ile onları yatırıma dönüştürenler arasında köprü görevini üstlenmektedir. Bu sebeple yatırım, tasarruf sürecinin merkezinde yer almaktadır. Birikimlerin toplanması ve kredilerin dağıtılması eski sistemde sadece merkez de bulunan yetkililer tarafından belirleniyordu. Öte yandan, banka kredileri sadece siyasi tercihlere dayalı yatırım planlarının hayata geçirilmesi aşamasında işe yarıyordu. Yaşanan bu durumlara bağlı olarak, bankalar verilen emir ve talimatlar doğrultusunda çalışmakta, yüksek risk durumunda bile siyasi kararlar altında kredi tahsis etmekteydi.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin mali yapısı aşağıdaki şekil 5'de gösterilmiştir. Azerbaycan'ın Finansal yapısı şekilde gösterildiğı üzere Merkez bankası, devlet bankaları, ticari bankalar ve özel bankalardan oluşmaktadır. (Akdiş, 1995, s 102-106).

2.2.1. Azerbaycan Milli (Merkez) Bankası

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra 11 şubat 1992'de Cumhurbaşkanı'nın onayladığı kanun tasarısıyla Azerbaycan Milli (Merkez) Bankası kurulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının 19. Maddesine göre Azerbaycan Milli Bankası'nın mülkiyeti devlete ait bir tüzel kişiliktir. AMB'nin merkezi başkent Bakü'dedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Milli Banka, ülkedeki bankacılık sektörü ile ilgili politikaları uygulayan bir kurumdur. Azerbaycan Milli Bankası ülkenin mali temsilcisi olarak da hareket etmektedir. Genel olarak Merkez Bankaları tüm gelişmiş ülkelerde bağımsız veya yarı bağımsız olarak hareket etmektedir. Merkez Bankalarının bütçe açığı finansmanındaki payları çok az denecek seviyededir.

Azerbaycan Milli (Merkez) Bankasının yönetim kurulu 7 kişiden oluşmaktadır. Ve yönetimde bulunan 7 kişi tarafından yönetilmektedir. Merkez Bankası yönetim kurulu yeleri aşağıdaki gibidir:

Azerbaycan Parlamentosu, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın nerisi üzerine beş yıllık bir dönem için yönetim kurulu üyelerini atamaktadır.

Azerbaycan Merkez Bankası bağımsız bir politika yürütmektedir. Merkez Bankası'nın temel amacı ülkedeki fiyat istikrarını sağlamaktır. Azerbaycan Anayasasının 19. maddesi gereğince, "Parayı dolaşıma sokma ve parayı dolaşımdan çekme yetkisi sadece Merkez Bankasına aittir." Azerbaycan Merkez Bankası istisnasız devletin mülkiyetindedir. (Memmedov, 2004, s.189).

Azerbaycan Merkez Bankası tüzel kişidir. Merkez Bankası'nın tüzükle belirlenen sermayesi ve diğer mülkleri bir başkasına verilemez. Merkez Bankası ve onun kontrolünde olan kurumları kendi yetkilerini kullandığında, hiçbir devlet kurumu, yerel kurum veya başka bir ticari kurum onun faaliyetine müdahale edemez.

Azerbaycan Merkez Bankası'nın sorumluluğundaki temel görevler aşağıda sıralanmıştır;

- ✓ İç ve dış saldırılarda Milli paranın (Manat) değerini korumak için gerekli tedbirleri almak,
- ✓ Milli paranın tedavülde dolaşımını ve miktarını belirlemek,
- ✓ Kanunla öngörülen esas ve sınırlamalar kapsamında bankaların kredi işlemlerini denetlemek,
- ✓ Piyasada para arzı ve ekonomik likiditeyi sağlamak için sürekli açık piyasa işlemleri yapmak,
- ✓ Mevduatın cinsini, vade süresini ve yürürlük tarihini belirlemek,
- ✓ Milli para ile altın ve yabancı para birimleri arasındaki fiyat oranını belirlemek,
- ✓ Ülkenin ekonomik çıkarlarını dikkate alarak, yasal çerçeve içinde altın ve döviz rezervlerini yönetmek.

Yukarıda belirttiğimiz görevler ışığında, Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankasının amacı emisyon ve müdahale araçlarıyla piyasa dengesini sağlamak ve mali istikrarı korumaktır. Ayrıca Merkez Bankası bu sorumluluklara ek olarak, aynı zamanda hükümetin mali ve ekonomik danışmanlığını, mali kurumları ve hazine görevlerini de yerine getirmektedir. (Mamedov, 1997, s.12).

Azerbaycan Merkez Bankası, para politikasını, devlet bütçesi ile birlikte her yıl Meclis tarafından onaylanan "para ve kredi politikasının temel amacı" olarak adlandırılan ilkeler çerçevesinde uygulamaktadır. Bir diğer görevi de döviz kurunun istikrarını sağlamak ve milli para (Manat) biriminin döviz karşısında değerini belirlemek ve korumaktır.

Azerbaycan Merkez Bankası 2003 yılında bankacılık sisteminde etkinliğini artırmak için önemli adımlar atmıştır. Merkez Bankası tarafından kredi kuruluşlarının bankacılık denetim sistemindeki faaliyetlerinin ve risklerin, kredi kuruluşlarının sürekliliğine etkisini belirlemek için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar yapılırken uluslararası standartlar temel alınmıştır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı 24 Kasım 2003 tarihinde "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sosyal ve Ekonomik Kalkınmasının Hızlandırılmasına dair

Kararname” imzalandı. Kararnamenin 6. Maddesi Merkez Bankası’nın (2004-2005 yılları) Gelişim Programı ele alınarak hazırlanmıştır. Program çerçevesinde bankacılık sektöründe yeni düzenlemeleri hızlandırmak için aşağıdaki tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır:

- ✓ Bankaların mevcut sermayesinin güçlendirilmesi ve sağlamlaştırılması,
- ✓ Devlete ait bankaların özelleştirmeye açılması ve bankacılık sisteminin iyi bir şekilde işlemesi için rekabet ortamının sağlanması,
- ✓ Bankalarda ödeme sisteminin gelişmesi için çalışmaların yapılması,
- ✓ Kooperatif işletme standartlarının bankacılık sisteminde korunması,
- ✓ Bankacılık hizmetlerinin yerel bölgelerde arttırılması,
- ✓ Bankacılık sisteminde uluslararası standartlara uygun denetimlerin yapılması,

Bankacılık sisteminde devrim yaratmayı amaçlayan derinlemesine denetim planının son aşaması, ülkenin ekonomik koşullara direncini artırmayı, bankacılık sektörünün gelişimini hızlandırmayı ve bankalara olan güveni artırmayı hedefliyor. Banka denetiminde risk faktörünü azaltmak ve banka göstericilerini değerlendirmek için “CAMEL” yöntemine başvurulmuştur. (Aylık Rapor, 2002, s.22-25).

2.2.1.1. Merkez Bankacılığın Serbest Piyasa Geçişinde Önemi

Planlı merkezi bir ekonomiden piyasa sistemine geçiş yapan ekonomilerin bankacılık sorunları, ekonomide yaşanan diğer sorunların önüne geçmektedir. Çünkü, modern anlamda bankacılık ve finans sektörünün yapısını sağlamakla tamamen bir piyasa sistemi kurmak mümkündür. (Еропов, 2003, s.95).

Genel olarak piyasa sistemi, modern bankacılığın faaliyet gösterdiği bir ekonomide ancak temel işlevlerini yerine getirebilir. Bu açıdan Merkez Bankaları ve bankaların piyasa sistemine geçişteki önemini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Ülkedeki ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi sağlamanın temel koşulu, bankacılık ve finans sektörlerinin istikrarını sağlamaktır.
- ✓ Bu yeni piyasaların gelişmesini sağlamak için, tüm yapısal değişikliklerin piyasa sistemine adapte edilmesi, aynı zamanda bu piyasaların gelişiminde en

önemli rolü oynayacak olan ticari bankacılık sektörünün de gelişmesini sağlamak gerekmektedir.

- ✓ Piyasa sisteminin sağlıklı işleyişi açısından, Merkez Bankası yapısının yenilenmesi gibi ticari bankacılık sektörünün de yenilenmesi gerekmektedir.
- ✓ Merkez Bankası ve ticari bankalar, devletin piyasalara olan güvenini sağlayan kurumların başında gelmektedir.

Yapısal reform ve dönüşüm için en sağlam yol, bankacılık sektörünün yeniden yapılanmasıdır. Bu nedenle batı ekonomileri içinde Avusturya Merkez Bankası önemli bir yere sahiptir. Avusturya Merkez Bankası 1930 yılında, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Merkez Bankasına da danışmanlık hizmeti sunmuştur. 1940'larda Avusturya Merkez Bankası aktif olarak göreve başlamıştır. Genel olarak, Avusturya Merkez Bankası'nın ekonomik sorunların aşılmasında ve serbest piyasa sisteminin yeniden kurulmasında vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu kabul edilmektedir. Merkez bankacılık sisteminde yaşanan sorunların çözülmesi, serbest piyasa sistemine olan geçişi kolaylaştıracaktır. (Еропов, 2003, s.98).

2.2.1.2. Merkez Bankasının Kullandığı Para Politikası Araçları

Azerbaycan Merkez Bankası, para politikasını, devlet bütçesi ile birlikte her yıl Meclis tarafından onaylanan "Para Politikasının Temel Esasları" ilkesi çerçevesinde uygulanmaktadır. Geleneksel olarak Merkez Bankalarının kullandığı para politikası araçları bunlardır.

Şekil 5. Para Politikası Araçları

KAYNAK: Zahid Farruh Mammedov. Bank fealiyyetinin esasları. 2015, s. 136

Açık Piyasa İşlemleri, Merkez Bankalarının kullandığı en etkili para politikası araçlarından biridir. Merkez Bankaları, likiditeyi artırmak ve kısa vadeli faiz oranlarını yönetmek için açık piyasa işlemlerini kullanmaktadır. Merkez bankaları, bankaların likidite ihtiyaçlarını karşılamak ve fiyat istikrarını sağlamak için açık piyasa işlemleri gerçekleştirmektedir.

Açık piyasa işlemleri, esas olarak merkez bankası tarafından menkul kıymet alım satımını içerir. Merkez Bankası genellikle devlet tahvillerinin alım satımıyla ilgilenir (esas olarak bankalarla), ancak menkul kıymetleri kendisi de ihraç edebilir. Merkez Bankası menkul kıymet sattığında para arzı azalır (sterilizasyon) ve menkul kıymet satın alındığında para arzı artar (ihraç). Menkul kıymetler, doğrudan, REPO ve ters REPO şeklinde alınıp satılabilir. Çoğu zaman, Merkez Bankası tarafından başlatılan mevduat ve kredi işlemleri de açık piyasa işlemleri olarak kabul edilir. (Mammedov, 2015, s.140-143).

Zorunlu Karşılık Oranları, Merkez bankaları tarafından banka mevduatlarında kredi hacmini ve faiz oranlarını kontrol altında tutmak amacıyla uygulanmaktadır. Merkez Bankası tarafından bu karşılıklar, Haziran 1993'e kadar bir yıldan az olan mevduatlar için %15 ve bir yıldan uzun süresi olan mevduatlar için ise %12 olarak belirlenmiştir. Merkez Bankası 1993 yılı Haziran ayı itibariyle milli para birimi olan (Manat) mevduatlar için karşılık oranını %12, yabancı para mevduatları için karşılık

oranını %5 olarak belirlemiştir. Ancak, yabancı para mevduatları karşılık oranı 1 Aralık 1995 yılında %5'den %12'ye çıkarılmıştır. Merkez Bankası, karşılık oranlarında 1 Nisan 1996 yılında yeniden düzenlemeye gitmiştir. Bu düzenlemeyle milli ve yabancı mevduatlar için karşılık oranları eşitlenerek %15'e sabitlenmiştir.

Bankacılık sisteminde yeterli kontrolü sağlayamayan Merkez Bankası, bankalara zorunlu karşılık oranlarını yatırmadıkları durumda cezai işlem uygulanacağına hükmetmiştir. Böylelikle Merkez Bankası, milli para bakiyesini %3, döviz hesap bakiyesini %1 olarak belirlemiştir. Yapılan düzenlemelere rağmen, zorunlu karşılıklara göre tutulan mevduatın azaldığı görülmüştür. Merkez Bankası bu yaşananlardan sonra 1 Ocak 1994 yılında zorunlu karşılık oranları ile ilgili yeni düzenlemelerin yapılmasına karar vermiştir. (Akdiş, 1995, s.130).

Reeskont Oranı, yeniden indirim anlamına gelmektedir. Burada kullanılan indirim, iskonto anlamında değil, bankanın vadesi henüz gelmemiş bir senedi belirli koşullar altında para birimine çevirmesi anlamındadır. Reeskont oranı, merkez bankasının bankalar tarafından iskonto edilen senetleri iskonto etmesidir. Merkez bankalarının para politikası uygulamalarında, koşulları kendileri belirleme şartıyla menkul kıymetleri iskonto etmek (reeskont) için kullandığı bir araçtır.

Genel Disponibilite Oranları, bankaların taahhütleri karşılığında nakit para biriktirerek veya kolayca nakde çevirerek, diğer bir deyişle yüksek likiditeyi koruyarak mevduat kabul etme yükümlülüğüdür. Banka mevduatları ile nakde çevrilebilen değer arasındaki ilişkiyi gösteren disponibilite oranı, genel olarak piyasa likiditesini etkilemek için kullanılan para politikası aracıdır. Özellikle bankalar topladıkları paranın tamamını karşılık veya kredi olarak tahsis etmezler. Bankalar güvence niteliğinde bu paranın bir kısmını merkez bankasına “mevduat rezervi” için teminat olarak yatırır. Paranın diğer kısmını ise bankalar kendi kasalarında bulundururlar. Bankaların kasalarında bulundurduğu bu varlık “disponibilite” olarak adlandırılmaktadır (Memmedov, 2015, s.140).

Selektif Kredi Politikası, finansal kullanım ölçөгünü artırmak için genellikle kullanılan para politikası aracıdır. Selektif kavramı aslında seçici anlamını taşımaktadır. Selektif para politikası, mali kaynakların tahsisi üzerinde de olumlu bir etkiye sahiptir.

Merkez Bankası, devlet iktisadi kurumlarına ve bankalara kredi sağlamaktadır. Merkez Bankası ayrıca ticari bankalar ve devlet iktisadi kuruluşlarının mevcut kullanılabilir kaynaklarının yüksek bir bölümünü de temin etmektedir. Merkez bankaları genellikle para ve kredi politikalarını devletin belirlediği hedefler doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Bu yüzden, kamu kurumlarına kredi sağlanmasında ve özel bankalara fon transferinde her zaman devletin belirlediği politikalar ön planda tutulmaktadır. Buna ek olarak, Uluslararası Para Fonu (IMF), merkez bankasının özel ticari bankalara sağlamış olduğu kredilerde, banka mevduatlarının %50'sini geçmemek üzere kredi sağlanmasını tavsiye etmiştir. (Qurbanov, 1997, s.78).

2.2.1.3. Merkez Bankasının Uyguladığı Faiz Politikası

Sovyet döneminde Azerbaycan'da bankaların kredi verirken uyguladıkları faiz oranı %20'den yüksek olmamıştır. Ancak 1990 yılından itibaren faiz oranları artan enflasyonla birlikte yükselmiştir. 1990 yılında yaşanan siyasi ve ekonomik olaylar sosyal hayatta da etkisini göstermiştir. Kısa sürede zengin olmanın yolunu arayan pek çok kişi belirli sermaye ile banka kurmuştu. Bu olayların akabinde ortalama faiz oranı %250'ye yükselmiştir. Azerbaycan'da enflasyonu düşüren en önemli etkenlerden biri faiz politikası olmuştur. (Aleskerov, 1998, s.14).

Genel olarak Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası(ACMB) faiz oranlarını belirleyecek pozisyonda değildir. Azerbaycan'da her banka, ödenecek mevduat faiz oranına veya krediler yoluyla belirlenen faiz oranına özgürce karar verebilmektedir. Bankalar kanunu Azerbaycan'da, bankaların karşılıklı anlaşma yoluyla herhangi bir faiz oranı tekeli kurmasını yasaklamıştır. Bu yolla bankalara rekabet ortamının sağlanması amaçlanmıştır. Azerbaycan'da Merkez Bankasının faiz politikası açısından temel işlevi, ticari bankalara sağlanan kredi faiz oranını değiştirerek bankaların faiz oranını kontrol etmektir. Ancak faiz oranları, kredi tahsisinin etkileyici özelliklerini göstermektedir. Çünkü devlet kurumları, düşük faizli krediyi kamu bankalarından temin ettiği gibi, özel bankalardan da temin edilebilmektedir.

Merkez Bankası sonraki yıllarda uyguladığı sıkı para politikası ile faiz oranlarının yükselmesine izin vermemiştir. Dünyada ünlü iktisatçılar arasında gösterilen Milton Friedman'a göre, para miktarını azaltmak, başlangıçta faiz oranlarını yükseltir,

ancak bunun tersine, gelecekte bu durum harcamaları azalacağından, fiyat enflasyonu oranında düşüşler yaşanacaktır. (Mirkhudaev, Bruno, 2002, s.53).

Tablo 5. Azerbaycan Merkez Bankasının Uyguladığı Faiz Oranları (1993 – 2020)

Yıllar	Faiz Oranları (%)
1.12.1993	50
1.10.1994	100
1.01.1995	250
1.01.1996	80
1.01.1997	20
1.01.1998	19
1.01.1999	14
15.04.2000	14
20.12.2001	15,25
19.08.2002	15
1.05.2003	16,55
25.03.2004	18
15.09.2005	17,65
20.11.2006	15,66
1.06.2007	13
30.11.2008	8
24.05.2009	2
31.10.2010	3
5.05.2011	5,25
10.12.2012	5
11.02.2013	4,75
30.07.2014	3,5
13.07.2015	3
14.09.2016	15
22.06.2017	15
30.10.2018	9,75
13.12.2019	7,5
30.07.2020	6,75

KAYNAK: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası 13.08.2020

Yukarıdaki tablo 5’den görüldüğü üzere Azerbaycan Merkez Bankası 1994-1995 yıllarında uyguladığı faiz oranları yüksek olmuştur. Merkez Bankasının 1994 yılında uyguladığı faiz oranı %100 oranında ulaşmıştır. Azerbaycan tarihinde uygulanan en yüksek faiz oranı 1995 yılında yaşanmıştır. 1995 yılında bir önceki yılın neredeyse 2 katı faiz uygulanmıştır. Merkez Bankasının 1995 yılında uyguladığı faiz oranı %250’dir. Bunun da en büyük sebebi Azerbaycan’da yaşanan ekonomik sorunlardı. Ancak 1996 yılında faiz oranı 1995 yılına göre neredeyse 3 kat düşmüştür. 1996 yılında Merkez Bankası faiz oranını %80 olarak gerçekleştirmiştir. 1997 yılına gelindiğinde Merkez

Bankası faiz oranını %20 olarak belirlemiştir. Çünkü Azerbaycan ekonomisi artık yavaş-yavaş toparlanmaya başlanmıştır. Faiz oranları 1999-2000 yılları arasında %14 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılından 2005 yılına kadar neredeyse bir önceki yıllara göre faiz oranı %2 artmıştır. 2005 yılında uygulanan faiz oranı %17,65 olarak gerçekleşmiştir. 2006-2007 yıllarında faiz oranlarında 2005 yılına nazaran %2'lik düşüş yaşanmıştır. Merkez Bankasının 2006 yılında uyguladığı faiz oranı %15,66, 2007 yılında bu oran %13 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında Merkez Bankası tarafında faiz oranları bir önceki yıla göre neredeyse %8 oranında düşürülmüştür. 2008 yılında uygulanan faiz oranı %8 olarak gerçekleşmiştir. Azerbaycan tarihinde en düşük faiz oranı 2009 yılında uygulanmıştır. Merkez Bankası tarafından 2009 yılında faiz oranı rekor denilecek seviyede düşürülerek %2 oranında gerçekleştirilmiştir. Aslında bilindiği üzere 2008 yılında dünya çapında küresel kriz yaşanmıştır. Ama Azerbaycan sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zengin kaynakları sayesinde, krizden hiç etkilenmemiştir. 2011-2014 yılları arasında uygulanan faiz oranları aşağı yukarı aynı seviyede gerçekleşmiştir. 2011 yılında faiz oranı %5,25, 2012 yılında faiz oranı %5, 2013 yılında faiz oranı %4,75, 2014 yılında ise faiz oranı %3,5 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında Merkez Bankası bir önceki yıla göre 0,50 baz puan indirimine gitmiştir. Bunu sonucunda 2015 yılında faiz oranı %3 olarak gerçekleşmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında Merkez Bankasının uyguladığı faiz oranı 2015 yılında uygulanan faiz oranından beş kat yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 2016-2017 yıllarında uygulanan faiz oranı %15 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında faiz oranında bir önceki yıla göre %5 düşüş yaşanmıştır. Merkez Bankasının 2018 yılında uyguladığı faiz oran %9,75 olarak gerçekleşmiştir. Merkez Bankası 2019 yılında 2,25 baz puan indirimine gitmiştir. 2019 yılında Merkez Bankasının uyguladığı faiz oranı %7,5 olarak gerçekleşmiştir. Günümüz itibariyle Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankasının uyguladığı faiz oranı %6,75'dir.

Azerbaycan'da 1995'ten sonra, İMF (Uluslararası Para Fonu) etkisinin sonucu olarak faiz oranları düşüşe geçmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere Azerbaycan'da en yüksek faiz oranı 1994-1995 yıllarında, en düşük faiz oranı ise 2009 yılında gerçekleşmiştir.

2.2.1.4. Merkez Bankasının Uyguladığı Döviz Politikası

Azerbaycan'da 1993 yılı başına kadar döviz kuru mekanizması, İnterbank'ın çapraz döviz kurlarına göre belirlenmekteydi. Kurun bu şekilde belirlenmesi ülkede

resmi kur olarak kabul edilmekteydi. Piyasadaki mevcut kur ise uluslararası bankalar tarafından belirlenmekteydi.

Azerbaycan'da döviz kurlarını belirlemek için belli bir düzene ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle 15 Ekim 1994 yılında piyasadaki döviz kuru işlemlerinin Bakü Bankalararası Döviz Piyasasında (BBDP) belirlenmesi kararlaştırıldı. Bir başka karar ise Bakanlar Kurulu tarafından alındı. Karar temel olarak, BBDP dışındaki döviz kuru işlemlerini yasaklamıştır. Azerbaycan Parlamentosu'nun 28 Mart 1995 tarihli kararı bu yasağı teyit etmiş ve izinsiz döviz işlemlerinin yasaklanmasını ve yasağa uymayanlara ağır cezalar uygulanmasını öngörmüştür.

Azerbaycan'da yaşanan ekonomik, politik ve diğer nedenlerden dolayı Manat ilk yıllarda ABD (Amerikan Birleşik Devletleri) doları ve diğer döviz kurları karşısında hızla değer kaybetse de, Azerbaycan'ın 1995 yılından bu yana uyguladığı ekonomik önlemler ve sıkı para politikası sebebiyle döviz kurunda fazla dalgalanma yaşanmamıştır. (Şerifov, 1998, s.551).

Azerbaycan Merkez Bankası 1995 yılından başlayarak döviz kuru politikasını değiştirmiş ve sabit döviz kuru politikası izlemeye başlamıştır. (Mirkhudaev, Bruno, 2002, s.82).

Merkez Bankasının politikaları ve yapılan petrol anlaşmaları ile desteklenen Manat, 1998 yılına kadar ABD doları karşısında değer kazanmaya devam etmiştir. 1998 yılı itibariyle 1 ABD doları 384.000 bin Manat olmuştur. 1999 yılı itibariyle Azerbaycan'da ticari iş fırsatlarında rekabeti artırmak amacıyla, etkili döviz piyasasında Manat'ın değeri düşürülmüştür. Azerbaycan'da 1999 yılının ortalarından başlayarak dalgalı kur sistemine geçilmiş ve ihracat ürünlerinde rekabet avantajı elde etmek için milli para (Manat) ABD doları karşısında %7 değer kaybetmiştir. 1999 yılında 1 ABD doları 437.300 bin Manat değerinde işlem görmüştür. Özetle, 1999 yılında yapılan devalüasyon ile Manat güç ve istikrar kazanmıştır. Manat 2003 ve 2004 yılları arasında yumuşak devalüasyona maruz kalmıştır. Ancak 2004 yılında Manat belli bir miktarda değer kazanmaya başlamıştır. Ayrıca 2004 yılında tedavülde bulunan para miktarı artmış ve ülkeye büyük miktarda döviz girişi sağlanmıştır. Petrol ve doğalgaz üretiminden elde edilen gelire bağlı olarak ülkeye çoklu miktarda döviz akışı gerçekleşmiştir. Buda akabinde Manat'ın değer kazanmasına sebep olacaktır. (Şerifov, 1998, s.552).

Para reformu yapmakta olan bazı ülkeler, belli bir oranda sıkı para politikası uygulayarak istenilen enflasyon oranına ulaşmış ve fiyat artışını düşürerek reformdan çekilmiş olsa da, bazı ülkeler ise para reformunu deflasyonist politikalarla beraber sürdürmeyi başarmıştır. Zamanlama olarak para reformu Azerbaycan'da, ekonomik istikrarın sağlandığı bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Azerbaycan'da para reformu 2005 yılında başlamıştır. 1 Ocak 2006 yılında ise artık yeni banknotlar tedavüle sürülmüştür. Tedavülde dolaşan yeni banknotlar 1 , 5 , 10 , 20, 50, 100 ve 200 Manat ile 1, 3, 5, 10, 20 ve 50 kuruş madeni paralar olmuştur. Yapılan bu yeni para reformu ile milli paranın (Manat) değerinin artırılması hedeflenmiştir. (Aras, 2005, s.13).

2006 yılında 1 ABD doları 0,87 kuruş , 1 İngiliz Poundu 1 manat 71 kuruş, 1 Rus Rublesi 0.33 kuruş ve 1 Türk Lirası ise 0.61 kuruş olmuştur. 2009 yılında dolar da 7 kuruşluk, İngiliz Poundu'nda yaklaşık 50 kuruşluk ve Rus Rublesinde 0.31 kuruşluk düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında 1 ABD doları 80 kuruş, 1 İngiliz Poundu 1 Manat 27 kuruş, 1 Rus Rublesi 0.02 kuruş ve 1 Türk Lirası ise 0.05 kuruştan işlem görmüştür. Döviz kuru 2010- Rus Rublesi 2014 yıllar arasında aşağı yukarı aynı seviyede seyretmiştir. Döviz kurunda fazla dalgalanma yaşanmamıştır. 2014 yılı itibariyle 1 ABD doları 78 kuruş, 1 İngiliz Poundu 1 Manat 21 kuruş, 1 Rus Rublesi 0.01 kuruş, 1 Türk Lirası 0.33 kuruştan işlem görmüştür.

21 Şubat 2015 yılında Merkez Bankası tarafında devalüasyon gerçekleştirildi. Devalüasyonun etkisiyle Manat dolar karşısında %33,9, İngiliz Poundu karşısında %33,8 değer kaybı yaşadı. 2015 yılında 1 ABD doları 1 Manat 55 kuruş, 1 İngiliz Poundu 2 Manat 31 kuruş, 1 Rus Rublesi 0.02 kuruş, 1 Türk Lirası da 0.053 kuruş olmuştur. Manat'ın devalüasyona uğramasında en önemli faktör petrol fiyatlarında yaşanan düşüştür.

Tablo 6. Azerbaycan Merkez Bankasının Açıkladığı Döviz Kurları (1994-2020)

Yıllar	1 ABD Doları (Manat)	1 İngiliz Poundu (Manat)	1 Rus Rublesi (Manat)	1 Türk Lirası (Manat)
31.12.1994	4182.00	6476.68	449.27	331.00
31.12.1995	4440.00	6909.43	0.94	88.00
31.12.1996	4098.00	6864.31	0.74	53.00
31.12.1997	3888.00	6514.75	0.64	19.00
31.12.1998	3890.00	6512.25	188.38	12.00
31.12.1999	4373.00	7072.66	161.96	8.00
31.12.2000	4565.00	6795.22	162.11	7.00
31.12.2001	4775.00	6929.47	158.42	3.3
31.12.2002	4893.00	7837.12	153.94	2.95
31.12.2003	4923.00	8770.57	173.13	3.51
31.12.2004	4918.00	8729.45	169.81	3.49
31.12.2005	4593.00	7928.90	159.53	3.40
31.12.2006	0.87	1.71	0.33	0.61
31.12.2007	0.84	1.68	0.34	0.72
31.12.2008	0.80	1.61	0.02	0.52
31.12.2009	0.80	1.27	0.02	0.53
31.12.2010	0.79	1.23	0.02	0.51
31.12.2011	0.78	1.21	0.02	0.41
31.12.2012	0.78	1.26	0.02	0.43
31.12.2013	0.78	1.29	0.02	0.36
31.12.2014	0.78	1.21	0.01	0.33
31.12.2015	1.55	2.31	0.02	0.53
31.12.2016	1.77	2.17	0.02	0.50
31.12.2017	1.70	2.28	0.02	0.44
31.12.2018	1.70	2.15	0.02	0.32
31.12.2019	1.70	2.22	0.02	0.28
14.08.2020	1.70	2.22	0.02	0.23

KAYNAK: Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası 14.08.2020

Yukarıdaki tablo 6'dan görüldüğü üzere, 2016 yılından başlayarak Türk Lirasında düşüşler yaşanmaya başlanmıştır. 2016 yılında 1 ABD doları 1 Manat 77 kuruş, İngiliz Poundu 2 Manat 17 kuruş, 1 Rus Rublesi 0.02 kuruş, Türk Lirası ise 0.50 kuruş olmuştur. 2017-2020 yılları arasında ABD doları, İngiliz Poundu ve Rus Rublesi bir önceki yıllara göre sabit seyr etmiştir. Ancak Türk Lirası 2017 yılından 2020 yılına kadar yaklaşık 21 kuruşluk düşüş yaşamıştır. 2020 yılı itibariyle 1 ABD doları 1 Manat 70 kuruş, 1 İngiliz Poundu 1 Manat 22 kuruş, Rus Rublesi 0.02 kuruş, 1 Türk Lirası ise 0.23 kuruş olarak işlem görmüştür.

2.2.1.5. Merkez Bankasının Hazine Uygulamaları

Azerbaycan devleti adına hazine işlemleri Merkez Bankası tarafından yürütülmektedir. Kısacası Merkez Bankası Azerbaycan devletinin kasası konumundadır. Ayrıca devlet gelir ve giderleriyle ilgili tüm nakit işlemleri de Merkez Bankası tarafından yapılmaktadır. Hazine fonksiyonları Merkez Bankası tarafından aşağıdaki gibi yürütülmektedir:

- ✓ Merkez Bankası tarafından devlete ait borç ve faizlerin ödenmesini sağlamak.
- ✓ Merkez Bankası tarafından devlet gelir ve giderlerini belirlemek.
- ✓ Devlete ait altın ve döviz rezervlerini Merkez Bankasında tutmak.
- ✓ Merkez Bankası tarafından hazinedeki tüm nakit ve değerli eşyaların korunmasını sağlamak.

Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankasının hazine işlemleri, Merkez Bankası Yönetim kurulu tarafından belirlenen usul ve esaslara göre yürütülmektedir. Hazine başkanı, nakit ve diğer değerli eşyaların hazinede saklanması ve bunlarla işlemlerin mevzuata uygun olarak düzgün bir şekilde yürütülmesinden tamamen sorumludur. (Akdiş, 1995, s.6-7).

2.2.2. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Devlet Bankaları

Devlet ihtisas bankaları Azerbaycan'da ilk olarak 1988 yılında kurulmuştur. Sovyetler Birliği döneminde beş ihtisaslaşmış devlet bankası kuruldu. Bu bankalar, Sberbank, Promstroybank, Agroprombank, Zhilstroy Bank ve Vneshekonombank'tır. Kurulan bu devlet bankaları, Azerbaycan'da da şubelerini açarak faaliyette bulunmuştur. Zhilstroybank'ın konut inşaatının finansmanından sorumlu olan şubesi 1990 yılında

kapatılmıştır. Zhilstroybank'ın diğer şubeleri de bağımsızlıktan sonra Azerbaycan'da devlet bankaları olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Promstroy Bank, Sberbank ve Agroprombank birleşmesinden 2000 yılında BUS (Birleşik Universal Bank) Bankası kurulmuştur. Ancak BUS Bank'ın ismi 2005 yılında değiştirilerek “Kapital Bank” adlandırılmıştır. Günümüz itibariyle, Azerbaycan'da Kapital Bank ve Beynelhalk Bank dahil olmak üzere iki devlet bankası bulunmaktadır. (Sancak, 1999, s.77).

2.2.2.1. BUS Bank (Kapital Bank)

Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 21 Şubat 2000 tarihli kararına göre üç devlet bankası (Agrar Sanayi, Sanayi İnvestisiya (yatırım) ve Emanet Bankaları) birleştirilerek BUS (Birleşik Universal Bank) Bankası kuruldu. 28 Şubat 2000 yılında Merkez Bankası tarafından BUS Banka 244 sayılı faaliyet izni verildi. Alınan bu izinle BUS Bank Azerbaycan'da faaliyetine başlamıştır. BUS Bankası'nın ödenmiş sermayesi 22 milyon Manattır. Bu sermayenin %100'ü devlete aittir. Ayrıca yukarıda adı geçen bankaların işlemleri de BUS Bank tarafından sürdürülmüştür.

Azerbaycan finans piyasasında BUS Bank, 87 şubesi ve 76 hizmet departmanı ile en geniş ağa sahip bankadır. BUS Bankın 22 şubesi de başkent Bakü'de bulunmaktadır. BUS Bank, Bakü Bankalararası Döviz Piyasasının (BBDP) ve Bakü menkul kıymetler borsasının kurucuları arasından yer almaktadır. BUS Bank elde ettiği gelirinin büyük bir kısmını dövizden ve menkul kıymetten sağlamaktadır.

BUS Bank, “Western Union” ödeme sistemine bağlı “SWIFT” küresel telekomünikasyon organizasyonunun bir üyesidir. 29 Ocak 2005 tarihinde BUS Bank'ın adı değiştirilerek “Kapital Bank” olarak adlandırılmıştır. (Mammedov, Yenani, 2010, s.25).

2.2.2.2. Beynelhalk Bank (Uluslararası Bank)

Azerbaycan Beynelhalk Bankası (Uluslararası Banka) Vnesheconombank'ın bir şubesi olarak faaliyetine başlamıştır. Ancak, 1992 yılında Vnesheconombank'ın şubelerinden ayrılarak Azerbaycan'da bağımsız bir devlet bankası olmuştur. Beynelhalk Bankın başlıca temel amaçları aşağıdaki gibidir:

- ✓ Azerbaycan'da döviz işlemlerini yönetmek ve istikrarını sağlamak.
- ✓ Azerbaycan'da mevcut dış ticareti geliştirmek ve güçlendirmek.

- ✓ Azerbaycan Devletini dış işlemlerde temsil etmek.

Beynelhalk Bank'ın ilk yıllarda mevduat kabul etmesi ve kredi verilmesi devlet tarafından yasaklanmıştır. Ancak sonradan Beynelhalk Bank'a devlet kurumlarına döviz kredisi verme yetkisi verilmişti. Beynelhalk Bank ayrıca kuruluşunun ilk yıllarında devlete ait döviz rezervlerinin korunmasını da üstlenmiştir.

Bakü Banklararası Döviz Piyasasında (BBDP) Beynelhalk Bank aktif rol oynamaktadır. BBDP'de yabancı bankalar döviz işlemlerini sadece Beynelhalk Banka aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

21 Ekim 1997 yılında Beynelhalk Bank, Avrupa Uluslararası Ödeme Sistemi'ne dâhil edilmiştir. Beynelhalk Bank, büyüklüğüne göre Azerbaycan ve Kafkasya'daki en büyük bankadır. Beynelhalk Bank'ın toplamda 35 şubesi vardır. Bu şubelerin 8'i Bakü'de bulunmaktadır. Beynelhalk Bank sermayesinin %50,20'si Azerbaycan devletine aittir. (Memmedov, 1999, s.58).

2.2.3. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Özel Bankalar

Azerbaycan'da özel ticari bankaların kurulmasına 1992 yılında çıkarılan "Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Kanunundan sonra izin verilmiştir.

İlk yıllarda Merkez Bankasının ticari bankalara sağladığı düşük faizli krediler, yeterli sermayesi olmayan bankalarda hızlı artışa sebep olmuştur. Azerbaycan'da 1994 yılı itibariyle özel bankaların sayısı 195'e yükselmiştir. Azerbaycan Merkez Bankası tarafından 1995 yılında bankaların faaliyetleri ve denetimi konusunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Ticari ve özel bankalara sağlanan düşük faizli krediler 1996 yılı itibariyle temelli askıya alınmıştır.

Merkez Bankası, özel banka kurmak isteyen kurumlardan aşağıdaki belgeleri talep etmiştir. Bu belgeler aşağıdakilerdir:

- ✓ Banka kuruluşunda alınan izini doğrulayan dilekçe;
- ✓ Banka kuruluşunda yapılan sözleşme ve kurallar;
- ✓ Banka kurucularının finansal durumunu gösteren ayrıntılı denetim raporu;
- ✓ Bankanı yöneten müdür ve yardımcılarını hakkında bilgiler;

Azerbaycan Cumhuriyeti bankacılık yasaları, bankaların serbest piyasa ekonomisinde yerine getirmesi gereken tüm işlevleri dikkate almış ve ticari bankaların aşağıdaki işlevleri yerine getirmesine karar vermiştir.

- Bankalar tarafından mevduat toplamak ve kredi sağlamak,
- Faaliyette bulunan Mudi bankalarına kasa hizmeti sağlamak,
- Senet ve menkul kıymetlerin, alım ve satımı işlemlerini yapmak,
- Merkez Bankasına her yıl güvence mektubu sunmak,
- Altın, döviz ve kıymetli eşyaların, alım ve satım işlemlerini sağlamak,

Azerbaycan'da özel bankalar Merkez Bankasının denetimine tabii tutulmaktadır. (Mihmandarlı, 1993, s.25).

2.2.4. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar

Kuruluş aşamasında yabancı bankalar da diğer tüm bankalar gibi Merkez Bankasından izin almak zorundadır. Aşağıdaki şartların yerine getirilmesi halinde Merkez Bankası yabancı bankaların kurulmasına izin vermektedir. (Sancak, 1999, s.82).

- Kuruluş aşamasında yabancı ortaklardan biri banka olmalıdır.
- Banka yönetim departmanında çalışan müdür ve yardımcılar arasında en az bir Azerbaycan vatandaşı olmalıdır.

Yabancı bankalar ayrıca aşağıdaki belgeleri de Merkez Bankasına sunmak zorundadır.

- Banka yetkili kuruluşunun kurulmasına ilişkin karar
 - Kurulan banka ile ilgili düzenlemeler
 - Yabancı banka Azerbaycan'da şube açmak isterse (son üç yılın bilançoları)
 - Yabancılar tarafından kurulacak olan bankaya, yetkili bankanın teminatı
- Merkez Bankası yukarıda belirttiğimiz belgeleri teslim aldıktan sonra kararını en geç 30 gün içinde açıklamak zorundadır.

Günümüz itibariyle Azerbaycan'da 12 yabancı sermayeli banka faaliyetlerini sürdürmektedir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı bankalar hem %100 yabancı sermayeli hem de ortaklık şeklinde kurulabilir. Yabancı bankaların sermayesi, Azerbaycan'da faaliyette bulunan tüm bankaların sermayesinin %30'nu geçemez.

Sebebi ise Azerbaycan'da yerli bankaların sermaye yeterliliğinin az olmasıdır. Yabancı bankalar sektöre bu yüzden düşük sermaye ile girmek zorundadırlar. Yabancı bankalar dövizle ilgili tüm işlemlerini Beynelhalk Bank (Uluslararası Banka) aracılığıyla yapmaktadır. Kanuna göre, Azerbaycan'da yabancı bankalar tüzel veya gerçek kişilere sermayelerinin %25'inden fazlasını kredi veremez. Ayrıca yabancı bankalar tarafından toplanan mevduatlar sermayesinin %200'nü geçmez. Mevcut kanun Azerbaycan'da yabancı banka kurmak isteyenler ile bugün faaliyet gösteren yabancı bankaların faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

“Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Kanunu”nun 7 Ağustos 1992'de yürürlüğe girmesinden sonra, Azerbaycan'da yabancı bankaların kurulmasına ve şube açmasına izin verilmiştir. Buda akabinde Azerbaycan'da Türk sermayeli bankaların kurularak faaliyete geçmesinin önünü açmıştır.(İsmayılov, 1998, s.6).

2.3. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Diğer Finansal Kuruluşlar

Finansal kuruluşlar bir ülkenin piyasalarda ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bir ülkenin piyasalarda büyüklüğünü, faaliyet ve etkinliğini gösteren birçok finansal göstergeler vardır. Bu göstergeler, finansal kurumlar hakkında toplu bilgi içermektedir.

Azerbaycan'da, finans kuruluşları alanında diğer kurumları da kurmak için bir dizi girişimler başlatılmıştır. Bazı finansal kurumlar için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kurulan bazı kurumlar, finansal kurumlarda önemli bir yere sahiptirler. (Delice, 2012, s.101).

2.3.1. Bakü Menkul Kıymetler Borsası

Bakü borsasının tarihi Çarlık Rusya dönemine dayanmaktadır. Bakü borsası Çarlık Rusya İmparatorluğunun merkezi olmuştur. Bakü borsası 18 Temmuz 1886 yılında kurulmuştur. Bakü borsasının temel görevi, Azerbaycan piyasasında işlem gören tüm ticari mallar, kıymetli kâğıtlar ve yabancı para birimleri için bir piyasa oluşturmaktır. (Amirbekov, 2008, s.47).

İyi işleyen sermaye piyasaları ve borsalar, serbest bir piyasa sisteminin kurulması için gerekli olan önemli kuruluşların başında gelmektedir. Sermaye piyasası iyi gelişirse, bankacılık sektörü de tüm çalışmalarını kredi dağıtımının etkinliğini

artırmaya adayacaktır. Bu durumda tarımsal ve ticari işletmeler banka kredilerini daha etkin kullanacaktır.

Milli Meclis bu amaçla, 24 Kasım 1992’de Azerbaycan’da sermaye piyasasının kurulması ve işleyişi ile ilgili “Kıymetli Kâğıtlar ve Fon Borsaları Kanunu”nu kabul etmiş ve 1 Ocak 1993 tarihinden başlayarak yürürlüğe girmesini kararlaştırmıştır. Kanunun içeriği aşağıdaki gibidir;

- Borsa tarafından değerli kâğıtların tedavüle sürülmesinin temin edilmesi,
- Borsa tarafından hisse senedi sahiplerinin hak ve sorumluluklarının korunması
- Hissedarlara, hisse senetlerinden elde ettiği kar paylarının ödenmesi,
- Devlet hazine bonolarının çıkarılması ve faizlerinin ödenmesi,
- Mevduat sertifikası, mevduat sertifikalarının verilmesi, mevduat sertifikalarının satılması ve alınması, mevduat sertifika faizlerinin ödenmesi,
- Menkul kıymetlerde değerli kâğıtların kayıt edilmesi, ihracı ve dolaşımı, değerli kâğıtların ihraçlarının yasaklanması ve durdurulmasına ilişkin esaslar

Bu kanun, borsada faaliyet gösteren yatırımcıların hukukunu ve çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır.

Menkul Kıymetler ve Fon Borsası, 57 milyar Manat (tahmini 1.311.01 ABD dolar) kayıtlı sermayeye sahip kar amacı beklentisinde bulunmayan bir anonim şirkettir. 16 Haziran 2000 tarihinde yapılan Genel Kurul toplantısında hissedar sayısı ve sermaye artırılarak Menkul Kıymetler Borsası’nın çalışma prensibi değiştirilmiş ve yeni ortak MKB kabul edilmiştir. Borsa üyelerinin en az 300 (1 hisse 1 milyon Manat değerinde) hisseye sahip olmaları gerekmektedir. Azerbaycan’da borsa faaliyetinde bulunmak için lisans gerekmektedir. Lisans, düzenleyici kurum olan Devlet Menkul Kıymetler Komitesi tarafından sağlanmaktadır. Aşağıdaki Tablo 7’de ise Azerbaycan Menkul Kıymetler Borsasının (AMKB) 2018 ve 2019 yılları arasında yer alan istatistiksel göstericilerine yer verilmiştir.

Tablo 7. Azərbaycan Menkul Kıymetler Borsasının İstatistiksel Göstergeleri

	2019		2018		Tutar	Pazar payı (%)
	01 Ocak - 31 Aralık		01 Ocak - 31 Aralık			
	İşlem sayısı	Miktar (milyonAZN)	İşlem sayısı	Miktar (miyon AZN)	farkı	
Kurumsal Menkul Kıymetler	661	801.1	645	806.3	%99	%14
Birincil Piyasa	46	629.9	18	460.9	%137	
İkincil Piyasa	615	171.2	627	345.4	%49,6	
Devlet menkul kıymetleri	466	3 671.8	346	2 608.2	%140	%65
Birincil piyasa	351	3 514.9	305	2 508.6	%136	
İkincil Piyasa	115	156.9	41	27.6	%570	
Türev finansal araçlar	28 743	1.089.6	25 905	2 557.0	%42	%19
Repo / ters repo	88	101.0	53	214.9	%47	%1.8
Menkul kıymetler piyasası	29 958	5 663.5	26 949	6 186. 4	%92	100%
Birincil Piyasa	397	4 144. 8	323	3 041. 5	%136	
İkincil Piyasa	29 561	1 518.7	23 626	3 144. 9	%48	

KAYNAK: Bakü Menkul Kıymetler Borsası (www.bfb.az) 20.08.2020

Yukarıdaki tablo 7'ye bakacak olursak, Menkul Kıymetler Borsasında 2018 yılı itibariyle toplamda 26.949 bin işlem gerçekleşmiştir. Bu işlemlerin 645'i kurumsal, 346'sı devlet, 25.905'i finansal araçlar ve 53'ü ise repo işlemleri olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılı itibariyle Menkul Kıymetler Borsasında gerçekleşen işlemlerin sayı bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 2019 yılında ise toplamda 29.958 bin işlem gerçekleşmiştir. Bu işlemlerin 661'i kurumsal, 466'sı devlet, 28.743'ü finansal araçlar ve 88'i ise repo işlemleri olarak gerçekleşmiştir. Azerbaycan'da Menkul Kıymetler Borsasında en fazla pazar payı devlete aittir. Devlet borsada %65 pazar payına sahiptir.

2.3.2. Sigorta Kurumları

Sigorta, finansal sistemin bir dalını oluşturmaktadır. Sigorta, ekonomik bir kategori olarak, kişilerin özel hayatlarıyla ilgili olaylarda maddi yardım sağlamak amacıyla kurulmuş bir organizasyondur. (Aliyeva, 2011, s.15).

Azerbaycan'da 1992 yılının başlarından başlayarak milli sigorta pazarı gelişmeye başlamıştır. Sosyal Güvenlik Fonu ve Emeklilik Fonu olmakla Azerbaycan'da iki sosyal kurum faaliyet göstermekteydi. 1992 yılının sonunda bu iki fon birleştirilerek Sosyal Koruma Fonu oluşturuldu. Fon, kendi yönetiminde bağımsız bir yapıya sahip olduğundan, işçi ve işveren paylarını kullanarak kendi kaynağını yaratmaktadır. Fon genel itibariyle devlet bütçesinden fazla pay almamaktadır.

Sigortacılık sektörü Azerbaycan'da, 25 Haziran 1999 yılında "Azerbaycan Cumhuriyeti Sigorta Kanunu" ile düzenlenmiştir. Aynı kanuna istinaden 19 Ağustos 1999 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile eksiklikler giderilerek yeniden düzenlenmiştir. (Hasan, 2004, s.59).

Azerbaycan'da Bankalar Kurulu çatısı altında kurulan Sigorta Cemiyetleri Birliği'ne bağlı 24 sigorta şirketi bulunmaktadır. Azerbaycan'da mevcut sigorta kanunları gereğince, sigorta şirketlerinde yabancı sermayenin payı %49'u geçmemelidir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren sigorta şirketleri, Sigorta Denetim Kurulu tarafından denetime tabi tutulmaktadır.

Azerbaycan'da yaygın olarak faaliyet gösteren sigorta şirketleri aşağıdakilerdir:

1. "A Group" Sigorta Şirketi
2. "AXA MBASK" Sigorta Şirketi
3. "Ata Sigorta" Sigorta Şirketi
4. "Alfa Sigorta" Sigorta Şirketi
5. "Ateşgah" Sigorta Şirketi
6. "Az Sigorta" Sigorta Şirketi
7. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ticari Sigorta Şirketi
8. "Azerbaycan Sanayi" Sigorta Şirketi
9. "Azer Garant" Sigorta Şirketi
10. "Baku" Sigorta Şirketi
11. "Başak İnam" Sigorta Şirketi
12. "Beynelhalk" Sigorta Şirketi
13. "Günay" Sigorta Şirketi
14. "Buta" Sigorta Şirketi
15. "Mega" Sigorta Şirketi
16. "Paşa Hayat" Sigorta Şirketi
17. "Paşa" Sigorta Şirketi
18. "Gala Hayat" Sigorta Şirketi
19. "Revan" Sigorta Şirketi
20. "Standard Insurance" Sigorta Şirketi
21. "Halk" Sigorta Şirketi
22. "Gala" Sigorta Şirketi
23. "İPEK YOLU" Sigorta Şirketi
24. "Amrah" Sigorta Şirketi

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı 20.08.2020 (17:00)

2.4. Azerbaycan'da Banka Faaliyetleri Hakkında Yasal Düzenlemeler

Hepimizin bildiği gibi, serbest piyasa ekonomisi olan bir ülkede bankaların faaliyetlerini yürütmesini sağlayan, onların faaliyetlerini denetleyen ve kontrol eden ana kurum Merkez Bankasıdır.

Merkez Bankası, bankanın normal faaliyetini her zamanki aktif tutmak için bazen kuruluş sermayesi yerine bazı önemli standartlara ve oranlara ihtiyaç duyabilmektedir. Bu da piyasa açısından bankaların güvenilirliğini artırmaktadır. (Memmedov, 2003, s.145-147).

Genellikle banka denetimi için kural ve standartlar aşağıdaki gibidir:

- ✓ Bankaların asgari sermaye oranının belirlenmesi,
- ✓ Bankaların likidite oranının belirlenmesi,
- ✓ Bankaların öz sermayesinin toplam kullanılabilir varlıklara göre belirlenmesi,
- ✓ Bankaların özel ve hukuki kişilere sağladığı kredi oranının belirlenmesi,
- ✓ Bankaların mevduat ve kredi faiz oranlarının belirlenmesi,
- ✓ Bankalara mevduat sigortası yaptırmak isteyen kurumlar için kuralların belirlenmesi,
- ✓ Bankaların yabancı ülkedeki bankalarla ilişki sınırının belirlenmesi,
- ✓ Bankalara sıkı denetimlerin yapılması,
- ✓ Bankalara sağlanan devir, birleşme ve kuruluş izinin belirlenmesi,
- ✓ Bankalara kambiyo işlemleri için izinin verilmesi,

2.4.1. Banka Faaliyetlerinin Denetimi

Azerbaycan'da banka faaliyetlerinin denetlenmesi, Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülke de faaliyet gösteren devlet, özel ve yabancı bankalar, yılda bir kez Merkez Bankası tarafından denetlenmektedir. Banka ve bankacılık faaliyetlerinin denetimi, Merkez Bankası çatısı altında kurulan iki departman tarafından yürütülmektedir. Bunlardan birincisi "Bankacılık Faaliyetleri Denetleme Müdürlüğü", ikincisi ise "Banka Teftiş Denetleme Müdürlüğü" dür. Bankalar denetime tabi tutuldukları zaman aşağıdaki haklara sahiptirler:

- ✓ Bankaya denetim için gelen ekip üyelerinin kimliğini kanıtlayan belgeleri talep etmek,
- ✓ Denetleme yetkisine sahip olmayan şahıslara izin vermemek,
- ✓ Faaliyetlerinin denetimi hakkında bilgi sahibi olmak,
- ✓ Denetleme sonuçlarını tartışmak ve onlarla ilgili fikir beyan etmek,
- ✓ Yasanın öngördüğü şekilde denetimlerin sonuçları hakkında şikâyette bulunmak,

Yukarıda sıraladığımız maddelerle, denetim sırasında banka haklarının korunması amaçlanmıştır. (Uludağ, 1998, s.98).

2.4.2. Bankaların Verecekleri Kredilere İlişkin Uyguladığı Sınırlamalar

21 Mayıs 1997 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası Yönetim Kurulu tarafından alınan karara göre kredi kuruluşlarının verdiği kredi limitleri aşağıdaki gibidir:

- Bir borçlu veya birbirleriyle ilişkili bir grup borçlu için, borç veren kredi kurumu kendi sermayesinin %25'i kadar borç, %50'si kadar teminat verebilir.
- Bir kredi kurumu tarafından sağlanan kredi miktarı kendi sermayesinin %10'unu aşarsa, bu kredi iri hacimli kredi olarak kabul edilir. Bankaların kredi toplamı, kendi sermayesinin 8 katını geçmemelidir. İri hacimli kredilerle ilgili Merkez Bankasına her ay rapor (ek 1 nolu) sunulmalıdır.
- Kredi kuruluşunun yasal ortağına açık olan kredi tutarının veya teminatının %50'si kendi sermayesinin %10'dan artılamaz.
- Kredi kuruluşu, ortaklarına %3 oranında (%5'in üzerinde pay ile) kredi vereceğini, fiziksel ortaklarına ise toplamda %10 oranında kredi vereceğini belirlemiştir.
- Kredi kuruluşlarının yasal ortaklarına ve mevduat sahiplerine sağladığı toplam kredi %20'yi geçemez.

2.4.3. Bankaların Kendi Kaynaklarına İlişkin Uyguladığı Sınırlamalar

Azerbaycan'da bir kredi kuruluşu kurmak için gereken asgari öz sermaye 5 milyon dolardır. Faaliyette olan kredi kuruluşları için asgari öz sermayesi ise 2,5 milyon dolardır.

Ortaklar, kredi kuruluşlarının işleyişi için gereken binalara, makinelere ve diğer maddi varlıklara ve menkul kıymetlere sermaye şeklinde yatırım yapabilirler. Kullanılmayan nakit olarak ödenen özkaynakların bir kısmının tutarı özkaynakların %10'unu geçemez. Bir kredi kuruluşunun kendi öz sermayesi, toplam varlıklarının %10'dan az olamaz. Banka tarafından toplanan mevduatlar ise kendi öz sermayesinin %200'den fazla olamaz.

Bir kredi kuruluşunun şubelere yatırabileceği fonlar kendi öz sermayesinin %40'ını geçmemelidir. Ayrıca şirketlere yatırabileceği fonlarda kendi öz sermayesinin %10'dan fazla olmamalıdır. (Humbatov, 2001, s.25-32).

2.4.4. Bankaların Likidite Durumlarına İlişkin Uyguladığı Sınırlamalar

Likidite tanımı, türleri ve sınırlamaları Azerbaycan Merkez Bankası tarafından 21 Mayıs 1997 yılında yayınlanan “Kredi Kuruluşlarının Faaliyetlerinin Yönetimine İlişkin Yönetmelik”in 4. bölümünde açıklanmıştır. Kredi kuruluşları, Merkez Bankası'na her ay sonu kurallar çerçevesinde likidite ile ilgili rapor sunmak zorundadır. Kurallara göre, Merkez Bankası tarafından bankalara uygulanan likidite çeşitleri aşağıdakilerdir:

- Yüksek likiditeye sahip olan kredi kuruluşlarının toplam varlıkları %40 'tan az olamaz,
- Kredi kuruluşlarının mevcut likiditesi toplam vadesi geçmiş borcunun %80'den az olamaz,
- Bir yıldan uzun vadeli kredi ve alacakların toplam tutarının likiditesi %80'den az olamaz,

29 Aralık 1999 yılında Merkez Bankası tarafından “Bankaların Likidite Yönetimine İlişkin Kurallar” yasası kabul edilmiştir. Yeni yasayla birlikte, yüksek likiditeye sahip olan bankaların toplam varlıklarının oran %40'tan %30'a düşürülmüştür. (Akdiş, 1995, s.57).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULUSLARARASI BANKACILIĞIN AZERBAJCAN'DA UYGULANMASI

3.1. Uluslararası Bankacılık Tanımı

Uluslararası bağlamda ticaret ve yatırım alanlarındaki muazzam artış, uluslararası finans sektörünün gelişmesine yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda, uluslararası aracılar ve uluslararası bankalar (aracıların içinde en mühim olanı) zaman içinde büyük değişimlere uğramıştır.

Genel itibariyle uluslararası bankalar literatürde, çok uluslu bankalar, yabancı bankalar ve uluslararası bankalar anlamını taşımaktadır. Aynı anlam taşıdıkları için birbirlerinin yerine de kullanılmaktadır. Eğer bağımsız olarak bu özelliği tek bir tanım olarak kabul edersek, bu bağlamda uluslararası bankacılığın en geniş tanımına ulaşmış olacağız. Zira burada tarif etmeye çalıştığımız kuruluşun, uyguladığı ekonomik faaliyete yönelik hiçbir kısıtlama yoktur. Dar bir perspektiften bakıldığında, uluslararası banka, küresel ölçekte faaliyet göstermektedir. Ancak uluslararası banka faaliyetleri sıradan ticari banka faaliyetleri ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda tacir bankacılığı, danışmanlık ve finansal kiralama gibi tüm faaliyetlerin tamamını içerisinde barındıran bir bankadır. Kısacası, uluslararası bankacılık, uluslararası para, kredi ve sermaye akışlarına aracılık eden; teminatlar ve garantiler sağlayarak, alıcılar ve satıcılar arasında daha güvenli uluslararası ticaretin oluşmasına katkıda bulunan bir organizasyondur. (Apak, 1993, s.20-25).

Tanım kapsamında bazı ülkelerde şube ve temsilcilik açan bankalar, küresel ölçekte faaliyet göstermedikleri için uluslararası banka kavramı dışında kalacaklardır. Uluslararası bankacılık işlemlerinin arz ve talep tarafları arasında bir bağlantı kurduğu düşünüldüğünden, tedarikçiler küresel ölçekte değerlendirme yapmak için farklı etkinlikler ve para birimi kullanabilmektedir. Yapılan bu işlem ile her iki tarafın da (vade, risk ve faiz gibi) farklı konularda tercih ve koordinasyon süreçleri sağlanmaktadır.

Uluslararası bankalar geçmişte çok uluslu bankacılık deneyimini kullanmış olsalar da, özellikle son yıllarda Birleşmiş Milletler (BM) tarafından düzenlenen yayınlarda uluslarüstü bankacılık deneyimi kabul görmektedir. (Aksoy, 1998, s.40).

3.2. Uluslararası Bankacılık Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi

Uluslararası bankacılık sektörünün geçmiş tarihini incelediğimizde 6.YY'a kadar dayanan bu sistemin, ekonomik faaliyetler düzeyine bağlı olarak kendisini sürekli güncellediğini görmekteyiz.

Uluslararası bankacılık faaliyetleri, bilimsel olarak işlemlerine 13. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Bu işlemler ilk olarak İtalya'da Luca ve Medici Fuger ailelerine mahsus olan tacir bankaları tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu bankalar birçok Avrupa ülkesinde şubeler açmıştır. Avrupa'nın dört bir yanında faaliyetde bulunan şubelerin esas görevleri aşağıdaki gibidir;

- ✓ Mevduat işlemleri yapmak,
- ✓ Döviz alım-satım işlemleri yapmak,
- ✓ Altın alım-satım işlemleri yapmak,
- ✓ Armatörlük işlemleri yapmak,
- ✓ Bankerlik işlemleri yapmak

16. yüzyıldan itibaren uluslararası finansman alanındaki liderlik Alman bankalarının eline geçmiştir. Alman bankaları özellikle ticaret açısından Hindistan'ın keşfedilmesiyle birlikte Güney Asya pazarına açılmış ve önemli avantajlar elde etmiştir. 18. Yüzyıldan itibaren ise finansal piyasalarda İngiltere etkili olmuştur. Uluslararası bankacılık işlemleri 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere tarafından yönetilmiştir. İngiltere Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla birlikte güçlü bir mali yapıya sahip olmuştur. İngiltere sahip olduğu güçlü mali yapısıyla, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Güney Afrika ve Hindistan'da şubeler açmıştır. Merkezi Londra olan bu bankalar, İngiltere'nin ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyulan finansman kaynaklarının yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Ancak Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, uluslararası bankacılık sisteminin gerilemesine neden olmuştur. Savaştan sonra ABD, Kanada ve Japonya uluslararası bankacılık faaliyetlerine yönelmiştir. Uluslararası bankacılık faaliyetlerinin gelişmesine

en büyük katkıyı ABD sağlamıştır. ABD bankalarının uluslararası sahnede ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası bankacılık gelişmeye başlamıştır.

1960'lı yıllarda ekonomik ve sosyal faktörlerin etkileşimine bağlı olarak, uluslararası bankacılık sistemi hızlı bir gelişim süreci yaşadı. 1960 yılında uluslararası bankacılık alanında en mühim gelişme, uluslararası bankaların ortak hareketleri sonucu Euro-Marketlerin ortaya çıkmasıydı. 1960 sonrasında ise bankacılık sektörü, teknoloji ve otomasyon sistemlerinin gelişmesine bağlı olarak uluslararası bir boyut kazanmaya başladı. (Tuncay, 1983, s.9-11).

Küresel bağlamda uluslararası bankacılık sektörünün önem kazanmasıyla birlikte çok sayıda farklı özellikleri taşıyan yeni rakipler ve müşteriler de ortaya çıkmaya başladı. Klasik bankacılık hizmetlerinin arz ve talep yönlü piyasalarda doygunluğa ulaşması, uluslararası bankaları yeni pazarlar, yeni müşteriler ve yeni kaynaklar aramaya zorlamıştır.

Uluslararası bankacılığın sunduğu yeni hizmetler, yeni araçlar ve yeni ürünler, bankacılık sektöründe birçok kısıtlamayı zorlamış ve kısıtlamaların kaldırılmasına neden olmuştur.

Uluslararası bankalar arasında yaşanan şiddetli rekabet, bir taraftan ürün, araç ve hizmetlerin çeşitlenmesine, diğer taraftan ise bilançonun (aktif ve pasif) kalemleri arasındaki yapısal değişikliklere yol açmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler bankaların kâr payı üzerinde büyük bir baskı oluştursa da, kaynak ve özsemaye verimliliği sayesinde kâr payında kayıp yaşanmamaktadır.

1970'li yıllarda yaşanan yapısal değişikliklerle bağlı olarak, bankalar arası dayanışma artış göstermiştir. Bu yıllar, petro-doların (petrol satışlarında elde edilen gelir) büyük bir ölçüğe ulaştığı, pek çok ülkede ödemeler dengesi finansmanına olan talebin arttığı ve Avrupa'da kredi piyasasının ortaya çıktığı yıllar olmuştur. Pek çok ülkede görülen ekonomik durgunluk, yerli şirketlerin dış hizmetlerini tatmin etmedeki rekabetçi ortam, bankaların büyük bir fon kaynağına sahip olma arzusu ve OPEC(petrol ihraç eden ülkeler toplusu) gibi faktörlerin birleşik etkisi, uluslararası bankaların birçoğunun Euro piyasasına geçmesine neden olmuştur.

1970’li yıllarda petrol krizine bağı olarak dolar krizi yaşanmıştır. Krize rağmen, uluslararası bankalar “yabancı banka” adı altında diğer ülkelerde şubeler açmaya devam etmiştir. Yaşanan bu kriz, bankalar arasındaki mesafeyi daha da yakınlaştırmıştır. Birçok uluslararası bankanın kredi ve risk konularında anlaşmalar yapmasına yol açmıştır.

Uluslararası finans piyasasında birçok banka, dış borçlarını ödeyemediği için iflas aşamasına kadar sürüklenmiştir.

1970’lerde ortaya çıkan yüksek riskler ve yüksek kar payları çekiciliğini yitirdi. Özellikle, 1970’lerin sonlarına doğru Japon ve Avrupa menşeli uluslararası bankaların geliştiği ve giderek daha popüler hale geldiği gözlemlenmiştir. Avrupa’da bu dönemde, açık deniz bankacılık merkezleri, bankalararası piyasalar (İnterbank) ve Uluslararası Bankacılık gibi yeni piyasalar ortaya çıkmıştır. (Aksoy,1998, s.42-46).

1990’larda uluslararası bankacılık artık yüksek riskli ve belirsiz bir alan değildi. Doğru risk tahmininin ve fiyat tespitinin giderek daha önemli hale gelmesine rağmen, karşılaştırmalı dezavantajların yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde bankacılık birimleri ve işlem hacimleri artmaya devam etmişti. Ulusal ülkelerde faaliyetler, yatırılan öz sermayeye daha düşük kısa vadeli risklere ve daha yüksek karlara sahip alanlarda maksimum kârı sağlanmaya yoğunlaştırıldı.

Uluslararası para biriminin getirdiği özgürlük, yabancı bankaların teşvikleri ve yerel ülkelerin serbestleşme tedbirleri, uluslararası bankaların yeni iş alanları kurma imkanlarını artırmıştır. Bu nedenle, bu bankaların karlılık alanları daha da genişlemiştir.

Uluslararası para birimlerinde işlemleri cazip hale getiren döviz ve faiz politikaları, bu bankaları kendi ülkelerinde döviz cinsinden mevduat toplamaya ve kredi vermeye teşvik etmektedir. (Akguc, 1983, s.21).

Uluslararası bankacılık faaliyetlerindeki en önemli risk döviz kuru değişimlerinden kaynaklanmaktadır. Bankalar, döviz kurlarındaki yaşanan değişimlere bağı olarak risklere maruz kalmaktadır.

Kaynakların yaratılması ve yönetilmesi rekabetin yüksek olduğu finans piyasalarında, sabit veya değişken faiz üzerinden gerçekleşmektedir. Aktif ve pasiflerin vade yapısının koordinasyonu, hem yurtiçi hem de yurtdışı bankalarda giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Uluslararası bankaların faaliyette bulunduğu ülkeler arasında ulusal bankalar, rekabetçi piyasanın getirdiği güven faktörünü sürdürmek ve sabit faiz oranıyla kısa vadeli fon yaratma yeteneğini sürdürmek için varlık yönetimine gittikçe daha fazla önem vermektedir.

Artan rekabet ortamı ve yapısal değişiklikler doğrultusunda, yerel bankalar ve uluslararası bankalar, verimliliklerini ve rekabet güçlerini birçok yönden geliştirdiler.

Uluslararası bankaların ilk etkisi, yerel ulusal bankalara gelişme, ivme kazandırma, ürün, ekipman, teknoloji, organizasyon yapısı, hizmet kalitesi, işgücü nitelikleri ve yeni araçlar gibi birçok yönden taklit edilme fırsatları sağlamasıdır.

Uluslararası bankaların her yönden yerel bankalara göre daha avantajlı durumda olması, kendi öz sermaye mülkiyetine dayalı olarak kâr oranını artırmaktadır.

Yeni dünya düzeninin ve teknolojik refahın etkisiyle bankacılık sektörü 2000’li yıllarda yeni bir ölçüğe erişti. Uluslararası bankalar, uluslararası bankacılık faaliyetlerini artık küresel ölçekte tanımlayıp yönlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda birçok ülkede yerel bankacılık işlemlerinin çoğunu da kendi kontrol etmekteydi. Ayrıca uluslararası bankalar yerel bankalara birer örnek olmuştur. Uluslararası bankalar teknoloji, hizmet, personel eğitim vasıfı ve hizmet imkanları gibi birçok alanda yerel bankaların lokomotifine haline gelmiştir. (Aksoy, 1998, s.48).

3.3. Uluslararası Bankacılığa Geçişi Tespit Eden Etkenler

Uluslararası bankacılığa geçişi tespit eden bazı etkenler vardır. Bunlar aşağıdakilerdir.

- Ekonomik açıdan yabancı ülkelerin izlediği politikalar – yurt dışında faaliyet gösteren bankaların karlılığı ve yurtdışında uygulanan vergi düzenlemelerinin çekiciliği, bankaların, yurt dışındaki faaliyetlerini artırmıştır.
- Dış ticaret açısından yabancı ülkenin ticaret hacmi – ülkenin dış ticaret hacmi açısından büyümesi, bankaların, dış ticaretle uğraşan müşterilere daha kaliteli hizmetler sunmak için uluslararası bankacılık işini artırmaktadır. Bankalar, uluslararası bankacılık faaliyetlerini geliştirmek için dış piyasalara yönelmektedir.

- Teknolojik açıdan, ulaşım ve haberleşmenin önemi – teknolojik olarak ulaşım ve haberleşmenin gelişimi, bankaların, müşteriler ve dış pazarlarla daha kolay bağlantılar kurulmasını sağlamıştır.
- Şirketlerin faaliyetlerini uluslararası düzeyde yönlendirmeleri – müşterileri kaybetmemek, yeni deneyim ve fırsatlar elde etmek için bankaların dış dünyaya açık olması gerekmektedir. Çünkü şirketler uluslararasılık adını almakta ve yurtdışındaki yatırımlarını artırmaktadır.
- Bankalar açısından, Avrupa para piyasalarının gelişim süreci – bankaların pek çoğu, finans merkezlerinde şube açmanın kazançlı olduğuna inandıkları için uluslararası finans merkezlerinde ayakta kalma mücadelesi vermektedir. Bu finans merkezlerine, Zürih, Brüksel ve Londra merkezlerini örnek gösterebiliriz.
- Bankalar açısından fon ihtiyacının önemi – bankalar mevduata finansman kaynağı sağlamak için uluslararası finans merkezlerinde şubeler açarlar. Bankalar, yapılan bu işlemlerle merkezlerine fon akışı sağlarlar.
- Bankalar açısından yabancı ülkelerde kanunlar ve yasal yönetmelikler - yabancı ülkelerde kanun ile belirlenen yasalar ve düzenlemeler, bankanın uluslararası bir bankaya geçişini belirleyen temel unsurdur. Uygulanan yasal sınırlamalar, uluslararası sermaye girişlerini ve çıkışlarını dengelemek amacıyla uygulanmaktadır. (Aksoy, 1998, s.50-53).

3.4. Uluslararası Bankalar Tarafından Sunulan Hizmetler

Uluslararası bankacılık faaliyetleri yürüten bankalar genel itibariyle, Londra, New York, Tokyo, Cenevre ve Hong Kong gibi finans merkezlerinde yoğunlaşmıştır. Bu finans merkezlerinin temel görevi, yurt içinde faaliyet gösteren yerli yatırımcılar tarafından sağlanan fonu yabancı kullanıcılara aktarmak veya yabancı yatırımcılar tarafından sağlanan fonu yerli kullanıcılara sunmaktır. (KüçükKocaoğlu, 2003, s.23). Uluslararası bankacılık işlemlerine aşağıdaki şekil 11’de yer verilmiştir.

Şekil 11. Uluslararası Bankaların Yaptığı İşlemler

Uluslararası Kiralama	Risk Sermayesi	İşletme Kredileri	Para Piyasası Araçları	Perakende Mevduat
İşletme Kredileri	Cari Hesap	Portföy Yatırım Danışmanlığı	Döviz Mevduatları	Tüketici Kredileri
Referans ve Garanti İşlemleri	Serbest Bölge Bankacılığı	Yatırım ve İştirak Danışmanlığı	Döviz İşlemleri	Future (Organize Piyasalar)
Swap (Değiş-Tokuş) İşlemleri	Kovertür (Sigorta) İşlemleri	İhracat Kredisi	Leasing (Kiralama) İşlemleri	Uluslararası Fon Transferi
Altın ve Gümüş İşlemleri	Emtia İşlemleri	Rehin İşlemleri	Forfiting (Orta ve Uzun Vadeli Faiz) İşlemleri	

Kaynak: http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finansal_pazarlar (05.09.2020, 14.00)

3.4.1. Fon Transfer İşlemleri

Genellikle, uluslararası bankalar fon transfer işlemlerini yabancı banka şubeleri ve muhabir ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bankalararası fon transferi üç aşamaya ayrılmaktadır. Aşamalar aşağıdaki gibidir.

1. Borçlunun fon transfer işlemini bankasından talep etmesi,
2. Borçlu hesabın banka tarafından borçlandırılması,
3. Alacaklıya ödemenin, muhabir banka tarafından sağlanması,

Uluslararası bağlamada, bankalararası fon transfer işlemleri genel itibariyle yukarıda belirttiğimiz üç aşamayla sağlanmaktadır. (Seyidoğlu, 1994, s.124).

3.4.2. Mevduat Toplama ve Kredi Verme İşlemleri

Temel olarak, banka kredileri iki ana kaynaktan oluşmaktadır. Bunlar, bankanın kendi öz fonları ve kendi öz mevduatlarıdır. Ayrıca bankalar, para piyasasından ve merkez bankasından da fon temin edebilmektedir.

Uluslararası işlem gelirinin en önemli bölümünü krediler oluşturmaktadır. Bu krediler, ithalat ve ihracat finansmanı için kullanılmaktadır. Uluslararası bankacılıkta bir diğer önemli gelir, sendikasyon kredilerinden sağlanmaktadır. (Seyidoğlu, 1994, s.125).

3.4.3. Döviz Ticareti İşlemleri

Uluslararası bağlamda döviz, para ve mülkiyet işlevine sahip olduğu için dünyada önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle bankalar döviz piyasasına farklı şekillerde (doğrudan veya dolaylı olarak) katılmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir;

- Piyasalarda yabancı para alım-satım işlemleri gerçekleştirerek,
- Piyasalarda aracı rol işlemleri gerçekleştirerek,
- Piyasalarda arbitraj (kıymetli kağıtları ucuza alıp, pahalıya satılması) işlemleri gerçekleştirerek,
- Piyasalarda yabancı para birimi cinsinden mevduat toplayarak ve kredi işlemleri gerçekleştirerek. (Güven,1997, s.205).

3.4.4. Danışmanlık Hizmetleri

Klasik bankacılık bağlamında, uluslararası bankalar ticaret ve yatırımı alanlarını genişletmekle kalmayıp, aynı zamanda şirketlere finansal ve diğer konularda danışmanlık ve bilgi hizmetleri de sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, uluslararası bankalar ülke risklerini değerlendirmek, döviz dalgalanma risklerini kontrol etme ve dünya çapında iş yapma gibi mesleki bilgi gerektiren konularda da danışmanlık hizmetleri vermektedir. Yapılan bu hizmetler karşılığı uluslararası bankalar gelir elde etmekte ve yeni müşteriler kazanmaktadır.

3.4.5. Yönetim Hizmetleri

Uluslararası bankacılık faaliyeti yapan bankalar, aynı zamanda uluslararası finansal hizmetler için aracılık vazifesi de yapmaktadır.

Geniş bankacılık ağı sayesinde uluslararası bankalar, fonlarını en verimli şekilde kullanma imkanına sahiptir. Uluslararası bankalar, bireysel yatırımcılar ve şirketler için borsada hisse senedi, bono ve tahvil pazarlama, yatırım müşavirliği ve yönetim müşavirliği hizmetleri ile portföy yönetiminde borsa müşavirliği hizmetleri vermektedir.

3.4.6. Diğer Hizmetler

Tahvil piyasasının uluslararası sahnede hızlı gelişimi, bankaları aracılık hizmeti vermeye zorlamıştır. Bankalar, uluslararası tahvillerin satışına garanti vermek için gerekli düzenlemeleri ve iletişim bilgilerini uygulamaya başlamıştır. Ayrıca uluslararası bankacılık işlemleri yapan bankalar da factoring (hakların satın alınması), forfaiting (alacakların sahiplerine devredilmesi), leasing (kiralama) hizmetleri vermektedir. (Ekren, 1986, s.153-155).

3.5. Uluslararası Bankaların Örgütsel Yapısı

Uluslararası bankacılık sektöründe dış pazarlara açılma, yalnız diğer organizasyon yapılarına uyum sağlamakla gerçekleşebilir. Örgütlenecek organizasyon türü, bankanın strateji ve beklentilerinin yanı sıra ekonomik, yasal ve politik faktörlere de bağlıdır. Uluslararası bankacılık alanında alınan kararların yönetim aşamaları arasındaki umumi dağılımı aşağıdaki gibidir:

- Yönetimin en üst kademesi, üst düzey karar alma yöntemlerinden sorumludur.
- Orta düzey yöneticiler, karar verme aşamasındaki destek yöntemlerinden sorumludur.
- Bilgi sisteminden yönetim şefleri sorumludur.
- Otomasyon sisteminden memurlar sorumludur.
- Gündelik daimi yapılan işlemlerden operasyon bölümü sorumludur.

Uluslararası bankaların örgütsel yapısının devamı olarak yürütülen işlemlerle birlikte müşterilere, fonlara, kurumsal finansman ve bankacılık departmanlarına sağlanan krediler bankacılık faaliyetlerinin işlevselliğini artıracaktır. Bahs edilen birimler, iç ve dış piyasa koşullarını takip etmek amacıyla kanuna uygun işlem yapan kurumlardır. Ayrıca, elektronik bankacılık ürünleri sağlayan banka bilgi işlem merkezi veya departmanı, otomasyona ve teknolojik gelişime uyum sağlama ve uluslararası rekabet piyasasında lider konumunu sürdürme hedefine ulaşmaktan da sorumludur. Özellikle bu noktada bilgi işlem merkezleri tarafından sağlanan kurumsal üstünlükler, her geçen gün önemini artırmaktadır. Hızla büyüyen bu sistemler, operasyonları (karar verme aşamasını) destekler, yeni ürünler (hizmet aşamasını) geliştirmeye yardımcı olur, yeni pazarlar oluşturur, sağlanan hizmetlerin kalitesini artır ve maliyetlerin düşürülmesine katkıda bulunur. (Simpson, 1996, s.99).

Uluslararası bankalar ve ulusal bankalar örgütsel yapılarına göre birbirinden ayrılmaktadır. Yurt dışı faaliyetleri bağlamında ulusal bankaların örgütlenme biçimleri aşağıdaki gibidir:

- ✓ Kredi işlemlerinin muhabir banka tarafından sağlanması.
- ✓ Yurt dışında şubelerin açılması ve açılan şubeler tarafından kredi bağlantılarının kurulması.
- ✓ İrtibatın yurt dışındaki bürolar aracılığıyla sağlanması.
- ✓ İştirak ilişkilerinin yabancı banka varlıklarına katılarak oluşturulması.
- ✓ Yurtdışında faaliyet gösteren yabancı bankalarla ortak hareket sonucu, girişim bankalarının oluşturulması.

Uluslararası ticareti finanse etmeyi, uluslararası krediler için garantiler sağlamayı ve farklı ülkelerdeki şirketlere ve devlet kuruluşlarına kredi sağlamayı amaçlayan uluslararası bankalar, piyasada bulunan diğer şirketler gibi, kendilerine uygun iletişim türünü kendi amaçlarına göre seçmelidir. Birimlerin ağ kapsamı, bankanın örgütsel yapısına göre uluslararası banka tarafından belirlenmektedir.

Uluslararası bankaların faaliyet türlerine rehberlik eden bir dizi faktörler vardır. Bunlar aşağıdakilerdir:

- Faaliyet açısından bankanın büyüklüğü,
- Bankanın uluslararası deneyimi,
- Banka personelinin iş gücü potansiyeli
- Banka faaliyetlerinin genişliği

Uluslararası bankaların faaliyet alanları genellikle yukarıda belirtilen ana faktörlere göre belirlenir. (Solomon, William, 1988, s.29).

Küreselleşme sürecinden sonra, ülkeler veya bankalar farklı örgütsel yapılar doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. Örneğin, ABD bankaları küresel ölçekte şube ağı kurmayı tercih ederken, Avrupa bankaları ise küresel ölçekte temsilcilikler kurmayı ve diğer bankalardan hisse satın almayı tercih etmiştir. Öte yandan, İngiliz ve Fransız bankaları Avrupa dışında bulunan şubelerin gelişimi açısından yetersiz kalmıştır. Ticaret ve sermaye işlemlerinin serbestleşmesi sonucunda Japon bankaları hızlı gelişim süreci yaşamıştır. (Eryürek, 1997, s.203).

3.6. Uluslararası Bankaların Hizmet Departmanları

Uluslararası bankacılık hizmetleri sağlamanın ilk önemli aşaması, bankacılık merkezinde bir departman kurmaktır. Kurulan bu departman, dış işlemler önemli bir ölçüğe ulaşmadan önce çoğu işlemleri kendi gerçekleştirmektedir.

Belirlenen iş hacmi belli bir ölçüğe aşmadan önce uluslararası bir departman kurulmalı ve kurulan bu departmanlar belli birimlere bölünmelidir.

Bankalar bu departmanlar aracılığıyla, kıymetli kağıt alıp satabilir veya mevduat yoluyla para transfer işlemleri gerçekleştirebilir. Ayrıca bu departmanlar yoluyla bankalar, uluslararası muhabir ilişkilerini de geliştirilebilir.

Uluslararası faaliyetlerin genişletilmesi bağlamında birden fazla örgütsel yapı olsa da, en uygun örgütsel yapının seçimi birçok değişkene bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bunlar aşağıdakilerdir:

- Ev sahibi ülkenin kanunları,
- Yerleşim alanındaki ana bankanın beklentileri,
- Bankalar tarafından arzu edilen yatırımların hacmi.

Genişleme kapsamında bankalar yukarıda belirttiğimiz örgütsel yapılara dikkat ederler. (Parasız, 2001, s.614).

3.6.1. Temsilcilikler

Bankaların bazıları yabancı ülkelerde şube açmadan evvel ara adım olarak temsilcilikler kurarak dış pazarlara girebilmektedir. Bankaların temsilcilik açmalarının en önemli nedeni, yabancı müşterilerine kendi personeli aracılığıyla hizmet vermeyi sağlamaktır. Bu ülkede çalışan kişilerin kendi ülkelerindeki bankacılık işi hakkında belirli bir anlayışa sahip olmaları, iş adamları ve finans topluluğu ile bağlantıları iyi kurmaları gerekmektedir. Ayrıca, temsilcilik ofisi birden çok bankayı temsil edebilir.

Temsilcilik ofisi, bir banka tarafından yurt dışında bir veya daha fazla kişiyi temsil etmek üzere kurulan bir bankacılık kurumudur. Temsilcilik aracılığıyla, ticari bankacılığın yasak olduğu yabancı ülkelere girmek daha elverişlidir.

Temsilciliklerin bazı önemli temel görevleri vardır. Bunlar aşağıdakilerdir.

- Yerel ülke hakkında banka müşterilerini bilgilendirmek,
- Müşterileri için önerilerde bulunmak,
- Yerel ülke için işleri yürütmek,
- Hizmetler konusunda yerel iş adamlarını aydınlatmak
- Yerel şirketlerin kredi analizlerini incelemek,

Genellikle, temsilcilik ofisleri küçük birimler şeklinde faaliyet gösterir. Temsilcilik ofisi bir temsilci ve birkaç yardımcı temsilci tarafından yönetilir.

Yurt dışı piyasası olan işletmelerde işlem hacmi küçük veya belirsiz olduğundan, bilgi edinmenin en düşük maliyeti yurt dışında bir temsilcilik ofisi açmaktır. Bunun yanı sıra temsilcilikler, yerel pazar hakkında en düşük maliyetle bilgi edinme fırsatı sunarak mevcut iş bağlantılarımızı kaybetmeden yeni iş bağlantıları kurmamıza yardımcı olmaktadır. Temsilcilik ofisleri, bankaların yabancı ülkelerdeki şubeleri değildir. Temsilcilikler aşağıdaki banka işlemlerini gerçekleştirmez.

- Temsilcilikler genel banka işlemlerini yapamaz,
- Temsilcilikler banka gibi mevduat işlemlerini yapamaz,
- Temsilcilikler banka gibi kredi işlemlerini yapamaz,
- Temsilcilikler banka gibi sigorta poliçe işlemlerini yapamaz,
- Temsilcilikler banka gibi akreditif (şartlı banka kredisi) işlemleri yapamaz,
- Temsilcilikler banka gibi döviz alım-satım işlemleri yapamaz.

Temsilciliklerin genel itibarıyla banka adına yaptığı işlemler kısıtlıdır. (Parasız, 2001, s.615).

3.6.2. Muhabir Bankalar

Muhabir bankalar, özellikle bazı yabancı ülkelerde şubesi bulunmayan büyük ulusal bankalar olmak üzere, dış piyasalarla bağlantı kuran uluslararası banka türlerinden biridir. Bankalar, ülkelerle iletişimlerini muhabir bankalar aracılığıyla kurar. Çoğu büyük banka, dünyanın büyük şehirlerindeki bazı yerel bankalarla muhabir ilişkilere sahiptir.

Karşılıklı anlaşma yoluyla bankalar birbirleriyle muhabir hesabı oluştururlar. Muhabir hesap, genellikle ülkenin milli para birimi veya ABD doları, İngiliz sterlini, euro v.b uluslararası ödemelerde geçerli olan paralar türünden biri olabilir. Taraflar

arasında muhabir hesapların tutulması faks, telgraf, telefon, teleks veya tarafların birbirine gönderdikleri posta yolu ile gerçekleşmektedir. Muhabir bankalar, taraflar adına borç tahsil edebilir, alacaklılara ödeme yapabilir veya taraflar arasında fon akışını sağlayabilir.

Muhabir bankalar ayrıca, taraflar adına poliçe işlemleri, çek işlemleri ve akreditif (şartlı banka kredisi) açma işlemlerini de gerçekleştirir. Ancak, muhabir bankaların temel görevleri ithalat ve ihracat işlemlerini kapsar. Bu nedenle, muhabir bankacılık hizmetleri kapital (anapara) alım satımına odaklanır.

Muhabir bankalar yurtdışında iş yapan banka müşterilerine ofis ve personel bulundurarak hizmet vermektedir.

Ana ülke bankaları ile yurt dışında faaliyet gösteren yabancı bankaların işbirliği, yerel mevzularda gereken bilgilere erişimi kolaylaştırmaktadır. Bankalar arasındaki doğrudan ilişki, banka üyeleri arasındaki karşılıklı görüşmelerle sınırlıdır.

Muhabir bankacılıkta hizmet önceliği kendi müşterileri nedir. Muhabir bankacılığın kredi verme aşamasında isteksiz davranma gibi negatif yönleri de vardır. Ayrıca muhabir bankalar yasal engeller nedeniyle bazı tip kredi türlerini sağlayamayabilir. (Parasız, 2001, s.616).

3.6.3. Acenteler

Acenteler, milli pazarlarda uluslararası bankalar adına aracılık yapan veya bankalar adına işlemleri yapan çok küçük ofis tipi birimlerdir. Acente tipi birimler en çok ABD ve İngiltere’de görülmektedir. Temsilciliklerden farklı olarak acenteler, kredi sağlama ve fon kullanma yetkisine sahiptir. Acenteler mevduat toplama hariç bankaların yaptığı neredeyse tüm işlemleri yapmaktadır. (Keskin, 2020, s.28).

3.6.4. Şubeler

Yurtdışında bankacılık alanında faaliyet göstermenin en yaygın yolu şube açmaktır. Uluslararası banka şubeleri, yasal ve ekonomik olarak genel merkeze bağlı olan, üçüncü şahıslara karşı özerkliğe sahip olan ve merkez tarafından yürütülen işlemleri gerçekleştiren bir kuruluştur. Bankalar yerel pazarlardaki müşterilerle şubeler

aracılığıyla iletişim kurar. Bu nedenle şubeler bankalarda önemli bir yere sahiptir. (Apak, 1993, s.7).

Şube bankalar, ana bankanın öngördüğü yasal sorumluluklar altında bankacılık faaliyetlerini sürdürebilir. Yasal olarak, şube banka ana bankanın bir bölümüdür.

Yasal olarak şubelere yatırılan mevduatlar, ana bankanın garantisi altındadır. Şubenin kredi sınırları yasal olarak ana bankanın sermaye kapasitesi ile doğru orantılıdır.

Yurt dışında şube açmak isteyen bankalar, iki yasal prosedürü yerine getirmek zorundadır. Bunlar aşağıdakilerdir:

1. Yabancı ülkede banka merkezinin bulunduğu bölgede şube açmak ve mali işlemlerin devam edebilmesi için gerekli finansal ve hukuki yapıların uygunluğunu sağlamak,
2. Şube bankacılık işlemlerini ev sahibi ülkenin kanunları çerçevesinde uygulamak.

Burada en önemli husus, yabancı ülkedeki kanunlara uyularak bankacılık faaliyetlerini sürdürebilmektir.

Bankanın bulunduğu ülke kanunlarınca izin verilen bankacılık faaliyetleri, bankanın bulunduğu ülke kanunlarına göre yürütülemiyorsa, o ülkede bankacılık hizmetleri sağlanamaz(Koral, 2000, s.50).

Şube bankalarının yabancı işlemleri ile bankalar büyük avantajlar elde eder. Ayrıca ana banka, şubeleri aracılığıyla daha fazla müşterisine hizmet sağlayabilir.

Buradaki dezavantajlarından biri de, ana bankanın yerel ülkedeki borç ve alacaklarını dava etme hakkına sahip olmasıdır. Diğer bir dezavantaj ise alan, bina, uzman, ekipman ve iletişim düzeninin sağlanmasında ana bankanın çok büyük maliyetlerle karşılaşmasıdır. Ayrıca, banka şube bankacılığı işini geliştirirken, yatırım bankacılığı ve diğer birtakım hizmetleri gerçekleştiremez ve bu yüzden çalışanlar vakitlerini gelir getirici işlere değil, yönetim işlerine harcamak mecburiyetinde kalır. (Kaya, 2003, s.174).

3.6.5. Konsorsiyum Bankalar

Farklı ülkelerden iki veya daha fazla bağımsız bankanın ayrı ayrı çalıştığı ve her bankanın kendi sorumlulukları dahilinde iş yapmak için ortaklık olarak kurulduğu bir banka türüdür. En fazla ortak sayısına sahip bankalardır. (Seyidoğlu, 1994, s.323).

Konsorsiyum bankalar, borçlanmak isteyen şirketler ve devlet kurumları için kısa veya uzun vadeli finansman sağlamayı amaçlayan, bankalar ve diğer finansal kurumlardan oluşan bir birliktir. Geçici oluşturulan birlikler oldukları için herhangi bir yasal statü taşımazlar.

Ağırlıklı olarak konsorsiyum bankalar yatırımlarla ilgilenir. Konsorsiyum bankalar mevduat toplama işlemleri ile hiç ilgilenmez. Bankalardan daha uzun vadeli krediler sağlayabilirler.

Ayrıca firmalar tarafından ihraç edilen tahvillere aracılık hizmetinin verilmesi, piyasalarda döviz işlemlerinin yapılması, firmalar arası ilişkilerin organize edilmesi gibi işlemleri de yürütmektedirler. Müşterilerinin büyük çoğunluğunu devlet kurumları ve büyük şirketler oluşturmaktadır.

Konsorsiyum bankalarının ana hedeflerinden biri, ortak bir hedefe ulaşmak için hissedar bankaların yönetimini ve mali kaynaklarını kullanmaktır. Konsorsiyum bankalarının en önemli üstünlüğü, üyelik kısıtlamalarını aşan projelere finansman desteği sağlamak ve üye ülkelerde merkez bankasının kontrolüne bağlı olarak tamamlanmayan birtakım bankacılık işlemlerini gerçekleştirmektir. Konsorsiyum bankalarının olumsuz tarafları ise kuruluşlara yardım edecek devlet ve merkez bankalarının olmaması sebebiyle, yaşanacak olan mali bir krizde fon bulma problemiyle karşılaşacak olmalarıdır. Olumsuzluklardan en önemlisi ise güçlü bir yönetim ekibine sahip olmamalarıdır. (Apak, 1993, s.7).

3.7. Uluslararası Bankaların Ev Sahibi Ülke Ekonomisi ve Bankacılık Sektörü Açısından Olumlu Etkileri

Ülkelerine yabancı banka kabul etmiş olan ev sahibi ülkelerin bir bankadan beklentilerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Yabancı bankalar, ev sahibi ÷lkeye herhangi bir şekilde girerse girsin kendileriyle beraber o ÷lkeye yabancı sermaye getirecektir.
- Eğer yabancı bir banka çok tanınmış bir banka ise, diğer ÷lkelerden yatırımcıların o ÷lkeye yatırım yapmaları için gereken ortamı yaratacaktır.
- Uluslararası bankalar, ev sahibi ÷lkeye yeni bankacılık altyapısı ve yeni bankacılık teknikleri kazandıracaktır.
- Uluslararası bankalar, ev sahibi ÷lkelerin üçüncü ÷lkelere ve uluslararası pazarlara açılmasının önünü açacaktır.
- Uluslararası bankalar, ev sahibi ÷lkede bulunan yatırımcıların ÷lke dışına açılmasına yardımcı olacaktır.
- Uluslararası bankalar, ev sahibi ÷lkenin bankacılık sisteminin gelişmesine yardımcı olacaktır.

3.8. Uluslararası Bankaların Ev Sahibi Ülke Ekonomisi ve Bankacılık Sektörü Açısından Olumsuz Etkileri

Yabancı bankaların ev sahibi ÷lke üzerinde olumlu etkileri gibi olumsuz etkileri de vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- Yabancı bankalar vasıtasıyla ÷lke kaynaklarının dış ÷lkelere aktarılması
- Bazı durumlarda, ev sahibi ÷lke bankacılık sektörü üzerinde olumsuz etki yapmaları,
- Gelişmekte olan ÷lkelerdeki özkaynak ve tecrübe yetersizliği nedeniyle, yerli bankaların yabancı bankalarla rekabet etmekte zorluk çekmesi,
- Gelişmekte olan ÷lkelerdeki düzenleme ve kanunların yetersizliğini fırsata çevirerek, büyük kazançlar elde etmeleri ve bu kazançları ÷lke ekonomisine kazandırmayarak başka ÷lkelere aktarılması. (Parasız, 2002, s.245).

3.9. Uluslararası Bankacılık Sektörünün Azerbaycan'da Gelişim Süreci

Köklü değişikliklerin yaşandığı Azerbaycan ekonomisi bir geçiş dönemini yaşamaktadır. Planlı eski sosyalist ekonomiden mevcut piyasa ekonomisine geçişte hala sorunlar devam etmektedir. Ülkede faaliyet gösteren tüm sanayi kompleksleri, Sovyetler Birliği'nin ihtiyaçlarına uygun olarak inşa edilmiş devasa kompleksleri içermektedir. Bu kompleksler eski merkez planına göre organize edildiğinden üretim durdurulmuş veya atıl vaziyette bırakılmıştır. Benzer şekilde, dünya standartlarının altında olan Sovyet

Gost teknolojisi de yıkıcı verimlilik aşamasına ulaşmıştır. Sovyetler Birliği döneminde ise, tarım alanında Kolhoz ve Sovhozlar tam ve etkili bir şekilde ekin sahelerine dönüştürülemedi. Geçişin yaşanması verimlilik seviyesini arttırmaktadır. Yaşanan Karabağ Savaşı sonucunda devlet bütçesinin büyük bir kısmı milli savunma için kullanılmış, vatandaşların bir milyondan fazlası kendi ülkelerinde mülteci olmuş, savaş sonucu topraklarının %20'si işgal edilmiştir. Ayrıca, ülkede gerekli ekonomik düzenlemelerin olmaması, ülkeye yeterli yabancı sermayenin girmesini engellemiştir. (İbrahimov, Kerimov, 1997, s,94-96).

Azerbaycan'da yönetim içi istikrar, 1994 yılında Ermenistan'la imzalanan ateşkes anlaşması ile sağlanmıştır. Piyasa ekonomisinin yasal koşullarının tesisi edilmesi için daha çok çabanın gösterilmesi, Azerbaycan'a uluslararası para kuruluşlarının kredi vermeye başlaması, petrol anlaşmalarının imzalanması ve uluslararası arenada iyi bir izlenim sergilemesi, Azerbaycan'ı doğrudan yatırım yapılan ülkelerden biri haline getirmiştir.

Azerbaycan'a yapılan yabancı sermayeli yatırımların payı her geçen gün artış göstermektedir.

3.10. Yapılanma Sürecinde Azerbaycan'da Yabancı Sermayeli Bankaların Rolü

Yabancı sermayeli bankalar, devlete ait bankaları veya özel bankaları satın alarak ülkenin bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasında aktif rol üstlenmektedir. Yabancı bankaların bankacılık sektöründe mülkiyetinin artması, kredi arzında azalmalara yol açmaktadır. Bunun birinci sebebi bankaları yaşanacak krizin etkisinden korumak, ikinci nedeni ise yabancı bankaların kredi aşamasında uyguladıkları politikalarıdır.

Yabancı sermayeli banka mülkiyeti, kredi aşamasında değişikliklerin yaşanmasına yol açabilmektedir. Bunun en bariz kanıtı, bankanın yeni sahibi, eski müşterilerine verilen kredi miktarını azaltabilir veya kredi vermeyi tamamen durdurabilir. Bilhassa ev sahibi ülke ekonomik olarak bunalım içinde iken, bankalar açısından yeni bir müşteri altyapısı oluşturmak zaman alabilir ve kredi portföyü küçülebilir. Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen, devlet tahvillerine ve diğer kıymetli kağıtlara yapılan yatırımların miktarı artabilir. (Başbuğ, 1958, s.51).

Yabancı sermayeli bankaların bankacılık sektörüne dahil olması, çapraz sübvansiyon sisteminin zorluklarla karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Kırsal alanlarda faaliyet gösteren yabancı bankalar, müşterilere yüksek mevduat faiz oranı sağladığı gibi kredi kartları ve ipotekler için de yüksek faiz oranları sağlayabilmektedir. Bu işlemlerin yanı sıra, yabancı bankalar kâr düzeyi yüksek olan kuruluşlara da münasip faizli krediler tahsis edebilmektedir. Yaşanan bu durum devlet bankalarının karlılık oranını düşürmekle kalmayıp, yabancı bankalara karşı rekabet gücünü de sekteye uğrata bilmektedir. Bu bankalar devlet tarafından özelleştirilirse, bankaların yeni sahipleri kırsal bölgelerde faaliyet gösteren karsız şubeleri kapatacak, yararsız kredileri geri alacak ve en önemlisi banka çalışanlarının sayısını önemli ölçüde azaltacaktır. Bu yüzden devlet yabancı bankaları özelleştirme işine pek sıcak bakmaz.

Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bankacılık sektörünün faaliyeti ve liderliği göz önünde bulundurulduğunda, yabancı bankaların sistem için son derece önemli olduğu görülmektedir. Bunu iki hususlu değerlendirebiliriz. Bunlar aşağıdakilerdir;

1. Yabancı sermayeli bankalardan ülkelerin beklentileri,
2. Yabancı sermayeli bankaların ülkelere geliş amaçları.

Bu nedenle, yeniden yapılandırma sürecinde Azerbaycan, bankacılık sistemini karşılıklı beklenti ve çıkarların uyumunu sağlayan yasalara göre düzenlenmelidir. (İbrahimov, Kerimov, 1997, s,105).

3.10.1. Yabancı Sermayeli Bankaların Azerbaycan'da Olma Nedenleri

Ev sahibi ülkeye yabancı sermayeli bankaların gelmesini kolaylaştıran veya zorlaştıran bir dizi faktörler vardır. (Ekrem, 1986, s.184).

Azerbaycan Cumhuriyetinde bankacılık sisteminin kuruluş esasları, dış dünyaya açılacak şekilde tasarlanmıştır, yani yabancı ülkelerde Azerbaycan bankalarının şubeler ve acenteler açabilmesi, yabancı ülkelerinde Azerbaycan'da şubeler ve acenteler açabilmesi amaçlanmıştır.

Ancak yabancı sermayeli bankalara bazı şartlar getirilmiştir, yani yabancı sermayeli bankaların toplam kapitali, bankacılık faaliyetindeki bütün bankaların toplam kapitalinin %30'unu geçemez, ayrıca yabancı sermaye ile kurulan banka veya şubelerin yönetici ve yardımcılarında biri muhakkak Azerbaycan vatandaşı olmalıdır.

Azerbaycan'da yabancı yatırımcıları korumak için 1992 yılında “Yabancı Yatırımların Korunması Hakkında” yasa tasarısı kabul edilmiştir. Bu yasa ile Azerbaycan sınırları dahilinde yabancı yatırımların yasal ve ekonomik esaslarının korunması amaçlanmıştır. Ayrıca yasa, yabancı finansmanın teşvik edilmesini ve öncü teknolojilerin geliştirilmesini, ülkeye yönetim deneyiminin kazandırılmasını ve yabancı yatırımcıların tüm haklarının korunmasını garanti etmektedir.

Azerbaycan'da yapılan yabancı yatırımlar yasal açıdan hiçbir koşul öne sürülmeden korunmaktadır. Yabancı yatırımların korunması belirlenen kanunlara göre uygulanmaktadır. Yabancı yatırımcılar aynı zamanda Azerbaycan kanunlarındaki değişiklikler nedeniyle tazminat da alabilmektedir. Yani Azerbaycan'ın çıkardığı bir kanun yatırım şartlarını kötü etkiliyorsa, bazen o kanun değişmesi 10 yıla kadar uzaya bilmektedir. Buda yabancı yatırımcıları olumsuz etkilemektedir.

Yabancı sermayeli işletmeler, anonim şirketler (ortaklık sonucu kurulan şirketler), limited şirketler (ticaret şirketler) ve diğer ortaklıklar olarak kurulabilir. Azerbaycan'da yabancı yatırımcıların katılımıyla, tamamen sahip olunan kurumlar (dernekler), sermayesi yabancı yatırımcıya ait işletmeler (yabancı şirketler) ve yatırımcıların sahip olduğu yabancı temsilciliklerin kurulması kanunen mümkündür. Açıkladığımız bu nedenlerden dolayı Azerbaycan'a yabancı sermayeli bankaların gelmesinin hukuken önünün açık olduğu düşünülmektedir.

Aşağıdaki tablodan yabancı bankaların Azerbaycan'a geliş nedenlerine bakacak olursak, karşımıza çıkan en önemli unsurun, yabancı sermayeli bankaların Azerbaycan'da dünya çapındaki değerli müşterilerinin mali ihtiyaçlarını karşılamada öne çıktığını görebiliriz. Bunlara ek olarak, teknik ve mali konularda danışmanlık hizmetlerinin sağlanması, potansiyel büyümede Azerbaycan için karşı konulmaz bir motivasyondur. Bankalar, sermaye piyasalarının öngördüğü potansiyel fırsatlara farklı tepkiler gösterse de, kamu sektörü için fon yaratmada bankalar müşterek görüş etrafında toplanmaktadır. Bu gelişmeler Azerbaycan'ın nispeten düşük iç borçlanmaya sahip olduğunu göstermektedir. (Tika Yayınları, 1995, s.31-33).

Tablo 8:Yabancı Sermayeli Bankaları Azerbaycan'a Çeken Motivasyon ve Etkenler

Motivasyon ve Etkenler	%
Potansiyel Büyüme Oranı	3.50
Finans Alanında Elde Edilen Yüksek Kazançlar	2.67
Kamu Kesiminin Finans Yaratma Becerisi	1.50
Yatırım Açısından Büyük Projelerin Finansman Oranı	3.50
Seçilmiş Müşterilerin İhtiyaçlarının Karşılama Oranı	4.33
Teknik ve Finansman Alanlarında danışmanlık Hizmeti Alma Oranı	3.83
Sermaye Piyasalarının Beklediği Potansiyel Fırsatlar	2.83
Vergi Kazanç Sağlama Oranı	1.83

Kaynak: Mikayılov Gahir, Azerbaycan bankacılık sistemiyle ilgili yapılmış olan anket, 10.05.2015

Azerbaycan pazarına yabancı sermayeli bankaları çeken etkenlerin başında karlılık gelmektedir. Yani Azerbaycan'da karlı bir ortamın ortaya çıkması yabancı yatırımcıları cezp etmektedir. Bu sonuca ulaşmak için iki faktör önemlidir. Bunlardan birincisi, Azerbaycan'ın ekonomik ilişkilerindeki değişimler, ikincisi ise Azerbaycan bankacılık sektörünün bu değişimlere karşı tavrıdır.

Azerbaycan'ın mevcut bankacılık sistemi, bankacılık faaliyetlerine yönelik artan talebi karşılamakta zorlanmaktadır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankaların bu denli yetersizliği, yabancı sermayeli bankaların rekabet ortamında büyük karlar elde etmesini kolaylaştırmaktadır.

Yabancı sermayeli bankaların Azerbaycan'a gelmesinde en önemli etkenlerden biri de potansiyel iş imkanlarının yüksek olmasıdır. (Erdönmez, 2004, s.25).

3.10.2. Yabancı Sermayeli Bankaların Azerbaycan'da Yaşadığı Sorunlar

Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankalar için en önemli yasal ve düzenleyici sorunlar, uluslararası havaleler ve döviz kontrolleri olsa da, bankalar genellikle sermaye akışları ve vergi hukuku özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları dikkate almaktadır. Yabancı bankalar Azerbaycan'da şube açarken bazı kısıtlamalarla karşılaşmaktadır.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı bankaların karşılaştığı kanuni sorunlar;

- Şube açarken yaşanan sorunlar,
- Vergi kanunlarında yaşanan liberalizasyon (serbestleşme),
- Sermaye akışında yaşanan sınırlamalar,
- Uluslararası havalelerde yaşanan sınırlamalar,
- Döviz temin etmede yaşanan sınırlamalar,
- Bankalar tarafından ayrılan yüksek rezerv oranı.

Yabancı bankaların Azerbaycan'da bir dizi hukuki sorunla karşı karşıya kaldığı yukarıda saydığımız maddelerden de görülebilmektedir. Bu sorunlardan en önemlisi ise uluslararası fon transferinde yaşanmaktadır.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı bankaların karşılaştığı sorunlara bakıldığında, bu sorunların kökeninin, politikaların ekonomi üzerindeki büyük baskısı ve kayıt dışı ekonominin sağlıklı işleyişinde yattığı görülmektedir. Yabancı bankaların karşılaştığı bir diğer önemli sorun ise kredi aşamasında yaşanan risklerdir.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk menşeli yabancı sermayeli bankalar için ülke riski ciddi bir tehlike oluşturmuyor. Çünkü, Türk bankaları kur riski hususunda ortak bir görüşü paylaşıyor. (Aksoy, 1994, s.30-33).

Tablo 9: Azerbaycan'da Yabancı Bankaların Karşılaştığı Risk Kategorileri

Yabancı bankalar açısından ev sahibi ülke risk oranı	2.83
Ev sahibi ülkenin sağlıklı kayıt dışı ekonomi bilanço oranı	4.17
Müşteriyle ilgilenme oranı	3.33
Politikanın ekonomi üzerindeki oranı	4.33
Yabancı bankalar açısından ev sahibi ülke kredi risk oranı	4.00
Yabancı bankalar açısından ev sahibi ülke döviz risk oranı	3.00

Kaynak: Mikayılov Gahir, Azerbaycan bankacılık sistemiyle ilgili yapılmış olan anket, **10.05.2015**

3.10.3. Ev Sahibi Ülkenin Yabancı Sermayeli Bankalardan Beklentileri

Küresel bir organizasyon ve şube ağının varlığı, ihraç ürünlerinin farklı pazarlarda pazarlanmasını teşvik edebilir. Bu avantajların başında uluslararası bankacılık ağı gelmektedir. Uluslararası seviyede faaliyetlerini sürdüren bankalar için dış ticaret işlemleri önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle, Azerbaycan gibi ülkelerde

ihracatın artırılması, dış finansman olanaklarının çeşitlendirilmesi ve ihracatın basitleştirilmesi gerekiyor.

Genellikle, uluslararası bankalar uluslararası para piyasasında (euro ve eurobond piyasaları) faaliyet gösterir. Bu piyasalardaki geniş bankacılık ağı sayesinde yabancı bankalar yüksek ölçekli fon transferi yapılabilmektedir. Bu yüzden, yabancı bankalar iç kaynaklar açısından yetersiz kalan Azerbaycan ekonomisi için vazgeçilmez kurumların başında gelmektedir.

Banka-şirket ilişkisini uluslararası bağlamda da dikkate alan yabancı sermayeli bankalar Azerbaycan'da faaliyetlerini sürdürmekte ve Azerbaycan ekonomisiyle bağlantısı olan veya olmayan banka dışı şirketleri teşvik edebilecek danışmanlık ve yönetim hizmetleri vermektedir. Çünkü uluslararası seviyede işlerini yürüten şirketler, dünya çapında işbirliği yaptıkları bankaların tavsiyelerine ve bilgilerine dayanarak kararlar alırlar. Bu nedenle, Azerbaycan ekonomisinde yabancı sermayeli bankalar önemli bir yere sahiptir. Kısa vadede Azerbaycan bankacılık sistemindeki sorunları etkin bir biçimde çözüme son derece zordur. Ancak, yabancı sermayeli bankalar bu sorunları yetenekleri, teknolojileri, deneyimleri ve uluslararası bağlantıları ile çözüme kavuşturmaktadır.

Yüksek işletme maliyetleri nedeniyle, Azerbaycan bankacılık sistemi çağdaş teknoloji geliştirme ve yönetim bilgisi anlayışından uzak bir yapıya sahiptir. Yabancı sermayeli bankalar ise bu sorunları piyasa ekonomisi koşulları altında çözüme kavuşturmaktadır. (Aksoy, 1994, s.48).

3.10.4. Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankaların Rolü

Bankacılık sisteminin yabancı bankalara ihtiyacı olduğu gibi, ülke ekonomisinin de yabancı sermayeye ihtiyacı var. Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan'a gelen yabancı sermayeli bankaların sayısında artış yaşanmıştır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların çoğu Türk menşeli bankalardır. Azerbaycan'da halihazırda faaliyet gösteren on dört yabancı sermayeli bankadan altısı Türk sermayesi ile kurulmuş bankalardır. Bu bankalardan ikisi %100 Türk sermayesi hesabına, geride kalan dördü ise ortak girişim hesabına kurulan bankalardır. Azerbaycan'da Türk sermayesi hesabına kurulan bankaların, ülke bankacılık sisteminin gelişmesine katkısı

büyüktür. Çünkü her iki ülke hem kültür hem dil hem de ulus açısından birbirine çok yakındır. Azerbaycan ile Türkiye arasında son yıllarda dış ticaretin büyük hacimlere ulaşması, Azerbaycan bankacılık sisteminde Türk sermayeli bankaların önemini daha da artırmıştır. Dış ticaretin finansmanında Türk sermayeli bankalar aktif rol oynamaktadır.

Azerbaycan bankacılık sistemindeki yabancı sermayeli bankaların gelişimini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Merkez Bankası politikalarını geliştirmesi;
- Ticari bankacılık sisteminin gelişmişlik düzeyini güçlendirmesi;
- Kredi alanında yerli bankaların deneyimini artırması;
- Özelleştirme işlemlerini hızlandırması;
- Petrol dışı sektörleri canlandırması;
- Bilgi akışı ve teknoloji transferinde öncü olması;
- Özel sektörün uluslararası bankalar için hızlı artan talebini karşılamada yardımcı olmak;

Bankacılık sistemini birçok dünya ülkesinde olduğu gibi, Azerbaycan'da da anlamak ve geliştirmek için çeşitli tedbirlerin alınması gereklidir.

Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Hızlı işleyen bankalar sistemi oluşturmak;
- Bankacılık sektöründe tüm müşteri kesimini etkileyen bir marka haline gelmek;
- Banka çıkarlarını arttırmak için stratejiler geliştirmek;
- Bankaların aktif ve pasif hesaplarını doğru yöneltmek;
- Bankaları enflasyon karşısında doğru yöneltmek;
- Bankaların rekabetle başa çıkması için bilgi teknolojisini güçlendirmek;
- Finans kurumları ile müşteri ilişkilerini doğru şekilde yöneltmek;
- Bankacılık sektöründeki eğilimleri doğru tespit etmek;
- Çağrı merkezlerinde müşteri memnuniyetini sağlamak;

Yukarıda sıraladığımız tüm faaliyetler Azerbaycan bankacılık sistemi adına doğru bir şekilde uygulanırsa, Azerbaycan bankacılık sistemi dünya bankacılık sistemine entegre olmada büyük yol katedecektir.

Genel olarak Azerbaycan'a gelen yabancı sermayeli bankaların amacı zengin yeraltı kaynaklarından faydalanmaktır. Bu nedenle, yabancı sermayeli bankalar doğrudan petrol endüstrisine yatırım yaptığı için diğer sektörler yeterince ilgi görmemektedir. Devletin yabancı bankaları diğer sektörlerle yönlendirebilmesi için bu sektörleri de yatırımlara faydalı hale getirmesi gerekmektedir.

Ülke bağımsızlığının ilk yıllarında yabancı sermayeli bankacılık faaliyetleri olumlu ilerleme kaydetmiş olsa da, hâlâ Azerbaycan bankacılık sisteminde yabancı sermayeli bankaların rolü zayıftır. Bunun en önemli nedeni, yukarıda da belirtildiği gibi, yabancı sermayeli bankaların sadece petrol alanına yatırım yapmalarıdır. (Aksoy, 1994, s.65-70).

3.11. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar

Yıllar içinde Azerbaycan'da bankacılık sisteminin gelişmesi ve bu alana artan ilgi, bankacılık sistemine yeni düzenlemelerin getirilmesini gerekli kılmıştır. Geçmişte yaşanan güven sorunlarının tamamen ortadan kalkması, bankalar adına faaliyette bulunan şubelerin çoğalması ve ülke vatandaşlarının birikimlerini bankalara yatırması Azerbaycan bankacılık sisteminin gelişiminin bir işaretidir. Bu açıdan yabancı sermayeli bankalar Azerbaycan bankacılık piyasasına yatırım yapmayı çok cazip bulmaktadır.

Azerbaycan'da bankacılık sektörünün mevcut durumu dikkate alındığında, tamamen yabancı banka statüsünde 5 banka bulunmaktadır. Ayrıca %50 sermayesi yabancı ortaklara ait 9 banka bulunmaktadır. (İsmayılov, 1995, s.60).

3.11.1. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Türk Sermayeli Bankalar

Azerbaycan'da Türk sermayeli bankalar 1991 yılından sonraki dönemlerde faaliyete geçmiştir. Azerbaycan'da 2006 yılına kadar, Türk sermayesi ile 8 banka kurulmuştur. Bu bankalardan Garanti Bankasına ait olan Garanti Leasing 2 mart 1999'da, kuruluş sermayesinin %89'u Universal Holding'e ait EgeBank 2000'de ve kuruluş sermayesinin tamamı yani %100'ü Bayraktar Holdinge ait Baybank 2002'de Azerbaycan Merkez Bankası tarafından belirlenen ekonomik kuralları ihlal ettiği için faaliyetleri dondurulmuştur.

Aşağıda ilerleyen bölümlerde Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk sermayeli bankalar hakkında bilgi verilecektir.

3.11.1.1. Royal Bank of Baku

Royal Bank of Baku, 1993 yılının Ağustos ayında Özalp Grubu'nun %50 ortak sermayesi ile "OZ Bank" adında bir ortak ticari banka olarak kurulmuş ve Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana faaliyet gösteren ilk ortak girişim bankası olmuştur. Banka, 2 Ağustos 1993 tarihinde Azerbaycan Merkez Bankası tarafından verilen 158 nolu Banka Ruhsatına göre faaliyete başlamıştır.

2006 yılında Royal Bank of Baku'nun hisse senetleri ve menkul kıymetleri Bakü Borsasında işlem gördüğü için bankanın adı Open Stock Company olarak değiştirilmiştir.

Royal Bank of Baku, Azerbaycan'daki şirketlere ve bireysel müşterilere finansal işbirliğini teşvik etmeye ve bankacılık hizmetleri sağlamaya adanmış ticari bir bankadır.

Royal Bank of Baku'nun esas faaliyet alanı, bireyler ve KOBİ'ler için perakende bankacılık hizmetleri sağlamaktır. Royal Bank of Baku'nun cazip karlılık oranı, esas olarak perakende ve taşıt kredisi portföyünün yüksek getirisinden kaynaklanmaktadır.

Azerbaycan Merkez Bankası 12 Temmuz 2015'te, yükümlülüklerini yerine getiremediği için Kraliyet Bankası'nın (Royal Bank of Baku) lisansını iptal etti. Ardından, 2 Ağustos 2015'te Bakü İdari Ekonomi Mahkemesi, Royal Bank of Baku'nun iflas ettiğini ilan etti.

3.11.1.2. İş Bankası

Azerbaycan'da İş Bankası 1993 yılında Turnalılar Dış Ticaretin %50 ortak sermayesi ile kurulmuştur. Banka genellikle petrol dışı sektördeki firmalarla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. Buda Azerbaycan ekonomisinin tarım, inşaat ve perakende gibi sektörlerde çeşitlenmesine yardımcı olmaktadır. İş Bankası sahip olduğu yüksek öz sermaye hacmine göre, Azerbaycan'da kurulmuş en büyük özel bankalardan biridir. İş Bankası, Bakü dahil 13 şube ile müşterilerine hizmet vermektedir.

3.11.1.3. Bank of Bakü

Bank of Bakü Türkiye'nin NAB Holding Dış Ticaret firması ve birkaç müteşebbis tarafından 12 Şubat 1994'te "Tugay" adı ile bir ticari banka olarak kurulmuştur. Bankanın kurucuları tarafından kuruluşundan üç yıl sonra adı değiştirilerek

Bank of Bakü adlandırılmıştır. Bank of Bakü'nün ortakları arasındaki hisse dağılımı aşağıdaki gibidir;

– NAB Holding	%40
– Azpetrol Petrol Şirketi	%28
– R.Aliyev	%11
– E.İsayev	%10
– Azinvest Şirketi	%9

Banka 22 Ekim 2004 tarihinde halka açık bir Ticari Anonim Banka olarak yasal statü kazanmıştır. Azerbaycan Merkez Bankası (AMB), Bank of Bakü Bankası ile İlkbank Ticari Bankası'nın birleşmesini 26 Ocak 2005 tarihinde resmen onayladıktan sonra, bankanın yeni adı ile Bank of Bakü CB OJSC ismi ile işletilmesi için lisan izni verdi. Bank of Baku bugün itibariyle, Bakü ve diğer bölgelerdeki müşterilerine 18 şubeden oluşan bir ağ üzerinden hizmet vermektedir.

3.11.1.4. Azer-Türk Bank

Azer-Türk Bankası 25 Mayıs 1995 yılında, T.C.Ziraat Bankası ve Agrar Sanayi Bankası'nın ortak sermayesi ile kurulmuştur. 11 Temmuz 1995 yılında Azerbaycan Merkez Bankası tarafından çıkarılan 234 sayılı lisansla faaliyete başlamıştır. Bankaya, Merkez Bankası tarafından verilen bankacılık lisansı, gerçek ve tüzel kişilerden ulusal ve yabancı para cinsinden mevduat veya diğer geri ödenebilir fonları çekme, kendi adına ve masrafları kendisine ait olmak üzere kredi verme hakkı ve toplu devir ve ödeme işlemlerini yürütme hakkı vermiştir. Banka ayrıca, kıymetli maden ve mücevher alım satımı, masrafları kendisine ait olmak üzere veya pahasına kıymetli madenlerin çekilmesi ve yerleştirilmesi faaliyetleri dışında, Azerbaycan Cumhuriyeti "Bankalar" Kanununda öngörülen diğer faaliyetleri de yürütmektedir. Azer-Türk Bankası'nın ortakları arasındaki hisse dağılımı aşağıdaki gibidir;

– Azerbaycan Cumhuriyeti Emlak Meseleleri Devlet Komitesi	%75
– Ziraat Bankası	%12
– AZRE Reinsurance	%6
– Gala Hayat	%5
– Ziraat Bank International	%2

Azer-Türk Bank, müşterilerine 7 şubeden oluşan bir ağ üzerinden hizmet vermektedir.

3.11.1.5. KoçBank (Yapı Kredi Bank)

KoçBank, 11 Ocak 2000 yılında, %80'i Koç Holding'e %20'i Dünya bankasına ait sermaye ile kurulmuştur. Azerbaycan Merkez Bankası'nın (AMB) 243 sayılı lisansı ile faaliyete başlamıştır. Banka, Eylül 2005 yılı itibariyle Türkiye Yapı Kredi Bankası Finansal Hizmetler ailesine katılmıştır.

KoçBank, 2007 yılından itibaren Yapı Kredi Azerbaijan adı altında Azerbaycan'da faaliyetini sürdürmektedir. Bankanın isim değişikliği, kurucu kurumun yani KoçBank'ın Yapı Kredi Bankası ile birleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Yapı Kredi Bankası şu anda Azerbaycanlı müşterilerine Bireysel ve Kurumsal bankacılıkta hizmet sunmaktadır. Azerbaycan'daki Yapı Kredi Bankası'nın temel amacı, dünyanın 17 ülkesinde mevcut olan tecrübesini Azerbaycan vatandaşlarının istek ve taleplerine uygun geliştirip, ülkenin bankacılık sektörüne katkıda bulunmaktır. Yapı Kredi Bankası müşterilerine 13 şubeden oluşan ağ üzerinden hizmet vermektedir.

3.11.1.6. Ziraat Bank

Ziraat Bankası, makro genişleme stratejisi doğrultusunda, Türkiye ile büyüyen bağları, ekonomik büyüme ve yatırım potansiyeli ve coğrafi stratejik konumu nedeniyle Azerbaycan'da Ziraat Bank Azerbaycan Açık Anonim Şirketi adı altında bir iştirak açmıştır. Banka faaliyetlerine 30 Aralık 2014 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından verilen 255 sayılı lisans ile başlamıştır.

Banka, üç hissedardan oluşan açık bir anonim şirket şeklinde kurulmuştur. Ziraat Bankası'nın ortakları arasındaki hisse dağılımı aşağıdaki gibidir;

- TC Ziraat Bank	%99,98
- Ziraat Teknoloji	%0.01
- Ziraat Yatırım Menkul Değerler	%0.01

Ziraat Bankası, Azerbaycan'daki müşterilerine 8 şubesi ile hizmet vermektedir.

3.11.2. Aktifler

Reel sektöre fon sağlayan bankacılık sisteminin aktiflerindeki değişiklikler, genel ekonomik düzen açısından büyük önem taşımaktadır. Aktiflerin hacmine bakıldığında, bankaların performansının genel ekonomiden daha yüksek olduğu görülmektedir. Olası riskler açısından, aktif yapı bankacılık sektöründe önemli bir yer tutmaktadır. Yatırım yapısına göre, aktiflerinde daha yüksek miktarda menkul kıymet bulunduran bankalar faiz riskini artırmaktadır. Yüksek oranda kredi veren bankalar ise piyasa koşullarına göre kredi riski taşımaktadır. Bu nedenle bankalar, kredi riskini azaltmak için güvenilir kişi ve kurumlara kredi vermeli ve menkul kıymet yatırım portföyünün vadesini ve sermayesini olası riskler karşısında en aza indirecek şekilde ayarlamalıdır. Bu nedenle, bankaların yatırım yapısı olası risklere karşı güçlendirilmelidir. (ACMB, 2013, s.26)

Ayrıca, aktif varlıkların büyüklüğü ile yerli ve yabancı para varlıkların kompozisyonu da önemlidir, çünkü kısa vadede meydana gelebilecek değişiklikler bankalarda sermaye çıkışına ve likidite sıkıntısına yol açmaktadır.

Aşağıdaki tablo 10'a bakıldığında Azerbaycan bankacılık sektörünün yıllar itibarıyla işlem hacminin sürekli arttığı görülmektedir. 2006 yılında 3.362 milyon manat olan bankacılık sektörü toplam aktifleri 2015 yılında 29.067 milyon manata kadar yükselmiştir. 2006-2015 yılları arasında hızla artan işlem hacminin sadece 2009-2011 yılları arasında azaldığını, bunun sebebinin ise 2008 küresel krizi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Küresel ekonominin hızla artması ve Azerbaycan ekonomisinin de bu yolda ilerlemesi sonucunda ortaya çıkan kriz Azerbaycan ekonomisini de etkilemiştir. 2009 yılında Azerbaycan bankacılık sektörüne baktığımızda krizin etkileri de görülmektedir.

Tablo 10: Bankacılık Sektöründe Aktiflerin Yıllara Göre Gelişimi (mln.Manat)

	Nakit Değerler	Muhabir Hesaplar	Maliye Sektörüne Verilmiş Krediler	Müşterilere Verilmiş Krediler	Yatırımlar	Diğer Krediler	Toplam Aktifler
2006	185,1	503,8	170,1	2.002,5	177,1	323,5	3.362,1
2007	262,22	590,0	251,55	4.040,98	439,67	564,34	6.148,75
2008	479,03	813,19	460,76	6.522,02	778,22	851,25	9.904,46
2009	438,3	631,1	545,8	7.636,7	795,7	1.111,3	11.159,0
2010	488,3	942,0	492,8	8.522,4	1.039,4	1.212,2	12.697,1
2011	614,3	1.039,8	550,3	8.899,6	1.268,5	1.292,2	13.664,73
2012	624,2	1.080,5	736,4	10.493,3	1.436,4	2.450,3	16.821,18
2013	763,3	1.138,3	895,9	13.962,8	1.622,2	1.801,1	20.183,56
2014	929,1	1.740,9	1.098,1	16.782,3	2.146,0	2.010,20	24.706,7
2015	1.157,0	2.509,2	1.360,6	18.874,3	2.107,6	2.458,5	29.067,20

KAYNAK : (ACMB), Statistik Buleten, <https://www.cbar.az/page-35/statistical-bulletin>, (15.01.2021)

Her yıl önemli derecede artış gösteren toplam aktiflerin artış hızı 2009 yılında azalma göstermiş ve bu azalma 2010 ve 2011 yıllarında da devam etmiştir. Ancak ekonominin bunalımdan kurtulması ve tekrardan toparlanabilmesi bankacılık kanalıyla müdahale edilerek piyasaya para sürülmesi ve kredi verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ekonominin canlanması amacıyla 2012 yılından itibaren bankacılık sektörü toplam aktiflerinde tekrardan büyük bir artış görülmüştür. 2012 yılından itibaren ise ekonomide küreselleşme ve yüksek büyüme hedefleri bankacılık sektörünün de hızla büyümesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle toplam aktifler 2012 yılından itibaren hızla artmaya devam etmiştir.

Tabloda diğer dikkat çeken nokta ise nakit değerlerin toplam aktifler içindeki payının azalmasına karşın kredi payının ise toplam aktifler içindeki payının hızla artmasıdır. Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler ve yüksek büyüme hedefleri, kredi kullanımını arttırırken nakit değerlerin değerini ise azaltmakta olduğu tablodan da görülmektedir.

3.11.2.1. Krediler

Azerbaycan ekonomisi bankacılık sektöründe kredilerin sektörel dağılımına baktığımızda en yüksek payın ticaret, hizmet ve ev elektroniğinde olduğunu gözlemlenmektedir. Buna karşın tarım, ulaşım ve iletişim, inşaat ve sanayi sektörlerinde ise göreceli olarak daha az bir kredi yüzdesinin olduğu dikkat çekmektedir.

Azerbaycan ekonomisinin büyümesi ve buna bağlı olarak sanayileşmesi ile birlikte tarım kredileri yıldan yıla azalmakta iken sanayi sektörüne tanınan krediler ise artış göstermiştir. Azerbaycan bankacılık sektöründeki kredi dağılımlarında dikkat çeken nokta ise sanayi, tarım gibi ekonomik büyüme açısından önemli olan sektörlerin son zamanlarda kredi payları azalırken ev elektroniğine sağlanan kredilerde büyük ve istikrarlı bir artış görülmektedir. Böylece azerbaycan bankacılığındaki kredi miktarının önemli bir payı tüketim için kullanılmakta ve ekonomik büyüme için ciddi bir talep oluşturmaktadır. Ancak katma değeri yüksek ve istikrarlı bir ekonomi için üretime sağlanan kredi imkanlarının genişletilmesi de bir o kadar önem arz etmektedir.

2015 yılından itibaren ise düşen petrol fiyatları Azerbaycan ekonomisinde ödemeler dengesi üzerinde baskı oluşturmak ve ihracatı artırıp, ithalatı azaltmak için devlet, devalüasyon yapmıştır. Petrol fiyatlarının düşüşü ve beraberinde getirdiği ekonomik sorunlar nedeniyle bankacılık sektöründe kredi daralmaları görülmüştür. Bu yıllarda ekonomik durgunluğu önlemek için talebi artırma yoluna gidilmiş ve ev elektroniği kredileri gibi tüketim kredilerinde artışlar görülmüştür. Genel olarak da son yıllarda tekrardan ekonomik büyüme yakalama adına kredileri artırma yoluna gidilmiştir. Azerbaycan'da kredilerin sektörel bazda dağılımı tablo 11'de rakamlarla detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Tablo 11: Kredilerin Sektörel Bazda Dağılımı (mln.Manat)

	Ticaret ve Hizmet (%)	Ev Elektroniği (%)	Tarım ve İşletme (%)	İnşaat ve Emlak (%)	Sanayi ve Üretim (%)	Ulaşım ve İletişim (%)	Diğer (%)	Toplam (%)
2009	1.834 25,8	2.328 30,15	394 4,7	576 8,9	537 7,4	520 6,9	1.481 16,15	7.671 100
2010	2.206 27,1	2.700 30,6	441 4,8	660 7,2	682 7,5	454 5,5	1.681 17,13	8.794 100
2011	2.744 30,9	3.315 33,7	466 4,9	875 9,2	583 6,1	410 4,4	1.250 10,8	9.643 100
2012	2.649 26,4	4.317 35,3	546 5,5	1.270 9,1	1.296 9,8	429 4,8	1.847 9,1	12.354 100
2013	2.219 12,8	6.214 40,15	733 8,5	2.363 15,3	1.516 10,2	506 3,5	1.970 9,55	15.521 100
2014	2.680 13,5	7.731 44	847 4,6	2.555 12,8	2.027 10,9	736 4,2	2.061 10	18.637 100
2015	3.158 14,5	8.383 38,6	508 3,1	3.063 14,1	1.948 9,1	1.456 6,7	2.852 13,9	21.368 100
2016	2467 15,1	5.858 35,6	441 2,9	1.908 11,6	1.265 8,5	1.271 8,6	2.266 17,7	15.476 100
2017	2.069 17,6	4.606 39,2	429 3,7	546 6,6	621 7,3	1.126 9,6	2.087 16	11.484 100
2018	2.379 18,3	5.319 40,9	470 3,9	388 3,4	706 5,4	1.370 11,5	2.232 16,4	12.864 100
2019	2.491 16,3	6.978 45,6	619 4,1	477 3,1	872 5,7	1.204 7,9	2.470 17,3	15.111 100
2020	2.607 17,9	6.709 46,2	524 3,8	493 3,4	1.250 8,6	848 5,8	2.015 14,3	14.446 100

KAYNAK : (ACMB), Statistik Bulletin, <https://www.cbar.az/page-43/statistical-bulletin>,
(15.01.2021)

Tablo 12: Kredi Faiz Oranları (Manat ve Dolar Bazında)

	1 aya kadar	1-3 aya kadar	3-6 aya kadar	6-9 aya kadar	9-12 aya kadar	1-3 yıla kadar	3-5 yıla kadar	5-10 yıla kadar	10 yıldan fazla
2013									
MANAT(%)	11.11	13.84	15.1	15.13	18.66	15.54	12.56	8.91	8.35
DOLAR (%)	14.63	11.91	12.29	12.58	15.64	17.60	16.63	10.57	6.77
2014									
MANAT(%)	12.38	12.29	12.97	15.14	18.15	16.01	11.40	8.89	8.21
DOLAR (\$)	14.78	14.29	11.70	13.15	12.72	18.57	14.72	10.26	7.50
2015									
MANAT(%)	17.67	13.60	14.13	15.26	17.05	17.41	11.53	7.84	7.52
DOLAR (%)	12.25	12.72	12.40	12.85	14.33	15.29	13.60	10.04	11.44
2016									
MANAT(%)	15.14	10.30	15.13	15.57	15.60	16.47	11.65	6.72	7.72
DOLAR (%)	9.28	7.98	3.06	3.06	6.90	13.30	8.25	7.68	4.83
2017									
MANAT(%)	5.06	12.86	16.51	15.41	17.81	19.44	14.01	6.84	7.29
DOLAR (%)	14.24	12.20	9.75	5.03	8.05	12.07	10.22	6.87	6.02
2018									
MANAT(%)	4.48	12.67	14.10	14.01	17.25	20.41	17.70	6.70	6.98
DOLAR (%)	6.72	5.93	5.47	4.69	7.60	9.48	10.48	6.02	8.47
2019									
MANAT(%)	9.95	10.78	12.88	15.33	17.57	18.50	17.33	6.19	7.11
DOLAR (%)	6.99	6.56	2.62	7.36	5.50	7.01	6.86	5.42	7.87
2020									
MANAT(%)	9.43	11.68	11.29	12.69	16.81	16.59	17.83	6.72	6.94
DOLAR (%)	8.10	8.36	5.77	6.46	4.83	5.38	5.56	4.78	5.24

KAYNAK : (ACMB). Statistik Bülten. <https://www.cbar.az/page-40/statistical-bulletin>. (15.01.2021)

Tablo 12’de son iki yılı baz alıp yorumlayacak olursak, 2019 yılında manat bazında kredi faiz oran 1 aya kadar olan zaman diliminde %9.95 oranında, 1-3 aya %10.78, 3-6 aya kadar %12.88, 6-9 aya kadar %15.33, 9-12 aya kadar %17.57, 1-3 yıla kadar %18.50, 3-5 yıla kadar %17.33, 5-10 yıla kadar %6.19 ve 10 yıldan daha uzun sürede ise kredi faiz oranı %7.11 olarak gerçekleşmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere manat bazında en yüksek kredi faiz oranı 1-3 yıla kadar olan zaman diliminde verilirken, en düşük kredi faiz oranı 5-10 yıla kadar olan zaman diliminde verilmektedir. Aynı yılı dolar bazında alacak olursak 1 aya kadar olan zaman diliminde %6.99 oranında, 1-3 aya %6.56, 3-6 aya kadar %2.62, 6-9 aya kadar %7.36, 9-12 aya kadar %5.50, 1-3 yıla kadar %7.01, 3-5 yıla kadar %6.86, 5-10 yıla kadar %5.42 ve 10 yıldan daha uzun sürede ise kredi faiz oranı %7.87 olarak gerçekleşmiştir. Dolar kurunda bu ani çıkışlar ve inişler kurdaki dalgalanmaya bağlıdır. Dolar bazında ise en yüksek kredi faiz oranı 10 yıldan fazla olan zaman diliminde verilirken, en düşük kredi faiz oranı 3-6 aya kadar olan zaman diliminde verilmektedir.

2020 yılını ise değerlendirecek olursak manat bazında 1 aya kadar olan zaman diliminde kredi faiz oranı %9.43 oranında, 1-3 aya %11.68, 3-6 aya kadar %11.29, 6-9 aya kadar %12.69, 9-12 aya kadar %16.81, 1-3 yıla kadar %16.59, 3-5 yıla kadar %17.83, 5-10 yıla kadar %6.72 ve 10 yıldan daha uzun sürede ise kredi faiz oranı %6.94 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılından farklı olarak, 2020 yılında en yüksek kredi faiz oranı 3-5 yıla kadar olan zaman diliminde verilirken, en düşük kredi faiz oranı bir önceki yıla göre yine 5-10 yıla kadar olan zaman diliminde verilmektedir. Aynı yılı dolar bazında değerlendirecek olursak 1 aya kadar olan zaman diliminde %8.10 oranında, 1-3 aya %8.30, 3-6 aya kadar %5.77, 6-9 aya kadar %6.46, 9-12 aya kadar %4.83, 1-3 yıla kadar %5.38, 3-5 yıla kadar %5.56, 5-10 yıla kadar %4.78 ve 10 yıldan daha uzun sürede ise kredi faiz oranı %5.24 olarak gerçekleşmiştir. Dolar bazında 2020 yılı 2019 yılına göre kredi faiz oranlarında değişiklik göstermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi dolar dalgalı kur rejimine bağlı olduğu için ani inişler ve çıkışlar kaçınılmazdır. Dolar bazında ise en yüksek kredi faiz oranı 1 aya kadar olan zaman diliminde verilirken, en düşük kredi faiz oranı 5-10 yıla kadar olan zaman diliminde verilmektedir. Yıllar bazında kredi faiz oranlarına detaylı bir şekilde yukarıdaki tabloda yer verilmiştir.

Azerbaycan bankacılık sisteminde kurumlara göre kredi dağılımında en çok pay %81’le özel bankaların payına düşmektedir. Devlet bankaları ise sadece %16’lık paya sahiptir. Diğer %3’lük pay ise diğer banka ve kredi kurumlarının payına düşmektedir.

3.11.3. Pasifler

Tablo 13: Bankacılık Sektöründe Pasiflerin Yıllara Göre Gelişimi (mln.Manat)

	Toplam Mevduatlar	Maliyeden Alınmış Kredi ve Mevduatlar	Diğer Yükümlülükler	Sermaye	Toplam Pasifler
2006	2.050,2	562.2	215,8	533,9	3.362,1
2007	3.276,38	1.487.71	361,45	1.023,20	6.148,75
2008	4.073,20	3.165.12	1.032,11	1.634,04	9.904,46
2009	4.119,0	4.188.8	858,3	1.992,9	11.159,0
2010	4.707,2	5.149.4	65,4	2.175,1	12.697,1
2011	6.673,4	4.325.0	806,3	2.427,5	14.259,18
2012	7.428,8	4.883.3	2.040,8	2.468,3	16.821,18
2013	8.892,6	6.738.6	1.230,8	3.321,5	20.183,56
2014	10.818,80	8.210.00	1.648,90	4.029,0	24.706,70
2015	12.368,6	10.543.9	1.868,2	4.286,5	29.067,20

KAYNAK : (ACMB). Statistlik Bulletin. <https://www.cbar.az/page-40/statistical-bulletin>. (15.01.2021)

Bankacılık sektöründe pasiflerin yıllara göre gelişimini değerlendirecek olursak, tablo 13’te görüldüğü üzere, pasiflerin içinde yer alan toplam mevduatlar 2006-2015 yılları arası sürekli artış yaşamıştır. Genel itibariyle son 10 yıllık dönemde mevduatın toplam pasiflerdeki payının arttığını görmekteyiz. Aynı şekilde pasiflerde yer alan diğer bir kalem olan maliyeden alınmış kredi ve mevduatlarda da zaman zaman düşüşler yaşansada ama yükselen bir trend çizgisinde ilerlediğini gözlemlemekteyiz. Pasiflerin içinde yer alan diğer bir kalem olan sermayeye baktığımızda, toplam mevduatlar gibi son 10 yıllık zaman diliminde sürekli artış yaşamıştır. Bankacılık sektöründe pasiflerin yıllara göre gelişimine yukarıdaki tablo 11’de detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

3.11.3.1. Mevduatlar

Tablo 14: Mevduat Faiz Oranları (Manat ve Dolar Bazında)

	1 aya kadar	1-3 aya kadar	3-6 aya kadar	6-9 aya kadar	9-12 aya kadar	1-5 yıla kadar	3-5 yıldan uzun
2013							
MANAT(%)	8.81	5.73	5.99	5.63	9.77	9.93	10.98
DOLAR (%)	7.79	4.85	5.65	4.57	9.15	10.70	11.39
2014							
MANAT(%)	6.56	4.61	6.04	6.01	9.01	9.30	12.18
DOLAR (\$)	5.16	4.64	6.06	7.55	8.79	10.29	9.31
2015							
MANAT(%)	4.40	5.59	9.25	9.25	6.14	8.56	12.04
DOLAR (%)	4.87	4.22	4.22	4.09	5.32	7.91	9.82
2016							
MANAT(%)	11.69	5.06	11.40	11.86	5.33	8.41	9.47
DOLAR (%)	3.49	1.37	1.74	2.52	3.80	7.01	8.29
2017							
MANAT(%)	6.04	3.29	8.31	10.90	12.05	9.48	9.48
DOLAR (%)	1.83	0.80	0.67	1.46	2.64	3.46	6.52
2018							
MANAT(%)	9.92	4.16	6.06	5.75	9.20	9.48	9.18
DOLAR (%)	1.37	0.97	2.31	0.60	2.06	2.65	5.21
2019							
MANAT(%)	8.07	3.13	4.91	6.02	9.41	9.42	11.20
DOLAR (%)	0.65	0.97	0.93	1.05	1.42	2.89	4.83
2020							
MANAT(%)	4.06	5.43	8.48	6.27	8.59	8.65	9.03
DOLAR (%)	0.20	1.38	1.05	1.45	1.06	2.01	4.43

KAYNAK : (ACMB). Statistik Bulletin. <https://www.cbar.az/page-43/statistical-bulletin>. (15.01.2021)

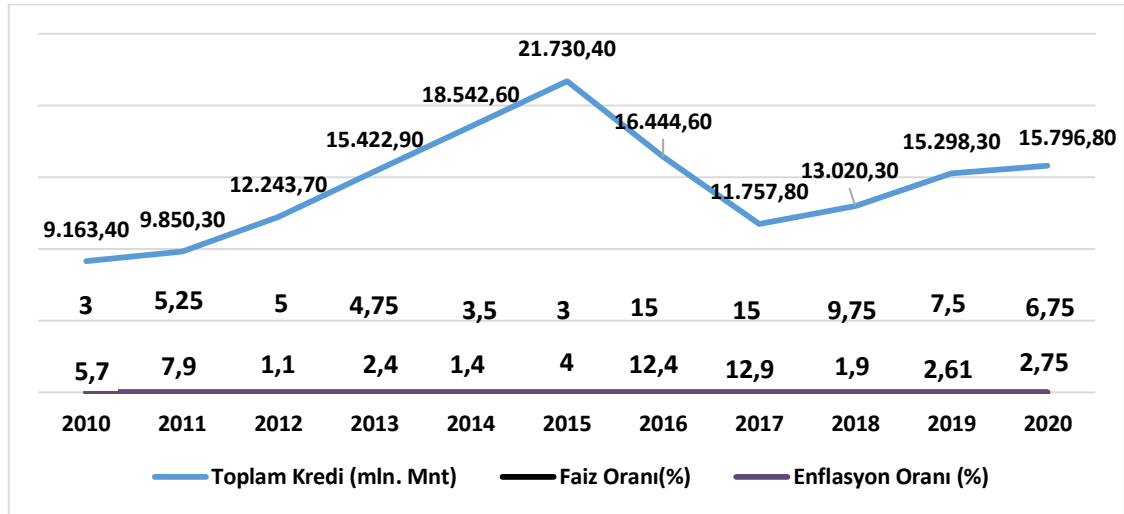
Tablo 14'te bankacılık mevduat faiz oranlarını 2019-2020 yıllarını baz alıp değerlendirecek olursak, 2019 yılında yerel para birimi olan manatın 1 aylık mevduat faiz oranı %8,07 iken; dolar bazında bu oran %0.65 olarak gerçekleşmiştir. Sırasıyla 1-3 aya kadar olan zaman diliminde yerel para mevduat faiz oranı %3.3 iken, dolar bazında %0.97, 3-6 aya kadar manat bazında %4.91, dolar bazında %0.93, 6-9 aya kadar manat bazında %6.02, dolar bazında %1.05, 9-12 aya kadar manat bazında %9.41, dolar bazında %1.42, 1-5 yıla kadar manat bazında %9.42, dolar bazında %2.85, 3-5 yıla kadar ise manat bazında %11.20, dolar bazında %4.83 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında yerel para birimi olan manat bazında ve yabancı para birimi olan dolar bazında en yüksek mevduat faiz oranı 3-5 yıla kadar olan zaman diliminde gerçekleşirken, en düşük mevduat faiz oranı manat bazında 1-3 aya kadar olan zaman diliminde, dolar bazında ise en düşük mevduat faiz oranı 1 aya kadar olan zaman diliminde gerçekleşmiştir. Mevduat faiz oranlarını artması bankacılık sektörünü olumsuz etkilemektedir. Çünkü faiz oranları arttıkça bankanın kar oranı düşmektedir.

2020 yılını mevduat faiz oranı açısından değerlendirecek olursak, 2020 yılında yerel para birimi olan manatın 1 aylık mevduat faiz oranı %4,07 iken; dolar bazında bu oran %0.20 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre sıralayacak olursak 1-3 aya kadar olan zaman diliminde yerel para mevduat faiz oranı %5.43 iken, dolar bazında %1.38, 3-6 aya kadar manat bazında %8.48, dolar bazında %1.05, 6-9 aya kadar manat bazında %6.27, dolar bazında %1.45, 9-12 aya kadar manat bazında %8.59, dolar bazında %1.06, 1-5 yıla kadar manat bazında %8.65, dolar bazında %2.01, 3-5 yıla kadar ise manat bazında %9.03, dolar bazında %4.43 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında da ister yerel para birimi olan manat bazında ister de yabancı para birimi olan dolar bazında en yüksek mevduat faiz oranı 3-5 yıla kadar olan zaman diliminde gerçekleşirken, en düşük mevduat faiz oranı da yine bir önceki yıla göre manat bazında 1-3 aya kadar olan zaman diliminde, dolar bazında ise en düşük mevduat faiz oranı 1 aya kadar olan zaman diliminde gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yıllarını karşılaştıracak olursak, 2020 yılında 1 aya kadar olan mevduat faiz oranı neredeyse bir önceki yıla göre manat bazında %90 oranında düşüş yaşamıştır. Dolar bazında ise mevduat faiz oranı bir önceki yıla göre aşağı yukarı aynı seyirde devam etmiştir. Bildiğimiz üzere dolar dalgalı kur olduğu için ani inişler çıkışlar kaçınılmazdır. Yıllar bazında mevduat faiz oranlarına detaylı bir şekilde yukarıdaki tabloda yer verilmiştir.

3.11.4. Azerbaycan Ekonomisinde Kredi Miktarındaki Değişimlerin Makroekonomik Göstergelerle Olan İlişkisi

Bankacılık sektöründe ekonomiye verilen kredi miktarı ile makroekonomik göstergeleri incelediğimizde kredi miktarının 2010-2015 yılları arasında hızla arttığını faiz oranlarının düşük seyrettiğini görmekteyiz. Enflasyon oranı ise düşük bir seviyede seyretmiştir. Azerbaycan ekonomisi 1995 yılı itibariyle liberalleşme adına önemli adımlar atan ve günümüze kadar liberal ekonomiyle entegre olmaya çalışan bir ekonomi politikasına geçmiştir. Kendi kaynaklarıyla büyümek sınırlı olacağı için dış yabancı kaynakları ekonomisine çeken ve özelleştirmelere giden Azerbaycan ekonomisi yüksek büyüme rakamları hedefleyen bir ekonomidir. Petrol zengini olan ülkenin en büyük kazancı petrol gelirleri olmaktadır. Petrol fiyatlarındaki artışlar sayesinde büyük kazanç elde eden Azerbaycan, petrol fiyatlarının çok değişmediği zamanlarda istikrarlı bir enflasyon oranı tutturmakta ve düşük faiz oranlarıyla krediler verebilmektedir.

Grafik 1: Bankacılık Sektörü Tarafından Ekonomiye Yatırılan Kredi Miktarı ve Faiz Oranı ile Enflasyon Oranının(%) Karşılaştırılması (Mln. Manat) (2010-2020 yılları arası)

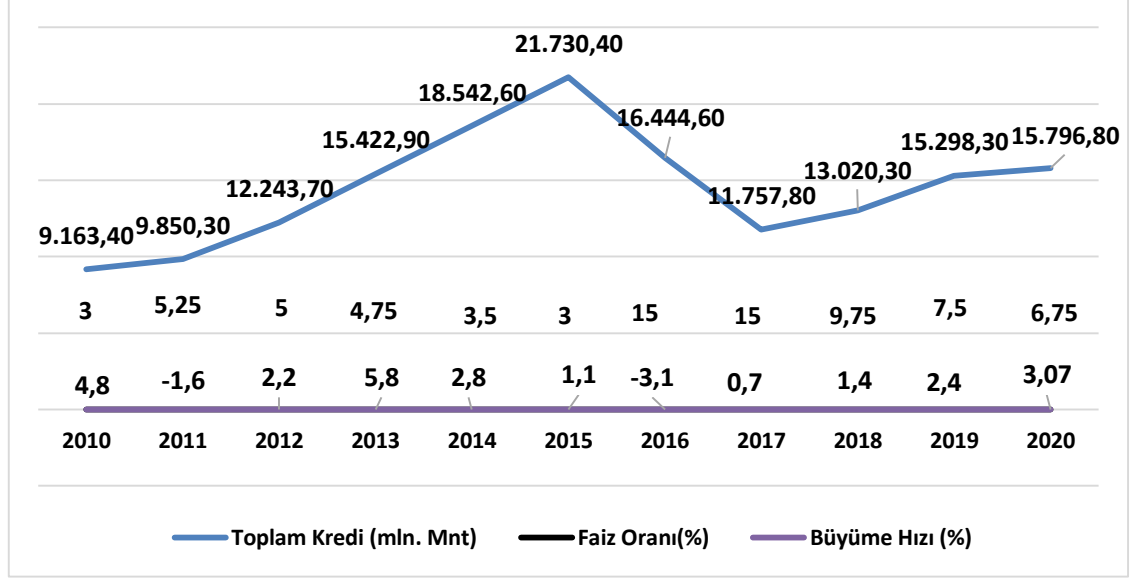

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 10.07.2021

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi 2010-2015 yılları arasında petrol fiyatlarındaki istikrarın yanında liberal ekonomik politikalar sayesinde ekonomiye canlandırmak adına kredi miktarları her yıl hızla artış göstermiştir. Kredi miktarlarının bu denli artışına rağmen büyüme rakamlarında her yıl düzenli bir artışın gerçekleşmediği de grafikte gözükmektedir. Enflasyon oranları ise büyük kredi artışlarına rağmen

istikrarlı kaldığı ve faiz oranlarının da istikrarlı enflasyon nedeniyle yüksek olmadığı görülmektedir.

Grafik 2: Bankacılık Sektörü Tarafından Ekonomiye Yatırılan Kredi Miktarı ve Faiz Oranı ile Büyüme Oranının(%) Karşılaştırılması (Mln. Manat) (2010-2020 yılları arası)

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 10.07.2021

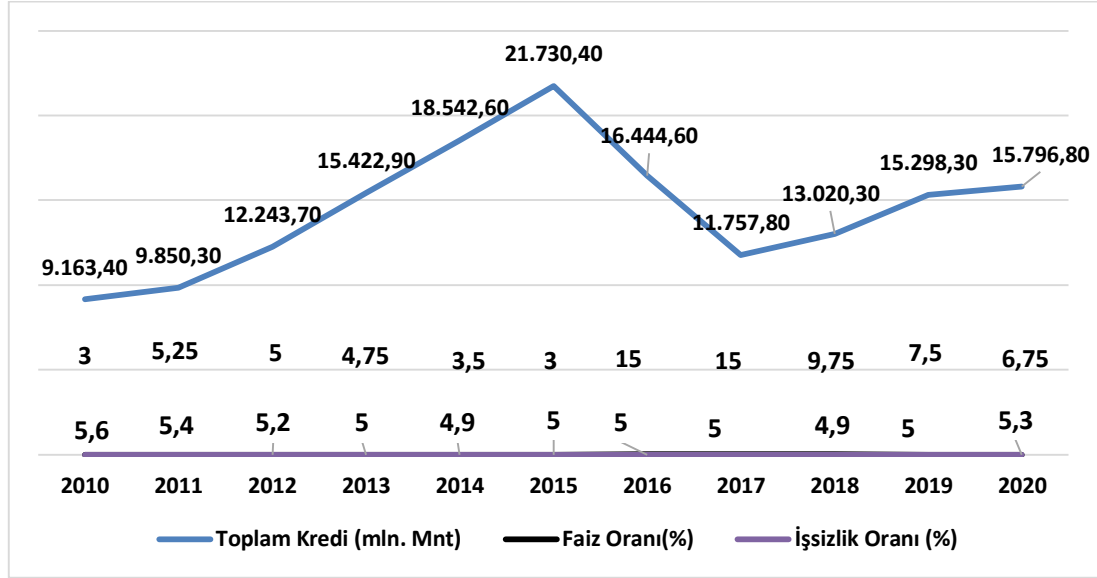
Yukarıdaki grafik 2’de büyüme oranlarına baktığımızda 2015 yılı itibariyle petrol fiyatlarındaki düşüşün büyüme ve kredi miktarı üzerindeki etkileri olumsuz olmuşsa da bu iki değişkenin neredeyse aynı tepkiyi verdiğini söyleyemeyiz. Kredi miktarındaki büyük düşüş 2017 yılına kadar devam etse de büyüme hızındaki azalmanın 2017 yılında arttığını görmekteyiz. 2017 yılından sonra artan kredilerle birlikte büyüme hızının da istikrarlı bir şekilde artması ve aynı zamanda enflasyon oranlarının da düşmesi Azerbaycan ekonomisinin toparlandığını göstermektedir.

Aşağıdaki grafik 3’te işsizlik oranlarına baktığımızda ise kredi miktarındaki artışa rağmen işsizlik oranlarının sabit kaldığı ve azalmadığı görülmektedir. Verilen kredilerin reel yatırımlara dönüşmemesi ve istihdam edilecek yatırımlara gitmemesi bunun nedeni olabilir. Ancak işsizlik oranlarına baktığımızda gelişmekte olan ülkelere nazaran daha az bir işsizlik oranı görülmektedir.

Kredi miktarlarındaki artışın reel ekonomiyi çok etkilemediği destek verdiği ancak yön verecek kadar kuvvetli etki bırakmadığını da söyleyebiliriz. Zira kredi miktarındaki hızlı artışlarla enflasyon, işsizlik ve büyüme oranlarındaki değişimler pek

paralel gitmemektedir. Bunun sebebinin ise Azerbaycan ekonomisinin petrol üretimine bağlı bir ekonomisi olması ve ekonominin genellikle diğer sektörler değil de petrol fiyatlarından etkilenmesi olduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 3: Bankacılık Sektörü Tarafından Ekonomiye Yatırılan Kredi Miktarı ve Faiz Oranı ile İşsizlik Oranının(%) Karşılaştırılması (Mln. Manat) (2010-2020 yılları arası)

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 10.07.2021

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada Azerbaycan bankacılık sistemi ve bu sistemin detayları kapsamlı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Genel anlamda bankacılık sistemi paranın icadı ile başlayıp ticari faaliyetlerin süre gelmesiyle varoluşunu devam ettirmiştir. Sanayi devrimi sonrasında ise kurulan yeni bir düzen ve gerçekleşmekte olan iktisadi faaliyetlerin sürekliliği sonucunda önemini koruyarak, artık küresel anlamda önemli bir yere tutunmuş ve ülkelerarası ticaretlerin belirli bir koşula oturtulması için ve takas usulüne karşılık yeni ihtiyaçların doğması ile de önemli bir yere sahip olmayı başarmıştır. Paranın oluşumuyla birlikte ortaya çıkan yeni kurumlar sayesinde paranın etkileşimi ve yapılan hizmetler açısından geçerliliğinin sağlanması ile de bankacılık faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. İlk başlarda sarraflar tarafından gerçekleştirilen bankacılık faaliyetleri, sanayi devrimi ile birlikte gerçekleşen ticari faaliyetler sonrasında artık bunun belirli bir kurum üzerine oturtulması gerekliliğini doğurarak artık günümüz bankalarının temelini oluşturan bir yapıyı beraberinde getirmiştir.

Azerbaycan'da faaliyet göstermekte olan tüm özel, ticari, yabancı ve kamu bankaları Sovyetler'in hakim olduğu dönemde tek bir çatı altında birleştirilerek kamulaştırılmıştır. Tam anlamıyla bağımsız hareket eden bir merkez bankasının olmayışı, ayrıca tasarruf sahipleri ile kredi ihtiyacı olan kişilerin karşılaştırılmasında kamu bankalarının yanında özel girişimlerinde varlığının olmamasından dolayı Azerbaycan ekonomisi olumsuz olarak etkilenmekte, Sovyetler'de olduğu gibi kapalı bir yapıya sahip olabilmektedir. Yani Azerbaycan bankacılık sektörü için Sovyetlerin egemen olması dolayı ile SSCB'de bankacılık sektörü hangi şekilde işliyorsa Azerbaycan içinde buna benzer bir yapılandırma kurulduğu görülmektedir. Ancak yabancı bankaların Azerbaycan'da faaliyet gösterebilmesinin yolunu açan hatta onlara özel kanun çıkartarak bu konuya ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Çünkü bağımsızlık ile yeni yapılanma sürecine giren bankacılık sektörü artan talebi karşılamakta yetersizdi. Azerbaycan içinde serbest piyasa koşullarının oluşumu için basamak olan bu sektörün geliştiği için yabancı bankaların ülkeye girmesi ve şube açması önem arz etmektedir. Azerbaycan tarafından bu yönde iken yabancı bankalar içinde oluşan pazar yapısı bu kurumların büyük kârlar elde edeceğini gösterdiğinden dolayı yabancı bankalar için bu dönemde Azerbaycan önem arz etmiş ve oldukça ilgi çekmiştir.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında mevcut ekonomik düzeni değiştirmek serbest piyasa ekonomisine geçerek küresel anlamda dünya üzerinde aktif rol almak istemesinden dolayı bankacılık ve finans kurumlarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü serbest piyasa ekonomisinin iktisadi hayatta etkin olarak oluşturulabilmesi bu kurumların düzenlenmesinden geçmektedir. Yani serbest piyasa koşullarının oluşmasında bankalar anahtar rol oynamaktadır. Azerbaycan'da bankacılık sektörünün oluşumu, bağımsız bir Merkez Bankası ile beraber daha önceleri tek seviyeli bankacılık sisteminden ayrı olarak artık iki seviyeli bankacılık sistemi ile desteklenmektedir. Bu hususlar doğrultusunda 7 Ağustos 1992 yılında bir kanun çıkarılmış ve bu kurumlar belirli bir düzene sokulmuştur. Atılan adımlar doğrultusunda piyasaları düzene sokmak ve finansal kurumların denetlenmesini sağlamak amacıyla, ayrıca ülke içerisinde fiyat istikrarının sağlanması açısından bir Merkez Bankasının varlığının olması gerektiği her şekilde vurgulanmıştır. Bu hususlar doğrultusunda atılan en önemli bir diğer adım ise SSCB'nin para birimi olan Ruble'nin tedavülden kaldırılmak istenmesidir. Azerbaycan kendi para birimi olan Manat'ı Fransa'da bastırarak Ruble'yi tedavülden kaldırmak istemiştir. Yavaş yavaş Ruble'yi tedavülden kaldırıp piyasaya yerli ve milli para birimi olan Manat'ı süren Azerbaycan tarih olarak 14 Haziran 1993'te çıkarılan yasayla Manat'ın ülkede tek geçerli para birimi olduğu ilan edilmiştir. Ayrıca serbest piyasa ekonomisinin hakim olabilmesi hususunda ülkede faaliyet gösteren bankaların yurt dışında da işlem yapabilmesi için şube açma gerekliliği şartını koyarak bu hususta yabancılarada imtiyazlar vererek ülkelerinde banka açma hakkı tanımıştır. Her ne kadar Sovyet dönemine göre farklılıklar olsa da ülkede faaliyet göstermekte olan bankalar döviz piyasalarında tam anlamıyla işlem yapma yetkisine sahip olmadığından dolayı burada Merkez Bankası engeline takılmıştır. Bu durumda Sovyet dönemindeki gibi bankaların tek çatı altında toplanması hususuna benzetilebilmekte olsa da bağımsızlık için adımlar atılmaya devam edilmiştir.

Bankacılık sektörü Azerbaycan bağımsızlığını eline almasından sonra bu şekilde ilerlerken önem arz eden bir diğer önemli sektör ise finansal kuruluşlardır. Serbest piyasa ekonomisinin koşullarının gerçekleşmesi için emin adımlar atan Azerbaycan sonuç olarak finansal kurumlarında da köklü ve yenilikçi yapılanma yollarına gitmiştir. Finansal kurumların başında gelen ve serbest piyasa koşullarının gerçekleşmesinin yanında bankacılık sektöründe etkin ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlayacak olan sermaye piyasaları üzerinde değişimler yaparak hem bankacılık sektörüne katkı

sağlamış hem de serbest piyasa koşullarının oluşmasına yol açmıştır. Bunun yanında sigorta kurumlarını da tek bir çatı altında birleştirerek bu kurumlar içinde iyileştirme yoluna gittiği görülmüştür.

Sonuç olarak Azerbaycan siyasi anlamda bağımsızlığını ilan ederek küresel anlamda kendi milli birliğini ve beraberliğini kanıtlamıştır. Ancak iktisadi açıdan taçlandırılmayan siyasi bağımsızlıkların tam anlamıyla bağımsızlık anlamına gelmeyeceğinden ötürü bunu da ekonomik açıdan destekleme yolunda belirli ve emin adımlar atarak tamamlamıştır. Kendi merkez bankası teşkilatı kurarak, kendi milli parasını basarak yola çıkan Azerbaycan ülke içerisinde ve küresel anlamda önem arz eden bankacılık ve finansal kurumlarda da köklü değişimleri gerçekleştirerek artık günümüzde önem arz eden ekonomiler arasında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

"Azerbaycan. Gürcistan.. Kazakistan. Rusya Federasyonu. Ukrayna". ISO Araştırma Dairesi Yayını No: 1993/3. s.21

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Yıllık Rapor " 2013, s.26

A. Aleskerov.. "Müstakil Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bazar İqtisadiyyatı Münasebetlerine Keçmesi Problemleri". Bazar Munasibetlerine Keçid ve Azerbaycan İqtisadi İnkişafının Bazı Problemleri. Elm Neşriyyatı. Bakü.. 1998. s. 14.

Akdiş. Muhammed.. Azerbaycan'da Bankacılık ve Mali Kurumlar.Kafkaz Üniversitesi Yayınları. Bakü. 1995.s.5

Akdiş. Muhammet.. "Azerbaycan'da Bankacılık ve Mali Kurumların Denetlenmesi. 1995. s.6-7

Akguc. Oztin.. 100 Soruda Türkiye Bankacılığı. Gerçek Yayınevi.1987. s.21

Aksoy. Tamer. SPK. Çağdaş Bankacılıktaki son eğilimler ve Türkiye'de Uluslararası Bankacılık.1998.

Aliyeva Leyla.. Azerbaycan'da Sigorta Sistemi: Ekonomik ve Sosyal Süreçler Çarpanı Etkisi. Bakü: Hukuk Yayınevi. 2011. s.15

Alparslan.. M.. 1997. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Milli Merkez Bankaları. Bankacılar Dergisi. 20. 34-51.

Altıntaş. M. A.. (2018).. Bankacılıkta risk ve sermaye yönetimi. s.95-96

Apak .Sudi.. Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler. Emlak Bankası Yayınları (1993). s.7-8-20-25

Artım. Tuncay.. Uluslararası Bankacılık Bunalımı ve Türkiye'de Serbest Faiz Politikası. 1983. s.9-11

Aydın. N.. (2006). Bankacılık Uygulamaları. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*.13-30.

Azerbaycan Merkez Bankası Mayıs 2002 Aylık Rapor. s. 20-23.

Azerbaycan Ülke Raporu. TİKA Yayınları. Ankara. Haziran 1995. s.31

- Azerbaycan'ın İqtisadi İcmalı. Rubluk Bülleten Oktyabr-Dekabr 2000. Tacis Yayını. Bakü 2001. s.77
- Bayırlı Rıdvan.. Eskişehir Anadolu Üniversitesi.(2013) (Ünite 5). *Bankaların denetimi ve yönetimi..* s.120-125
- C. Şerifov.. “Azerbaycanda Valyuta Bazarının Müasir Veziyyeti ve Onun İnkişaf Perspektivleri”. *Azerbaycan 21. Esrin Astanasında*. Azerbaycan İmler Akademiyası Neşriyyatı. Bakı. 1998. ss.551-552.
- Delikanlı. İ. U.. Kutlukaya. M.. & Kutlukaya. E. U. (2013).. Bankalarda Likidite ve Türk Bankacılık Sektörü için Bir Uygulama Önerisi. *İktisat İşletme ve Finans*. 28(326). 41-66
- Derya Koral. "Globalleşme Sürecinde Uluslararası Bankacılığın İşlevi ve Türkiye Uygulaması". Yüksek Lisans Tezi.. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü. 2000. s.50.
- Ekren. Nazım..(1986). Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s.153-155
- Elsad Aliyev.. (2007). “Azerbaycan’da Bankacılık Sektörünün Gelişimi.Sorunları ve Çözüm Önerileri”. s.45-48
- Erdönmez. Pelin. Ataman Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar.Bankacılar Dergisi. Sayı 5 I. 2004. s.25
- Eryürek. Şenay.. Uluslararası Bankacılık İçin İlk Tanımlar. Anadolu Bankası Eğitim yayınları. Yayın No:1. İstanbul.1997.s.203.
- Eyüpgiller. Servet (2010).. “Türkiye’de Bankacılık. Banka ve Mali Faik Y. Başbuğ. Yabancı Bankalar Neler Götürüyor?. Banka ve Ekonomik Yorum Dergisi. Sayı 9. 1985. s.51
- Farhad Amirbekov.. “Azerbaycan'da Döviz Ticaretinin Gelişimi: Bölgesel Entegrasyonun Yeni İtici Gücü”. Banka ve İşletme. Özel Sayı. 2008. s.47
- Fethi Ahmet Gel., “Yeni Yüzyılda Azerbaycan’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Türkiye İle İlişkileri”. 2006. s.14

Qahir Mikayilov..(2007) ..“Azerbaycan Bankacılık Sisteminde Türkiye Sermayeli Bankaların Faaliyetleri.Pazar Payları ve Performansları”. s.14

Güven Delice. (2012).. Azerbaycan’da Finansal Yapı ve Politikalar. s.101

Güven. Özcan. .Uluslararası Bankacılık. İzmir 11-12 Aralık 1997. Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları. İstanbul: Türkiye. Bankalar Birliği. 1997. s. 205

Hasan Selçuk.. "Azerbaycan Bankacılık Sistemi. Yapısı. Sorunları ve Öneriler". Marmara Üniversitesi. 1996. s. 16-20.

Hikmet Urgancı.. Para ve Banka. Önder Matbaası. Adana. 1982. s:7

Humbetov Resat.. Azerbaycan Banka Sisteminin Gelistirilmesi Yolları Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi; 2001. 25-32

İbrahimov, Kerimov.. Atik. Denejniy-Kreditnaya Sistema Azerbaydjana. AZ.GOS.İN. Bakü. 1997. s.5-7

İbrahimov Zöhrap ve Atik Kerimov., Denejniy-Kreditnaya sistema Azerbaydjana. AZ. GOS. İN. Bakü. 1997. s.94-96-105

İlhan Uludağ.. "Azerbaycan Bankacılığı". Finans Dünyası Dergisi. Ağustos 1998. s.99

İlhan Uludağ.. "SSCB'deki Türk Cumhuriyetlerinin Sosyo-Ekonomik Analizleri ve Türkiye ile İlişkileri". İTO Yayın No: 1990/22. İstanbul. 1990. s. 445

İlker. Parasız.. Modern Bankacılık Teori ve Uygulama. İstanbul 2002. s.245

İsmailov Zöhrap. Azerbaycan'da Xarici Bankaların Veziyeti. Bakü.1995. s.60

İsmayılov Zöhrab.. "Azerbaycanda Yabancı Bankaların Durumu". Azadlık Gazetesi. Bakü. 14 Mart 1998. s. 6

İsmayılov. Zöhrab.. "Azerbaycan'da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi". Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yayınları. Bakü. 1997.s.58

Kaya. S.. (2003). *Uluslararası Bankacılık* . Ankara: Nobel Yayınları

Kaya. Salih. Uluslararası Bankacılık Uygulamaları Ve Bankalarda Dış Ticaret İşlemleri Ve Uygulaması.2.baskı.. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2003. s.174.

- Keskin, Meltem.. Uluslararası Bankacılık ve Finans Sistemi. Astana Yayınları 3. Baskı. Ankara. 20 Mart 2020 . s.29
- KüçükKocaoğlu. G.. (2003) Bankacılık Sektöründe Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Yolları. Başkent Yayınları. s.23
- Leman Aksoy Güngör.. Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi. Türk Dünyası İşletme Fakültesi. TİKA yayınları. Bakü. 1994. s.30-33-48-65-70.
- Memmedli Cavid., Piyasa Ekonomisine Geçiş Döneminde Azerbaycan Ekonomisi. Bakü.1998. s.20-30
- Memmedov Zahid. (1999).. "Türk Cumhuriyetlerinde Bankacılık Sistemi ve Türkiye ile Ticari İlişkilerin Geliştirilmesinde Bankacılığın Önemi". Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. Sayı:114. İstanbul. s.206
- Memmedov. Z.. Azerbaycan'da .Pul . Kredit ve Banklar. Bakı 2004.. s. 189.
- Memmedov. Zahid.. Bank İşi ve Elektron Bankacılık. Bakü. 2003. s.145-147
- Meral Varış.. "BDT'de Finansal Yapının Dünyü ve Bugünü". BDT ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri. İSO Yayın No: 1992/11. İstanbul 1992. s. 87-95
- Mihmandarlı Nuran.. "Azerbaycan". İTO Yayın No:1993/15. 2. Baskı. İstanbul. 1993. s.25
- Mirkhudaev. E.. Bruno. O.. National Bank of Azerbaijan. Search Optimal Forms of Functioning. Sada. 2002. s.53
- Muhammet Akdiş.. "Azerbaycan'da Bankacılık ve Mali Kurumlar". Türk Dünyası Araştırmaları sayı: 99. İstanbul. 1995. s.102-106
- Nazım Ekrem. Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği. İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 1986. s.184
- Nuriyev. Z., Tolko u Silnih Bankov Mojet Bit Silnaya Assosiasiya. Bakü.1998. s.15-24)
- Oktar. S.. 1996. Bağımsız Merkez Bankacılığının Saygın Örneği: Bundesbank. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi.. 6. 37-44.

Osman Aras.. Azerbaycan'da Para Reformu (The Money Reform in Azerbaijan). Bakü. Kafkaz Üniversitesi. 2005. s.13

Ozan. H.. Dani. L. T. E. Z. (2018). Bankacılıkta likidite riski ve likidite düzenlemeleri. Türk bankacılık sektörü üzerine uygulamalar .

Parasız. İlker. Para Banka ve Finansal Piyasalar.Ezgi Kitabevi Yayınları. 2001. s.613-615

Qahir Mikayilov, Şehriyar Muhtarov.. “Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Finansal Analizi”. Qafqaz Üniversitesi Ekonomi ve Yönetim Dergisi. 2013. s.77.

Qurbanov. Ç.N.. Kommersiya Banklarında Mühəsibat Uçotu. Bakı 1997. s. 78.

Saleh Mamedov.. Bank İşı. Azerbaycan Neşriyatı. Bakü. 1997. s.12.

Sancak Ercan.. "Azerbaycan İqtisadiyatı". Qafqaz Üniversitesi Yayınları. 1. Baskı. Bakü. 1999. s.82

Sancak. E.. Azərbaycan'da Bank və İqtisadiyyat . Bakı Nəşrləri .1999 s. 77.

Selçuk Hasan.. Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı. 2004. s.59

Selim Tarlan.. Tarihte Bankacılık. Ankara: Maliye Bakanlığı. Araştırma. Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını. 1986. s.7.

Servet Eyüpgiller. Bankalarda Denetim. Ankara: Kısmet Matbaası. 1985. s. 6-8

Seyidoğlu. Halil.. Uluslararası İktisat. İstanbul. 1994. s.124

Simpson. Tomas D.. Money.Banking and Economic Analysis. Oxford:1996.s.99

Sinan Oğan.. Azerbaycanın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri. Avrasya Dosyası. 2000. s.67-68.

Solomon. Ezra. Willam L. White. Money and Banking. 1988. s.29.

Teker Bülengin., (2010).. “Kredi Riski Yönetimine İlişkin İlkeler”. Beta Yayıncılık. İstanbul.

Tezer Öcal ve Ö. Faruk Çolak.. Finansal Sistem ve Bankalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 1999. s. 14-18.

Yetiz. A. (2009).. *Ofis Mobilyaları ve Ofis Mobilyalarının Tasarımını Etkileyen Ergonomi Faktörünün İncelenmesi Adana’da Bir Banka Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana. Turkey.

Yıldırım. O. (2004). Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler. *Dış Ticaret Dergisi.. Dış Ticaret Müsteşarlığı*. 36.

Zahid Farruh MEMMEDOV.. “Azerbaycan Cumhuriyetlerinde Bankacılık Sistemi ve Ticari İlişkilerin Geliştirilmesinde Bankacılığın Önemi”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. Sayı.95. (1999). s.58

Zahid Fərrux Məmmədov.. Azərbaycan’da Bank fəaliyyətinin əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı: “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı. 2015. s.130

Zahid Memmedov. Ahmet Yenan.. Azerbaycan’ın Kredi ve Para Sistemi. Günümüzdeki Özellikleri ve Gelişme Yönü. *Maliye Finans Yazıları*. Sayı:87.. Bakü. Nisan.2010. s.25

Zöhrab İSMAYİLOV.. Azerbaycan’da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi. Bakü: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yayınları. 1997. s.6

Егоров. С.Е.. Проблемы деятельности коммерческих банков на современном этапе развития экономики. Москва 2003. s. 95-98.

İNTERNET ADRESLERİ

<https://de.slideshare.net/b1ck3r/bankacln-tarihsel-geliimi>

26.07.2020. 21:08

<https://documents.tips/education/bankacilig-in-tarihsel-gelisimi>

27.07.2020. 15:15

<https://www.cbar.az/>

05.08.2020. 15:27

<https://www.cbar.az/page-40/statistical-bulletin>

15.01.2021. 10:27

<https://www.stat.gov.az/>

25.11.2020. 19:25

TABLolar ve GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 1. Bankacılığın Gelişimi	21
Tablo 2. Bankalardaki Mevcut Kredi Sistemi (Milyon Ruble)	39
Tablo 3. Merkez Bankasının Yıllar İtibariyle Piyasa Sürdüğü Para Miktarı (Milyon Manat).....	42
Tablo 4. Azerbaycan'da Faaliyetde Bulunan Bankalar (1994 -2020).....	45
Tablo 5. Azerbaycan Merkez Bankasının Uyguladığı Faiz Oranları (1993 – 2009)....	54
Tablo 6. Azerbaycan Merkez Bankasının Açıkladığı Döviz Kurları (1994-2020)	58
Tablo 7. Azerbaycan Menkul Kıymetler Borsasının İstatistiksel Göstergeleri.....	65
Tablo 8: Yabancı Sermayeli Bankaları Azerbaycan'a Çeken Motivasyon ve Etkenler	90
Tablo 9: Azerbaycan'da Yabancı Bankaların Karşılaştığı Risk Kategorileri.....	91
Tablo 10: Bankacılık Sektöründe Aktiflerin Yıllara Göre Gelişimi (mln.Manat)	99
Tablo 11: Kredilerin Sektörel Bazda Dağılımı (mln.Manat)	101
Tablo 12: Kredi Faiz Oranları (Manat ve Dolar Bazında).....	102
Tablo 13: Bankacılık Sektöründe Pasiflerin Yıllara Göre Gelişimi (mln.Manat)	104
Tablo 14: Mevduat Faiz Oranları (Manat ve Dolar Bazında).....	105
Grafik 1: Bankacılık Sektörü Tarafından Ekonomiye Yatırılan Kredi Miktarı ve Faiz Oranı ile Enflasyon Oranının(%) Karşılaştırılması (Mln. Manat) (2010-2020 yılları arası)	107
Grafik 2: Bankacılık Sektörü Tarafından Ekonomiye Yatırılan Kredi Miktarı ve Faiz Oranı ile Büyüme Oranının(%) Karşılaştırılması (Mln. Manat) (2010-2020 yılları arası)	108
Grafik 3: Bankacılık Sektörü Tarafından Ekonomiye Yatırılan Kredi Miktarı ve Faiz Oranı ile İşsizlik Oranının(%) Karşılaştırılması (Mln. Manat) (2010-2020 yılları arası)	109

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Azerbaycan'da 1919 Haziran Ayı Döviz Kurları.....	32
Şekil 2. 1926 Yılında Azerbaycan'daki Kredi Kuruluşları	34
Şekil 3. Perestroyka Sonrası Bankacılık Sistemi	37
Şekil 4. Azerbaycan'da Kurulan İhtisaslaşmış Bankalar	38
Şekil 8. Para Politikası Araçları.....	51

ÖZGEÇMİŞ

Rahib YAGUBOV ilk öğrenimini Bakü'de yaptı. Üniversiteden yüksek lisans eğitimine kadar tüm eğitim-öğretim hayatını Karabük'te tamamladı. 2019 yılında Karabük Üniversitesi'nde İktisat bölümünü bitirdi. Yine aynı yıl üniversitenin Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.